P. Madhavasarma

ఉదయిని

4476

సాహిత్య పత్రిక

(రెండు నెలల కొక సంచిక)

సంపాదకుడు

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

సంపుటము 1. సంచిక ౧

డిసెంబరు 1934

సాలుసరిచందా రు 4 విడిప్రతి అ 12

15 ఆదెప్పమొదలివీథి, వేపేరి, మద్రాసు

1

విషయసూచిక

1934 డిసెంబరు

ఉదయిని

1934 డిసెంబరు సాహిత్యపత్రిక 1934 డిసెంబరు

సంపుటము 1 భావ, శరత్తు

సంచిక ౧ శా. శ. ౧౮౫౬

కిరణాలు

లోకప్రవృత్తి నంతనూ కలవరపరిచే నేటి ఆర్థికమాంద్యమురోజులలో సహా తెలుగునాట వెలువడుతున్న కొత్తపత్రికలకు లెక్కలేదు. నిత్యజీవనమే యింత దుశ్శకముగా ఉండగా పదిమందిడబ్బు అభిలషించడం కాని, ఆడబ్బు సమకూడదనే భయము గమనించకుండా జేబు దులుపుకో సిద్ధపడడం కాని పూచీ తెలియని చిన్నతనమని నిందించబోతే అనింద్యులు ఎంతోమంది మిగలరు సంస్కారులు,—క్రియావశముచేత కాకపోతే పక్షపాతవశముచేత నయినానూ. డబ్బుమాటలు, సౌఖ్యముమాటలు గమనించనీయని ఒకభావోద్రేకం పత్రికనుడిగా వ్యక్తి చిమ్ముకో చూచింది కాబోలు; ఆవేడి దేశమంతటనూ రగలకపోదనే ఆశ ఒక ధైర్యమూ ఇస్తున్నది కాబోలు, పూచీ గమనించినప్పుడు కూడా. మరి యీ ఉన్నపత్రికలు చాలక కొత్తపత్రికలు వచ్చి చేయగలిగిన విశేష మేమిటని ప్రశ్న విసరుతున్నారు జనం: భావము పోల్లుకు కొత్తగా పత్రికలు వచ్చి గొంతు విచ్చుతున్నది యేపాటి అని అనుభవము లెక్కిస్తున్నారు. ఆశయతతులుమాత్రం ప్రజాచిత్తములో వ్యవసాయమునెడ తృషితములై ఉన్నమాట వాస్తవం.

ఈఅన్నిటనూ ముఖ్యముగా చిందులుతొక్కుతూ కానవచ్చేది సాహిత్యప్రవృత్తి ఒకటి. దేశములో తరుచై జరుగుతున్న సాహిత్యోత్సవములు కూడా ఈఉద్రేకమును నిదర్శిస్తున్నవి. ఇందులకు సాహిత్యపరమైనది ప్రత్యేకము పత్రిక కావలె నన్నది ఒకలక్ష్యముగా పేరుకున్నది. సాహిత్యనిర్మాణము అపరిమితముగా జరుగుతున్నదని కాదు. నిజానికి, ప్రశస్తమైన సాహిత్యం తనివి తీరా రావడంలేదనే అసంతుష్టి భావుకలోకములో వ్యాప్తమై ఉన్నది. ఒకరు కొన్న గ్రంథము కాని, పత్రిక కాని, పదిమంది (శక్తులైనా తాము కొనక) ఉపయోగించుకొని, కాక అసలే చూడక, సాహిత్యమునూ సంస్కృతినీ

ఉపేక్షపాలుచేసే అలవాటు దేశములో పాకిఉండడంవల్లనూ, నీచతరములైన ఆశయాభిరుచులు రగిల్చి జనాదరము లాగుకొనే పూనికలు జయము కాంచడంవల్లనూ, ప్రదర్శనార్థమై మాత్రమే నిలిపిన ఆత్మగౌరవముతోపాటు మహదాశయకల్యాణమును కోలుపుచ్చే కొందరు సారస్వతుల శోచనీయములైన ప్రయత్నాలవల్లనూ పెక్కురు సమర్థులైన సాహిత్యవీరులు గ్రంథరచనమునకు గాని, సిద్ధగ్రంథముల ప్రకటనమునకు గాని, పత్రికాది నిర్వహణమునకు గాని, కొంత ఉపసంహృతి పట్టిఉన్నారు. ఇన్ని పత్రికలకు వారి సంకల్పము సరిగా, ఏకముఖముగా, తీంద్రకొన్నట్టు లేదు. ఆంధ్రభారతి, గ్రంథాలయసర్వస్వము, సాహితి, సఖి, శారద, కళ, జయంతి మొదలైనపత్రికలు అనల్పమైన సాహితీసేవ సలిపి అంతరించినవి. కృష్ణాపత్రిక, భారతి మొదలైనవి ప్రశస్తముగా తత్కార్యము సాగిస్తూనే ఉన్నవి. (వాణిజ్యముపోషణమున నిలద్రొక్కుకొన్న భారతి రచయితలకు ఆర్థికపోషణమిచ్చే ఔదార్యముకూడా ప్రారంభము చేసింది.) కాని నాటినుండి నేటివరకూ సాహిత్యము గతులు నిరూపిస్తూ, తత్పరిణామమునకు తోడ్పడుతూ దాని కోసమై ప్రత్యేకము నిలిచి బ్రదికిన పత్రిక లేకపోయింది. నాటికీ నేటికీ కలిగినమార్పు దేశములో సాహిత్యమునెడ ఉత్సుకతనూ, ఉత్సాహమునూ పెంచినదయ్యూ కొన్ని సిద్ధహస్తాలు ఏఆశకూ లొంగని ఆభిజాత్యములో ముహూర్తము వేచి బిగియడం చూస్తున్నది. ఇంతసంచలనం రేగిన కలావ్యాపారము రచనకు వచ్చేసరికి ఒకానొకతలములు తరుచు దాటడం లేదన్నది మాటలమార్పుతో బహుజనమతముగా నిల్చిఉన్నది. కాని ఉత్కృష్టమైన సారస్వతము ఏరి గమనిస్తే యెంతో ఉన్నతమైనవిలువలు అట కానవస్తున్నమాట నిజం. ఇక నవీనులు భావగతిలోనూ, రచనలోనూ నవ్యత మెరుగులు దిద్ది అభివృద్ధి సంపాదించే సూచనలు కనబరుస్తున్నారు. వ్రాతకు ప్రోత్సాహమూ అవకాశమూ కలిగి, అభిప్రాయాలపరిపాకం ప్రతిభకు ఊత యిస్తే, ఇటు సారస్వతమునెడల దేశములో 'శ్రద్ధ' పెరిగితే, గర్వించదగ్గ సాఫల్యము చేపడుతుంది. అనన్యముగా సాహితీసేవకు పూనుకొన్న పత్రిక యిట్టియెడ పెక్కుకిరణాల సార్థకత చూపగలదన్నది ఒకమతముగా మాత్రమే ఆగక అంతటా అవసర మనిపించుకొంటున్నది. నవ్యసాహిత్యమహోదయమున వెలువడ్డ కావ్యధోరణుల అనుకరణములూ ప్రతిధ్వనులూ సహా మ్రోయక మానని యీగడియలలో నవ్యరీతుల ఒరవళ్లు చూపే పాశ్చాత్యసాహిత్యవీథిని పదనుపడ్డ ఆశయములూ, ఆదర్శములూ, సాంప్రదాయికములైన ప్రాచ్యుల కలాస్వప్నాలతో బాంధవించి అదనైన మెరుగులు దిద్దుతూ, ప్రతిభావికాసక్రమమును పరిశీలించి వివరించగల విమర్శమూ, నలిగిన దారులనూ, తప్పక కొత్తదారులనూ చింపుకపడే సద్రచనలూ ఏకత్రపరుస్తూ సర్వవిధాల ఉత్తేజనము సంపాదించడంకోసమై యింకా ఒకపత్రిక—ఒకపత్రికలో కొందరు—చేయి చేసుకోవలసే ఉన్నది. (ఒకపత్రిక అంటే ఒక్కటే పత్రిక అని కాదు.)

కిరణాలు

ఒకరాష్ట్రము నంతనూ ఉత్తూతలూచి విప్లవము నడిపించగల ప్రాభవము సారస్వతములో కనబడ్డదట. ప్రకృతిశాస్త్రమథనము మొదలు విద్యావీథు లన్నిటనుండీ విజ్ఞాన రోచులు సమన్వయపడి మానుషవిచారవీథిని, అనుభవముత్రోవల, నడిచినడిచి కావ్యకలావాటికనుసహా సొంపులు తిరుగవచ్చే ఔచిత్యము తెలియవచ్చింది. వ్యక్తిజీవనము లోకముతో గాఢముగా,విస్తృతముగా కలియగట్టుకొని,వ్యక్తిమనస్సు—మానసికవపువు—క్రియలలో, కళలలో విరియించుకోవలసిన సభ్యతారీతులలో ఆంధ్రులపట్ల నేటివెనుబాటు దుఃఖకరమే కాని, వారి సహజమైన ప్రతిభా, వారి నేటి సంకల్పగతులూ పరికిస్తే ఉత్కటమైన ఆశా, ఉత్సాహమూ చేపడక మానవు. ఎంతెంతటి ప్రాతికూల్యములు వీచుతున్నా, ఇప్పటి అతృప్తిలో, తహతహలో ఏకాశయులకు కొందరకు సమాయోగము కుదిరితే సాఫల్యము చేపడక మానదు.

ఇట్టి సమాయోగములకు ప్రయత్నాలు ఈనడుమ పెక్కువిధాల జరుగుతున్నవి. (ఒకమూలనుండి అఖిలభారతపరిషత్తుకే పిలుపులు వినవస్తున్నవి!) కాని, యిప్పటి ఆంధ్రసాహిత్యరంగమున కానవచ్చే మూడు నాలుగుతరాల అభిప్రాయసంఘర్షణములూ, పక్షాభినివేశముల ఇరుకాటములూ, కేంద్రసమాయోగప్రయత్నాలలో సహా తబ్బిబ్బుగా తమప్రభావము కొంతవరకు పరచుకొంటున్నవని చెప్పవలెను. అయితే, రుచికీ, ప్రామాణ్యబుద్ధికీ సంబంధించినంతవరకు నవీనులలో పరస్పరము సమాధానమూ, సమ్మతీ తగినంతగా ఉండనే ఉన్నవి.

వాడుకభాషకు సారస్వతమే లేనిదే అసలు వ్యాకృతభాషతో పోటీ యేమిటని అధిక్షేపించిన క్రీ. ౧౯౧౩ ముద్ర గుద్దించుకొని పాతకాలములో చేరిపోయింది. నేటికి చియ్యబట్టిన వాడుకభాష ప్రయోగమైనా పరిమితప్రయోజనముతోనే ఆగుతుందని,— ఏనాడో వ్యాకృతభాషలో రచించిన భారతాదులు నేటికీ మన మనస్సులకు, నాటివారికి వలెనే, సన్నిహితములై ఉండగా, వాడుకభాషరచనలు వాడుకనుడికారాలు మారగల కాలాంతరములో (ఇప్పుడయినా ఒకప్రదేశమువాడుక వేరొకప్రదేశమునవలె) దూరభవత కప్పుకొంటవని,—ఆక్షేపణము ఉన్నా, వాడుకభాషయే ప్రజాసామాన్యమునకు భావము అందించగల అపరిమితప్రయోజనముగల జీవద్భాష అనీ, కాలాంతరీయులకూ, భాషాంతరీయులకూ సౌలభ్యము గురిచూచి సూత్రాలలో ఇముడడంకంటె భాషాస్వాముల హృదయవ్యక్తికి అనుకూలమై వాడుకనుడికారాలతీపి అంకినంతగా పీల్చుకొనడం సాహిత్యమునకు సహజము కాగా, అది యెందులకూ అరికట్టక ప్రకృత మనుసరిస్తే వివేకమనీ మతాంతరము బిగ్గరగా ఘోషించేవరకూ వచ్చిఉన్నాము. క్రియకు, అంతకాలము ఆస్వాద్యమై ఇప్పటికీ మనోజ్ఞము కాకపోని వ్యాకృతభాష ఒకానొక సందర్భాల సమ్మతి పడసిన

వాడుకభాషకు కాందిశీకము కావలె ననడం అనుచితమనీ, వాడుకభాషకు సంప్రదాయసిద్ధీ, విలాసమూ, ప్రయోజనమూ ఉన్నవి కనుక అది స్వీకరించదగినదే కాని అనన్యము కాజాలదనీ, ఆధునికకలానిష్ణాతులుసహా సౌందర్యసంపాదనముపట్ల వ్యాకృతభాషయోగ్యత చూచి తీరుతున్నారననీన్నీ, కాక, రెండూ ఏవో ఒక ప్రయోజనములకై కలమెక్కి సాహిత్యము కట్టివేస్తూఉన్నప్పుడు రెంటనూ చేయితిప్పుకొని భాగ్యము పెంచుకొందామనిన్నీ అభిప్రాయములు, స్పష్టముగా కాని అస్పష్టముగా కాని, పరిపాకమునకు ఉద్యమిస్తున్నవి. ఇంతకూ, ఏ సభ్యభాషయందూ సహజ (దార్శనిక) వ్యాపారమై తెలియవచ్చే వ్యాకృతినుండి కాక, అభ్యాసవశాత్తు తెలుగుభాషయందు ఏర్పడిన కృతకతనుండి చింపుకపడే ప్రయోగ పద్ధతి స్వైరతకే ప్రాధాన్యము నిలపక రమ్యమైనరీతులు అలవరుచుకోగల స్థితికయినా ఈ వాడుకభాషవాదము తోడుపడగలదన్నది కూడా ముఖ్యముగా గమనించదగ్గమాట. ఇట్లు వివాదాలకు విడివడి రంగుల బాణసంచాలలో చేతులు విసరుకొన్న స్కంధావారములు గుడారాలు చివికి తూర్పువెలుగులో సౌహార్దములు చల్లుకోబోతున్నవి. అథవా, యిందుల కెంతో వ్యవధి పట్టదు.

మన మొక దశాంతరమే ప్రవేశిస్తున్నామని చెప్పవలెను. గురజాడ అప్పారావు, రాయప్రోలు సుబ్బారావు ప్రభృతుల ప్రాభవము కేంద్రప్రవాహమునుండి ఉపసంహరించుకొంటూఉండగా తత్ప్రాభవములందు, ఇతర ప్రోద్బలములపదనులో, ఉపజ్ఞమెలకువలతో సాహితీక్షేత్రము పండించిన సాహితీసమితి ప్రాభవమున యువమనస్సులు, ఇతర ప్రోద్బలములసంతరింపులతో, ఉపజ్ఞమెలకువలతో, లేచి ఘట్టము మార్చుతామంటున్నవి. క్రొత్త అవసరాలకు వైఖరులు నిలుపుకోగల ప్రతిభాశాలులు ప్రాతవారిలోనుండి సాగి ఒకరిద్దరు ముందుకు దూసుక రానేవచ్చు; కాని యిట ఘట్టము మారుతున్నామనీ, ఆ కవులప్రతిభ బహుముఖవ్యుత్పన్నమనీ మాత్రమే మన మనుకోవలసినమాట. కడచిన పాతికేండ్ల కలావ్యాపారములకు పర్యాలోకనముగా కావ్యరత్నభండారము, నవ్యకవితాపరామర్శము మొదలైన 'సారాంశముల' యెడల తాత్పర్య మేర్పడుతున్నది. మరిన్నీ, కేంద్రగ్రంథాలయము, కేంద్రపుస్తక విక్రయశాల, కేంద్రపరిషత్తు మొదలైన కంజాయింపులతో సాహిత్యము కార్యరంగముగాసహా చక్కబరుచుకొనడం తత్కళావికాసమునకు దోహదమే అని వైశాల్యములు వలచుకొంటున్నారు సారస్వతులు. ఇప్పుడు అందరూ ఒక్కచో, ఒక్క అగ్రము విడక కళాసంపత్తికి ప్రాధాన్య మిచ్చి సాహిత్యమును సమర్థించే నిమిత్తమై భూమి కల్పించి అనర్థాలు తప్పించగల అవకాశం ప్రత్యేకపత్రికయెడ సహజం.

ఇందులకిందులకుగాను 'ఉదయిని' దీవనలు తాల్చింది.

రసాస్వాదనముబట్టి మనస్సుకు సంస్కృతి ప్రసాదించే ఉత్కృష్టసాహితీకలాభ్యు

దయానికి 'ఉదయిని' సంతతము తూర్పుదిక్కుయి ద్వారము తెరుస్తుంది.

*   *   *   *

ఆ అభిలషించిన సాహిత్యపత్రిక నడిపేవిధానములో వరణభేదము లున్నవి. అధమము మాసపత్రికఅయినా కావలెనని ఒకసలహా. కొంతవరకు సర్వతోముఖసౌష్ఠవము రూపించగలపత్రిక, అది యెప్పటికి వచ్చేదయినా, ఒకఆరోగ్యము కళాచిత్తములో రేపగలదు. ప్రతినెలా యింతపాటి సద్గ్రంథము ఒకపత్రిక దేశమునుండి యేరుకోగలకాలము మన కింకా కొంతయినా దూరమున్నది. ప్రస్తుతము ద్వైమాసికి నింపుకొనడమే చేయి నిండినపని. ద్వైమాసికిగానయినా ఇది ఉత్తమరచనయే ధరిస్తుందని ప్రతిజ్ఞచేయడంకంటె, అది ఒకలక్ష్యముగా ఆభిముఖ్యము చూపడం వివేకముగా, అందుబాటుగా కనబడుతుంది. మరి నిలుపుకొన్న ఉద్దేశాలకు తగ్గబలము చూచుకోనిదే ఆ ఉద్దేశాలు ప్రకటించడమూ, అందులకై పత్రిక చేబూనడమూ సాహసమంటూ రాగల ఆక్షేపణకు సమాధానప్రాయముగా, కొంతవరకు అన్నిపాగాలవారూ 'ఉదయిని'కి ఆశీస్సూ తోడ్పాటూ ప్రసాదిస్తున్నారని నిజం చెప్పవలసి ఉన్నది: ఇది ఒక కృతజ్ఞతా, ఒకప్రార్థనా కూడాను.

రచనలకైనా, మొదటితరగతులవారి కౌశలాలు సేకరించుకొన్నమాత్రాన మురిసి ఆగక, పెరుగుదల చూపే చక్కనిచేతులవిన్యాసాలకు తగినంతగా ఆహ్వాన మీయడం పత్రికకు కర్తవ్యేతరము కాదనేసంగతి మరవరానిది. కళాసృష్టికి ప్రయత్నములంటూ దొరికినవంటే విధిగా పత్రికలు పూలకారుగా ప్రదర్శించి అందుకు ప్రోత్సాహ మీయవలసిందే అనికూడా చెప్పేవా రున్నారు. కాని యెప్పుడైనా ఆలాగు అవిమర్శముగా పోగుచేసుకొని ప్రోత్సహించగల మెట్టు ఉంటే మన మది గడవగలిగినామని చెప్పవలెను. విమర్శమన్నది ఆ సృష్టిక్రియ లోటుపడి ఉండగా విజృంభించేదనీ, సృష్టిక్రియ వెల్లివిరిసినప్పుడు విమర్శము వచ్చినది యెక్కడా తక్కువే అనీ ఒకమతము విమర్శము తక్కువైన కొద్ది కళాసంపద పెరిగినట్టే అని కాని, విమర్శమును తలయెత్తనీక రచనలు గుణించుకొన్న డల్లా మంచిమాట అని కాని ఊహలు పెంచుతున్నదికూడా. కాని, విమర్శమన్నది యెంతో సభ్యమైన సహజవ్యాపారమై కళ మన అనుభవవీథిని నిలిచినప్పుడు ఆ అనుభవమును, ఆస్వాదనమును మనము తెలుసుకో యత్నించగా, అది రసనను చక్కబరుస్తుందని యేమరకుంటే, మనస్సుకు, ఆలోచనకు,—అదీ ఆకళలగురించిన ఆలోచనకు,—శోధనమిచ్చే విమర్శము ఆ కళలకు విరుద్ధము కాక తోడ్పడ్డదే అవుతుందని చెప్పనే అక్కర ఉండదు. ఇక టి. ఎస్. ఈలియటు కవి నిరూపించినట్లు, ఉత్కృష్టమైన కళాసృష్టి వెల్లివిరిసినప్పుడే ఉత్కృష్టమైన విమర్శమూ—రూపుకట్టినది యెంతైతే ఏమి—ఉండగలిగిందని చెప్పి ఊరకుండక, ప్రాణి కంతకూ పనిచెప్పే కళాసృష్టి ఆకళను గురించిన మనోవ్యాపారమైన

విమర్శమును, అది వ్యక్తము కాకపూర్వమే, తనలో లయముచేసుకొని తనలోనే రూప మీయగలదనీ, కనుకనే ఆసమయాలలో వెలువడే కేవలవిమర్శమూ పరిమాణతః తక్కువ కావచ్చుననీ, రూపుకట్టిన విమర్శమాత్రం ఉత్కృష్టమైనదే కాగలదనీ సమన్వయము లకు యత్నించనూవచ్చు. ఆమెట్టు మన కిపుడు లభించిలేదనీ చులకనగా చెప్పవచ్చు. మరి ఒక్కొకపుడు,—తరుచు,—సృష్టిపరమైన ప్రతిభకు విమర్శము ఒరవళ్లు చూపి, కలా సత్త్వములు మనస్సుకు పట్టించి తోడుపడగలదన్నది గ్రహించడం కష్టము కాదు. పత్రి కోద్యమమూ, అనుభవమువిలువలు పరిశీలించుకొనే తాత్పర్యమూ అంతటా పెరిగిన యీ రోజులలో విమర్శము మరీ సన్నిహితమై కూర్చున్నది. అది కళకు ఋణపక్షమని యెంచి కుదించుకొనడం ఉన్నతికీ, కళాభ్యుదయానికీ భంగకరమనే గ్రహించవలసిఉంటూన్నది.

* * * *

సాహిత్యకళయందూ, చిత్రకళయందూ—కళామాత్రతత్త్వజ్ఞతలో మనస్సు తిరిగి తిరిగి—చెయితిరిగిన రసపక్షపాతి శ్రీ అడివి బాపిరాజుగారు తమవ్రాతతోపాటు 'ఉదయిని' స్వప్నమునకు దేశికమూ, రూపకమూ అయిన ముఖచిత్రము రచించి దీనికి బొట్టు పెట్టినవా రయినారు.

మనకు అర్ధోదయమేనట.

జీవనపరిప్లుతిలో త్రచ్చుకొని మొలకెత్తిన చైతన్యము తనను లేపుకొన్న జ్యోతిః పుంజముదీవనలు త్రావి తనయందు రసదేవతాత్వము నెఱపుకొన్నది.

తనకన్నులవెలుగును రసాత్మకముగా నిరూపించుకొనడంలో—ఆవెలుగు తనరసాత్మ కతను నిరూపించడంలో—తనకు సంతతాభ్యుదయము చూచుకొన్నది.

* * * *

ఏఉద్యమాలకూ భర్త్సనయే సోకుతున్న యీనాట ఏనిర్ధారణలకూ ఒత్తిడి చేయక యీవినీతప్రయత్నమున వందలుసహా చేతి కందిచ్చి బుజాలు కలిపిన మిత్రులకు, అభిమానులకు, యథాశక్తి తోడ్పడ్డ యితరమిత్రులకున్ను, అబ్బురపాటుతో కృతజ్ఞత వందించడంకంటె మించి, వారిమనస్సులో శబలించిన సౌందర్యము చూచి ముగ్ధమాంగల్య ములు ఏరుకొంటున్నది 'ఉదయిని.'

ఇకముందు వచ్చే సాయమునకంతా కృతజ్ఞతాభివందనముల జల నిర్మించినట్టే: పత్రికనడకయే వారివారికి కృతజ్ఞత ఊర్చుతున్నట్టు కాదూ?

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

శరదుత్సవము

నా హృదయ మిప్పు డరమూత నగవులందె
కనెను శాంతిదేవత కడగంటిచూపు
బ్రతికినన్నాళ్ళ కీ ముహూర్తమున విరిసె
తొలివలపు మించు జీవమాధుర్యరుచులు.

మిగుల కంపించు నా పేదమేని నిపుడు
సుమమృదులహస్త మేదియో నిమురుచుండె
కన్నతల్లి దీవనతోడి కౌగిలింత
జారుతీయని కన్నీటిచలువ లొలయ.

విరిసె కాబోలు, జగదధీశ్వరు శిఖావ
తంసకుసుమమ్ము! దిగ్దిగంతమ్ములందు
సౌరభోచ్ఛ్వాసముల వెదజల్లుచున్న
దానుకూల్యమ్ముతో శారదానిలమ్ము.

ఇంత లేమబ్బుచిరుతున్కయేని లేదు
విప్పిరేమొ నిశారాజ్ఞి వెల్లగొడుగు
ఏమి శ్రవణోత్సవ మ్మిపు డీ విశాల
గగనమున కోటిదివిజశంఖములు మ్రోగు.

చంద్రికావసనాంచలోచ్చాలనములు
చిరవిరహవాసనల నెగజిమ్ముకొనుచు
తాండవించెడు నమృతసౌందర్యలక్ష్మి
ఉర్వి కీనాడె తొలిశరదుత్సవమ్ము.

ఎంత స్వేచ్ఛయొ నే డీయనంతసృష్టి
గానమొనరించు ప్రతిజీవకణము గూడ
శైలగర్భాంతరాళ నిర్ఝరమువోలె
నేదియొ కళకళలాడు నా యెడద నెగయ.

నరకలోకపు చీకటితెరలవంటి
వెన్నినిశ లేగ నొకస్వప్నమేని లేక:
ఇంతమాధుర్య మింతప్రశాంతిసౌఖ్య
మింతసౌందర్య మెట దాగె నింతవరకు ?

ఓ సఖీ ! ఓ సుహాసినీ ! ఓ శరద్వి
భావరీన ర్తకీ ! కవిభావనావి
లాసినీ నిత్యసై రంధ్రి ! ఓ సమస్త
లోకమోహిని ! ఓ స్వప్నలోకరాజ్ఞి !

బాష్పకుంఠితకంఠాన పాడలేక
నా యెడద నింపుకొందు సౌందర్యరసము
నిలుపుకోలేన ! నాలోన నేనె విరిసి
రాలిపోదు వృంతచ్యుతప్రసవమట్లు.

ఈ యమృతశాంతియే చాలు నెపుడు నీ క
టాక్షభిక్షున కా మరణాంత, మింక
శ్రీ చరణలాక్షతోడ నా హృదయకుసుమ
దళము లనురాగరసరంజిత మ్మొనర్తు.

యాత్ర

పైరగాలితరంగాలపై నపూర్వ
పరిమళవిలాసములు వెల్లివిరియసాగె
ఓసఖీ ! చూడు మిరుగట్ల నొరసికొనుచు
పొంగుచున్న దానందప్రవపూర మిపుడు.

ముంగురులపైన పూవులు ముడువవలదు
వలదు తిలకమ్ము, కైసేత వలదు మేన
విడినకబరీభరము ముడివేయవలదు
కాల మిది గాదు మనయలంకారములకు.

తరతరమ్ముల ప్రేమస్వతంత్రతు లరుగు
దారి బోయెదు నూతనాధ్వగుల మనల
పరిహసించెదు పాడుప్రపంచముగ కె
పారవేయుము నీయలంకారభరము.

మూఢవిశ్వాస శృంఖలమ్ముల విదల్చి
వలపుగౌగిటిముడి పట్టువడితిమేని
మనశరీరసుఖస్పర్శమునకు నేటి
యణు వణువు గూడ నవజీవ మనుభవించు.

కోరికల నెల్ల మరచి నీకొరకు నేను
నాకొరకు నీవు తొలివేగుబోక రాలు
పూలజతవోలె, ఈసుధాపూరమందు
తేలిపోదము జన్మజన్మాలయాత్ర.

కృ త జ్ఞ త

భస్మరాసులనుండి పావనత మేలు
కొలిపినట్టి భాగీరథీజలమువోలె
జన్మజన్మాల హృదయకశ్మలమునుండి
ప్రాణశక్తి రగుల్చె నీపై నిప్రేమ.

నా నిరాలోక లోకమ్ములోన నిన్నె
యుపసిగ తలంచుకొన్న ముహూర్తమందు
అనుభవమె గాని, వెలిసేయ నలవిగాని
'పరిచయమ్మ'న నను నేనె మరచిపోదు.

ఇంతనెత్తావి వాసించునేని యెడద
ఎన్నిస్మృతు లెన్నికోర్కె లెన్నెన్నికలలు
జగదజస్రసహస్రవసంతలక్ష్మి
ఎదుర మూర్తీభవించె నాయెడద కొరకె.

ఉ ద యి ని

అలరునకు బోలె నా హృదయమ్మునకును
జన్మమున కొక్కటే వికాసమ్ము సకియ !
వలపు వెదజల్లి సుఖదుఃఖములకు వెలిగ
ధాత్రిగర్భాన గాంచు నాత్మప్రశాంతి.

వలచి నిను విసిగించినందులకు ఫలము
ఆమరణ మేను ప్రేమగాయకుడ నౌదు
నీవు మాత్రము పూలవెన్నెలలరేల
ప్రేమనృత్యోత్సవమ్ము గావించుకొనుము.

నా హృదయరక్తమే లలనా ! విలాస
లాక్షగా నీ పదాల కలంకరింతు
నీ వసంతకల్యాణైకనృత్యమందు
నన్ను మనసార గాన మ్మొనర్పనిమ్ము.

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి

---

*
* *

ఇపుడె తూరుపునుంచి
ఈదరవార్త:
విసిగిపోతూన్న ప్రాణాల
కొసలె పట్టి వివశమౌతూన్న
అవయవాలనె ఆపి పట్టి
మానవాళి పొలిమేరద్వారమ్ము కడనె
శతాబ్దులు నిలిచిన ఓర్పు
సొమ్మసిల్లిన దని.

ముద్దుకృష్ణ

అవరోధము

కీర్తనము చేసి బ్రాహ్మీముహూర్తమందు
గురుని, బ్రణమిల్లి పరమేశి చరణములకు,
విధివిహితకృత్యముల్ యథావిధి నొనర్చి
మననచేయ గూర్చుంటి శ్రీ మంత్రజపము.

పంచబాణంబు లిక్షుచాపంబు బూని
నిజజపారుణ కాంతి నిండించి దిశలు
ఎలనగవుతో జగత్తు మోహింపజేయు
తల్లి ధ్యానించినాను బ్రత్యక్షమందు.

* * *

అల్ల ఏనాడో నీ నవయౌవనమున
మల్లికాస్వచ్ఛ కౌశేయ మహిత వగుచు
ముగ్ధునిగ నన్ను జేసిన మోహనమగు
త్వత్కృపామూర్తి యెదుట బ్రత్యక్షమయ్యె.

అంత భయ మయ్యె, వడకె సర్వాంగకములు !
పీఠమున నుండ తల్లిని బిలిచినాను
ఇపుడు రావల దరుగు మెందేని యనుచు
ఎంత బ్రతిమాలినను విన, వేమి సేతు !

ధ్యానభంగము చేసికో దలచి యంత
మీలితంబైన నా నేత్రమిథున మపుడు
తెరచి చూచితి, నెదుర దోతెంచినావు
చిరునగవుతోడ, నింకేమి చేయగలను !

* * *

పగలు రేయును నపరాధ బహుశతంబు
చేయు నను పుత్రబుద్ధి రక్షింపుమంచు
బాష్పగద్గదితాక్షరపంక్తితోడ
విశ్వజనని బ్రసన్న గావించుకొంటి.

నో. న. శా.

జయభేరి

నేను సైతం
ప్రపంచాగ్నికి
సమిధ నొక్కటి ఆహుతిచ్చాను.

నేను సైతం
విశ్వవృష్టికి
అశ్రు వొక్కటి ధారపోశాను.

నేను సైతం
భువనఘోషకు
వెర్రిగొంతుక విచ్చి మ్రోశాను.

* *

ఎండకాలం మండినప్పుడు
గబ్బిలంవలె
క్రాగిపోలేదా ?

వానకాలం ముసరిరాగా
నిలువు నిలువున
నీరు కాలేదా ?

శీతకాలం కోతపెట్టగ
కొరడుకట్టీ
ఆకలేసీ కేకలేశానే !

* *

నే నొకణ్ణే
నిల్చిపోతే,
చండ్రగాడ్పులు, వానమబ్బులు, మంచుసోనలు
భూమిమీదా
భుగ్నమౌతాయి.

క వి త

నింగినుండీ తొంగిచూచే
రంగురంగుల చుక్కలన్నీ
రాలి నెత్తురు క్రక్కుకుంటూ
పేలిపోతాయి.

పగళ్లన్నీ పగిలిపోయీ,
నిశీథాలూ విశీర్ణిల్లీ,
మహాప్రళయం జగంనిండా
ప్రగల్భిస్తుంది.

* *

నే నొకణ్ణే ధాత్రినిండా
నిండిపోయీ,
నా కుహూరుత శీకరాలే
లోకమంతా జల్లులాడే
ఆ ముహూర్తా
లాగమిస్తాయి.

* *

నేను సైతం
ప్రపంచాబ్జపు
తెల్లరేకై పల్లవిస్తాను.

నేను సైతం
విశ్వ వీణకు
తంత్రినై మూర్ఛనలు పోతాను.

నేను సైతం
భువన భవనపు
బావుటానై పైకి లేస్తాను.

శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు

అన్వయము

౧

కాశ మతివిరిసి ఆకాశ మెద నవ్వింది ;
తరఁగవంపుల కడలి నురుఁగువడి రువ్వింది ;
దెస లొక్క తెలివితేరినవి.

కొస లాగనిది వర్ష క్రుమ్మరించిన మేదప్ప,
చలితుపానులు దూసి చాని గ్రీష్మపుగాడ్పు
ఏల యిటు రాపిళ్ళు కడఁగు ?

శైలాను సుషమ బింబముకట్టి గాలులు
తడవి సాఁగిన ముహూర్తము కన్ను విచ్చఁగా,
ఏల యిటు రాపిళ్లు విడవు ?

౨

కమలమ్మొ, కలువమే, కలల అందపునెలవె
ఆ బింబముమహస్సు లామనికి పట్టినా
మని నాకు తగుల మొక్కొకరు.

సుషమ ఆ వృతిలో ఉసురులు విదారించు
నెరసు లెందుండి ?—తరణిమహస్సు లొలిచి కాఁ
కలు కొప్పు ముడిచారు కాక !—

అది అభావ్యము వారికి : అటు ప్రాకృతము, సాజ
మగు రేకు విచ్చితే, అది నాకు చిచ్చులు వి
లోకించితే, ఎవరి దోసఁగు ?

౩

కూర్చిపెట్టినవి తగులము వితాకించు
రామనస్సులు నింగి రాపాడు పలుకులు
తరణివెల్గుల కుద్దితారి.

౧

క వి త

అవి ప్రభుప్రభులు నా ఆత్మ నాటుక, వెన్నె
లలు పుట్టలుగఁ దూటి అలజడి వెలార్చినది
యెవరి తప్పని దండడింతు ?

క్రొంబూచురేకు విఘూర్ణించు చిచ్చులు
కన్నీట విలిచి యెక్కటి నింద శిరమూఁగ,
అదె రేకు వలచు, తారాఘ.

౨

ఇటు వసంతశర ద్విరిష్ఠశోభలు గూడు
కట్టిన నిశాంతము వికాసమ్ము వలపందు
నెడ, అంచు లేమిటికి నాకు ?

ఋతుమాధురులు రంగరించి పదనారు నా
కిరణాల గుబురు రాగిలు, నెందో పిలుపు లై
గిలిగించు ప్రకృతికొంటెతకు.

అట ఒక్క అమృతహిమాని నా తోలులోఁతు
లంబెః మసక విదల్చు అచ్చవెల్గు పొరాడి
పడ గెత్తి పాడుకొంటాను.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

పుంతలో ముసలమ్మ

పికిలిపిట్ట పిఱ్ఱుమంటె
ఒకతెఒళ్లు జల్లుమంటె
సంత బయట గొల్లుమంటె
పొట్టకొరకు ముసలమ్మ
కుప్పిగంతు లేయుచుంటె
సకలజనులు సంతసమున
దానిచుట్టు మూగుచుంటె
పోయిపోయి ముసలమ్మ
పొలిమేరను నిలిచియుంటె
పూజిత మన దానిదే
పుంతలోన రాయిదే !

హద్దుకొరకు అంకెకొరకు
కాలిబాడి తుడుచుకొరకు
దూరములను తెలుపుకొరకు
పాతినట్టి మైలురాయి
నేటి దేవతాయెనే ?
ప్రజలకు మతి పాయెనే ?
అహా !
పూజిత మన దానిదే
పుంతలోన రాయిదే.

చావలి బంగారమ్మ

చిన్న

చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్ను లుంటే—

గచ్చకాయల్ తెచ్చుకొంది
గవ్వ లెన్నో తెచ్చుకొంది
అరుగుమీద పోసుకొంది
చేతు లెత్తి ఆడుతోంది
చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్ను లుంటే—

లక్కపిడతల్ తెచ్చుకొంది
కందిపప్పు తెచ్చుకొంది
నిప్పు లేక నీళ్ళు లేక
బువ్వ వండి పెడుతోంది
చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్ను లుంటే—

8

ఉ ద యి ని

తాటాకుల్ తెచ్చుకొంది
పెళ్లికూతురిని చేసింది
పెళ్లికొడుకుని చేసింది
పసుపు కుంకుం కాటి కట్టి
బట్ట కట్టి చీర కట్టి
మెళ్లోను దండ లేసి
పల్లకీ లేకుండ
బాజాలు లేకుండ
బ్రాహ్మలూ లేకుండ
పెళ్ళిళ్లు చేస్తోంది
చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్ను లుంటే—

నవ్వు లెన్నో నవ్వుతోంది
బువ్వ లెన్నో వండుతోంది
పెళ్ళి ళ్లెన్నో చేస్తోంది
ముద్దులు కురుస్తోంది
వెన్నెల్లు కాస్తోంది
చిన్న ఆడుకొంటోంది
చిలక ఆడుకొంటోంది
పొన్న ఆడుకొంటోంది
పొట్టి ఆడుకొంటోంది
చూడ రండి చూడ రండి
కన్ను లుంటే—

చింతా దీక్షితులు

ఆ కొండ

మేఘశలాకలు
అభ్రవీథిపై
అటు యిటు
పోతున్నాయ్.

గువ్వ డొక్కఁడు
కవ కనపడమిని
రెక్కఁ లార్చుకొని
కూఁపెట్టె.

కొండగద్దెపై
సంజకాంతిలో
స్వర్ణదీప్తిలో
భావుకు డున్నాడు.

ప్రణయదీప్తితో
నీశ్వరి నారయ
దోయి లెత్తుకొని
నిల్చొని యున్నాడు.

ద్వారపార్శ్వమున
ఈశ్వరి 'కనకం'
సుభగముఖంతో
తరళించెన్.

దోయిలి దించుకు
భావుకు డొదిగి
ప్రేమోత్సుకతన్
రాగిల్లెన్.

భావస్నిగ్ధుని
పాటల నందుకు
మేఘమాలికలు
మెల్ల చనెన్.

— ౩

_ ఉ ద యి ని

నిల్చినదేవిని,
దించినదోయిలి
చూచి గువ్వడు
రివ్వుమనెన్.

సంజమబ్బులు
పాటలపూసుకు
సొంపురంగుల
విహరించె.

విహ్వాలించినా
గువ్వ డొక్కడూ
కవ కేరన్ విని
రివ్వుమనె.

జనమంచి కామేశ్వరరావు

ప్రబోధము : వనవాసి

వలిపెపు మేలిగాలిపడవన్, సుఖవన్నయరీతులన్, దిశాం
చలతల దివ్యతీర్థముల, స్నానము లాడగ దేలిపోవు కో
కిలయెలసంజపాట; పులకింప జగంబు, రచింపు భక్తిమం
గళ గళమా! రమారమణ గానసుధారస ఖండకావ్యముల్.

ఈ చెఱలాడుమబ్బుపొర లెవ్వరికై దెస లంటి రోయు, దో
బూచుల నాడు చుక్కవలపున్న నభోడుల, హాసమల్లికా
రోచుల ప్రేమసౌరభము రోదసి నిండగ బారు నేరికై,
ఆ చతురప్రశస్తప్రణయైకయశస్విని బాడు చిత్తమా!

పులకితయామినీసితకపోలములన్ దరహాసచంద్రికల్
తొలకెడు, దివ్యసౌరభతతుల్ తెలిమబ్బుల విచ్చి స్వర్ణదీ
పులినములందు దేలె, వలపుంబువుదొన్నెల చైత్రలక్ష్మి తే
నెలయులుపాలిడన్, హృదయనీరజమా! ప్రభు బూజసేయుమా!

కాళూరి వెంకటనరసింగరావు

మి ణు గు రు మీ టు

మూకసంధ్యామరంద బంధూకరక్తి
తెగిపడిన తేటికంఠమై తేజముడుగ
లే గులాబీల జలదాల రేకులెల్ల
కనలిపోయిన రక్తపు కణము లయ్యె.

పాడువడియున్న జీవితప్రాంగణముల
పలుకరించునె వెన్నెల వలపురేలు ?
కరగిపోయిన బంగారు కలలయలల
తోచునే చుక్కపూవుల తోరణాలు ?

కాలవాహిని కలుషశైవాలవేల
కాలు జారిన యానాటి కాళరాత్రి
గర్భమందున నవయు నా క్రమగీతి
తేలిపో నొక్క చిరునవ్వు తెప్ప లేదె ?

మవ్వపున్ వలపుతారల మువ్వమ్రోత
సవ్వడులు లేని యీ నిశాసమయమందు
చెప్పుచుందువు ఖద్యోత జీవులకును
వెలుగు స్ఫురియింప నర్తింప వలయు నంచు.

శ్రీరంగం నారాయణబాబు

ప్రేమతత్వం

కవి: కవికొండల వెంకటరావు

"వీరికి వా రెంతో వారికి వీ రంత అని అంటూంటావే నీవు, ఆ మోస్తరుగా, హిందూదేశాన్ని ఓ అమెరికాదేశపుస్త్రీ తిడితే అమెరికాదేశాన్ని ఓ హిందూదేశపు మగవాడు తిట్టేడు" అన్నాడు శశిభూషణమహాశయుడు, ఒకానొక చదివేపొత్తం టప్పున మూసి మేజాబల్లమీద పడేస్తూ. సుజాత ఆ పడేసిన పుస్తకమ్మీది కొలుగుతూ పుటలు విప్పి చూస్తూ, "ఏమిటండో ఇందులో ఎంచక్కటి బొమ్మ లున్నాయి! ఇన్నాళ్ళనుంచీ చదువుతూ వొఖనాడూ చూపెట్టినారు కారు," అంది. "మనబొమ్మలు కా నవి. మన క్రింద తలక్రిందుగా నడిచేమనుష్యుల బొమ్మ లవి," అన్నాడు శశిభూషణుడు. "కాదండీ, తలక్రిందుగా నడవడం ఏమిటి? సరిగా కాళ్ళమీద నిలుచున్న మనుష్యులవేనండీ. మన కిం దుండడ మేమిటి? మననెత్తిమీ దెగిరిపొయ్యేవాళ్ళవిలా గగపిస్తూవుంటే—మీరు ఇందులో బొమ్మలు చూచారా? ఊఱకే అక్షరాలే చూచారా?" అని ఆ పుస్తకంలోని ఒకబొమ్మ సుజాత పుట బాగా విప్పి శశిభూషణుని మొగమ్మీది కంటా పెట్టింది. శశిభూషణుడు "ఉండు. అదేమిటి. చేతి కందియ్యి," అన్నాడు. సుజాత అందిచ్చింది.

శశిభూషణుడు చేత బట్టి, "దానిమాటే నే నన్నది" అన్నాడు. "దాని కేమొచ్చింది. నిక్షేపంలా గుంది" అంది సుజాత. "ఆలా గైతే నీవుకూడా ఓవేషం ఆలా వేసుకొని బయలుదేఱు రేపటినుంచి" అన్నాడు శశిభూషణుడు. "ఎక్కడికి బయలుదేఱేది?" అని అడిగింది. "అక్కడికే అమెరికాకు" అన్నాడు శశిభూషణుడు. "అమెరికాకు కాదుగాని రోజూ షికారువెళ్ళడముకు బాగుంటుంది ఈవేషం. ఎవరూ ఆడ దనుకోడానికి వీలుండదు. అయితే అసలు ఆడదేనా ఇది?" అని పరకాయించి చూడ్డం ప్రారంభించింది సుజాత ఆ బొమ్మకేసి, హాస్యభావం కుదించి. శశిభూషణుడు "ఏం? సందేహం కలిగింది?" అన్నాడు. సుజాత "ఏమీ లేదు మఱి" అని గొంతుక గ్రేటుకొని, "మీసాల్లేవు ఆడదే" అంది. శశిభూషణుడు "మీసాలు చాలామంది మగవాళ్ళ కుండవు. అదా కనిపెట్టావు!" అన్నాడు. సుజాత కొంచెం విసు గభినయించి, "నాకు తెలియడం లేదు. మీరు చెప్పండి. చదివినట్టున్నారు గ్రంథమంతా" అంది. "దానికోసం చదవక్కఱలేదు" అన్నాడు శశిభూషణుడు. "అయితే చదవకుండానే చెప్పండి" అంది సుజాత. శశిభూషణు డన్నాడు, "చదివేశాక చదవకుండా చెప్పడ మెల్లాగ్గాని—చూచేవా మఱి ఆడది మగాడివేషం వేసికొని అచ్చు మగాడిలా గుంది: ఆడదానివి నీవన్నా ఆనవాలు పట్టలేక పోయినావు" అని.

సుజాత తనశరీరం నఖశిఖపర్యంతం ఒకసారి చూచుకొని తిరిగి బొమ్మకేసి చూచి, "తెలియ కేం లేండి. జుట్టునుబట్టి తెలియదూ?" అని, "జుట్టుకూడా కత్తిరించుకుందీ ఇది?

ఇందాకటినుంచి కాళ్లు చేతులు ముక్కూ చూస్తూ ఏమో వస్తువులు తీసేస్తే తీసేసుండవచ్చు ననుకున్నా; జుట్టుకూడా కత్తిరించుకుందండీ?" అంది. శశిభూషణుడు మాటుమాట్లాడకుండా ఆశ్చర్య నిమగ్న యయిపోతూవున్న సుజాత ముఖంకేసి చూస్తూవున్నాడు.

అంతలో ఎవరో వీధితలుపు తట్టిన ట్టయింది.

ఎంతో చనువుగా సరాగంగా సమర్శగా అన్యోన్యం అప్పటిదాకా చిలకాగోరింకల్లాగు మాట్లాడుకుంటూవున్న జంపతు లిద్దఱూ చటక్కున ఒకరినుండి రొకరు దూరమై తూష్ణీంభావాన్ని సుజాత లోపలియింట్లోకి శశిభూషణుడు వీధితలుపు తియడానికి నిష్క్రమించారు. మఱోనిమిషానికి శశిభూషణుడు తనస్నేహితుడైన మదనమోహనుడితో దిరిగి ప్రవేశించినాడు. అప్పుడు వారిరువురికీ యిలా సంభాషణ జరిగింది.

మదనమోహనుడు:—నీవు షికారువస్తాను అని నాతో జెప్పి సరిగా సాయంత్రం అయిదు గంటలకు పిలవమని తలుపు గెడేసు కూర్చున్నావు?

శశిభూషణుడు:—నేను నామనస్సు మార్చుకున్నాను. నే నీపూట షికారురాను.

మదనమోహనుడు:—టష్: మగాడి మన స్సింత మారిపోయిందిగా పు టే ఆడవాళ్ళకు వచ్చిందీ!

శశిభూషణుడు:—మఱిచిపోయే నడగడం. ఏది నీప్రియ? ఆమె రాలేదేం నీతో?

మదనమోహనుడు:—ఆమె తనమనస్సు మార్చేసుకుంది. రానం దీ పూట షికారు.

శశిభూషణుడు:—ఏం?

మదనమోహనుడు:—ఎప్పుడూ ఏ యింట్లోవాళ్లూ బయలుదేరరు; మనమే బయలుదేఱి అందఱిళ్లకు వెళ్లాలి: అన్నిచోట్లకు వెళ్లాలి, అంది.

శశిభూషణుడు:—షికారుకు వెళ్ళడంలోకూడా పేరంటానికి వెళ్ళడంలోలా పిలవలేదని రాలేదని పట్టింపు లుంటాయిటోయి? నే నెప్పుడూ వినలేదు. సరదాకు, సహవాసానికి, ఆరోగ్యానికి పొయ్యేదానికి.

మదనమోహనుడు:—అవును మఱి. అయితేం?

శశిభూషణుడు:—క్షమించాలి. నిన్ననసవరంగా ఆపుచేస్తున్నా, నీనడకూడా పాడుచేసి.

మదనమోహనుడు:—దానికేంలే: రోజూ వుండేనడకే. అయితే రావు? రావన్నమాటే?

కడదెప్పుతో మదనమోహనుడు గమ్మున వచ్చినదారినే వెళ్ళిపోయినాడు. శశిభూషణుడు అతనివెనకాతలే తనయింటి వీధితలుపు తిరిగి వేసి లోపలకు వెళ్ళిపోయినాడు.

మదనమోహనుడు ఆవెళ్ళడం వెళ్ళడం షికారువెళ్ళక తిరిగి తనయింటికే వెళ్ళినాడు. అతని కొంటిగా నడచిపోవడం అలవాటు లేదు. ఎవరో ఒకరు కూడా వుండాలి. అందు

చేత అయిదున్నర అయిదు నలభై అయిదు నిమిషాలకు తిరిగి తనయింటికి వచ్చి భార్యతో "ఈవేళ పోనీ ఎవరింటికీ వెళ్లకుండా తిన్నగా కాస్తదూరం మనిద్దఱం వెళ్ళి వద్దాం: రా! శశిభూషణరావు రానన్నాడు" అని చెప్పినాడు. భార్య "చూచేరా! మీకు పరాభవం అయింది. నే రాకుంటే ఎవరూ మీతో రారు" అని గబగబా——కొంచెం అవకాశమిద్దాం ముస్తాబుకు.

శశిభూషణుడు తిన్నగా ఇంటిలోనికి వెళ్లేసరికి సుజాత ఏలా గుంది? శశిభూషణుని పొడుగుపంట్లాము తొడిగింది. తొడిగి చూచుకుంది. పొడుగైంది. అది తీసివేసి మోకాలి లాగు తొడిగింది.

అది సరిపోయిన ట్లాపించింది. కాళ్ల నున్న పట్టాగొలుసులు తీసేసుకుంది. మోకాలి లాగుమీది కో ఇస్త్రీచేసిన మగని కమీజు తొడుక్కుంది. కమీజుచేతులు సుజాత చేతి వ్రేళ్ల నన్నింటినీ మింగేసాయి. కమీజు వడివడి తీసేసుకు మగని మోచేతిచొక్కా తొడి గింది. ఏమనుకుందో అది మళ్లీ తీసి, బనియ నొకటి తొడుక్కుని బనియనుమీద మోచేతిచొక్కా తొడుక్కుంది. చేతుల బంగారుసీలగాజులు తీసేసుకుంది. మెళ్లో వస్తువులు తీసేసుకుంది. అద్దంముందు నించొని అందం చూచుకుంటూ ముక్కుపుడక చెవికమ్మలు తీసేసుకుంది. ఇక తలకట్టూ పాపిడీ ఆ సంగతి ఆలోచించుకుంటూవుంది. అప్పటికి శశిభూషణుడు ఆమె వెనకాలకు వెళ్లి, నఖశిఖపర్యంతం చూచి, "నాగరికతలో సగందారి నున్నావు కాబట్టి గబుక్కున ఈవేషం వేయగలిగావు. అదే కడియాలు వంట గాజులు చెవికాడలు ముక్కుకాడలు వుంటే ఇంత త్వరగా ఇంత పూర్తిగా నవనాగరికత లోనికి రాగలిగియుందువా?" అన్నాడు. సుజాత అంది: "ఇంకా పూర్తిగా రాందే. ఈ పాపిడీ ఈజటా ఇదంతా కప్పిపుచ్చడం ఎలా?" అంది.

"ఎందుకు?" అన్నాడు శశిభూషణుడు. "నే నీరోజ్ను మీతో పూర్తిగా మగవాని లాగు షికారు బయలుదేఱ దలచుకున్నాను" అంది. "అయితే సందేహం ఎందుకు? నాలా వుంచుకో జుట్టు" అన్నాడు శశిభూషణుడు. "అదే చూస్తున్నా. ఆడదాని జుట్టు మగాడికోసం అన్నట్టు మొగు డున్నన్నాళ్లూ వుణ్ణిచ్చి, మొగుడు పోవడంతోనే తీసేస్తూ వుంటారు మన పెద్దలు. అంచేత మీ అనుమతి పొంది కాని జుట్టు మార్చరాదేమో?" అంది సుజాత. "ఆమాత్రం అధికారం న్యాయం దేవఱకు నీ వుంచియున్నావని తెలి సుంటే ఈపాటికి మార్చివేయకుండా వుందునా" అంటూ ఓ కత్తిరి తెచ్చి——శశిభూషణుని కలవాటే తన సొంతక్షౌరమందు చిట్టిచిట్టి కత్తిరింపులు తన తలను తన చెంపలను తన మీసాలను చేసికోవడం——చక్కగా ఇరవై నిమిషాల్లో——ఆమె బుజాలమీదో రుమాలు కప్పి, ఆమెజుట్టు గుజ్జుపుజూలు కత్తిరింపుగా కత్తిరించి, తడి రాచి, పాపిడి దీసి, "ఇదిగో

చేతికర్ర, అవిగో మేజోళ్లూ జోళ్లూ—నీకు సరిపోవచ్చు ననుకుంటాను. ఆజత నాకు బిగువైతే ఆమూలపడేశా" నని యామె కందిచ్చినాడు. సుజాత అవి తొడుక్కొని యాకర్ర పుచ్చుకుని "మరి మీరు?" అంది. శశిభూషణుడు "నేనూ రావాలీ?" అన్నాడు. సుజాత "దారి చూపించడానికి వద్దూ? ఎటు షికారు వెళితే బాగుంటుందో నాకేం తెలుసు" అంది. శశిభూషణుడు తన మామూలుప్రకారం తయారైనాడు. గడియారం ఠంగున సాయంకాలం ఆరుగంటలు కొట్టింది. ఇద్దరూ బయలుదేఱినారు.

అక్కడ మదనమోహనుని భార్య సుజాతల్లే తారుమారురూపం దాల్చలేదు గాని ఆడవాళ్లల్లో ఆడదా మగాడా అనుకునేలాగుమాత్రం కట్టి, చుట్టి, తొడిగి బయలుదేఱింది,—ఒకింత పక్కపాపిడి, కించిత్తు వాలుజడ, చంకలరైక, సన్నపటకా, తొమ్మిదిమూళ్ల తెల్లచీర, ఒక మణికట్టుగొలుసు, ఒక జబ్బసూది, ఒక వ్రేలి నుంగరపుగడియారం, కాళ్లనో పెద్దాపురపు ఎఱ్ఱజోళ్లు జాలుడుచడావులు, చేతిలో పట్టుత్రాటను వ్రేలాడే నీరెండ గొడుగు,—అన్నింటితోనూ. మదనమోహనుడు తన మణికట్టు గడియారం చూచి "ఆరైంది" అన్నాడు. "నాదాంట్లో ఆరుంపావు అయింది"అంది భార్య, తన చిటికెన వ్రేలియుంగరపు గడియారంలోకి చూచి. "ఎటెడదాం" అన్నాడు మదనమోహనుడు. "ఎటైనా సరే" అంది భార్య. అని "శశిభూషణరావు రానన్నాడుగా షికారు. వాళ్లింటికేసి మానేసి మనం ఈవీథిని వెళ్లి వచ్చేటప్పుడు వస్తే ఆలా వారింటికేసి వచ్చి, 'అంతా కులాసాగా నున్నారా?' అని అడుగుదాం" అంది. "ఆ ప్రశ్నకూడా ఎందుకు? నే నిప్పుడేగా చూచి వచ్చినాను?" అన్నాడు మదనమోహనుడు. "ఏమో ఆతని భార్యకు సుస్తీగా వుండి బయలుదేఱకపోవచ్చును" అంది సుజాత. "నీమాత్ర ముదారభావం నాదగ్గఱ లేకపోయింది చూచేవా? ఎలాగన్నా ఆడవాళ్లు ఆడవాళ్లవిషయమై ఇట్టే అనుకుంటారు. అయితే కావచ్చును ఆలాగే చేదాము" అని అనుకొన్నదారినే బయలుదేఱినారు వీ రిద్దఱున్నూ.

పరస్పరం పరమాశ్చర్యం పడేటట్టుగా శశిభూషణదంపతులు, మదనమోహన దంపతులు ఆ వారివారి నడకల్లో ఎదురైనారు. కాని మదనమోహన దంపతులు సుజాతను గుర్తించలేదు. సుజాతను ఎవరో కొత్తపురుషునిగా భావించి, ఆ స్నేహితు డుండడంచేత తనతో నాడు శశిభూషణుడు షికారు రానన్నాడన్నట్టుగా మదనమోహను డూహించేడు. మదనమోహనుని భార్యాకూడా ఆలాగే ఊహించింది. ఎదురై ఓనిమిషం నించోవడంలో అసురసంజ కమ్ముకుపోతూంది. ఆగి పలుకరించేసమయ మంతగా కాదనుకోని అయినా తెలుసుకుందామని మదనమోహనుని భార్యే కొంచెం చొరవచేసి "మేం తెలుసుకోవచ్చునా మీ కొత్తస్నేహితుణ్ణి'' అంది.

శశిభూషణుడు "ఎందుకు తెలిసికోకూడదు. ఇతడు నాకు కావలసిన స్నేహితుడు. హృషీకేశరథో. కటక్ నుంచి వచ్చినాడు. రథోగారూ! వీరు నా మిత్రదంపతులు. రోజూ మేమంతా షికారు వెళ్లుతుంటాం. ఈవేళ మీరు వస్తానంటే వారితో వెళ్లక మీతో బయలుదేరాను" అని ఎఱుకపఱచినాడు. సుజాతయు మగనియూహ గ్రహించి గొంతు కొంచెం మార్చుకొని, "చాలా సంతోషమైంది మిమ్మల్ని చూడ్డంవల్ల" అని ఒక కైకైమోడ్ప్యం మదనమోహనుని భార్యకు, ఒకటి మదనమోహనునకు నిచ్చి, "సెలవండీ" అంది. వారు గాని వీరు గాని మఱి ఆగలే. ఎవరిళ్లకు వారు వెళ్లిపోయినారు.

మదనమోహన దంపతులు ఇంటికి వెళ్లి భోజనాలుచేసికొని ఇష్టాగోష్ఠి నా సాయం కాలపు విహృతిని దలంచుకొనుచు క్రొత్త స్నేహితుడైన రథోగారినిగురించి విమర్శించడం మొదలుపెట్టేరు. ఆసమయానికి శశిభూషణుడు అక్కడకు వచ్చేడు. వచ్చి "ఏమి టను కుంటున్నారు" అన్నాడు.

ఏమీ లేదు క్రొత్త స్నేహితుణ్ణిగూర్చి అంటూ మదనమోహనుడు, "అతగాని జుత్తుకత్తిరింపు, పాపిడితీత అతినాగరీకంగా వున్నాయి సుమా" అన్నాడు. అనగానే మదనమోహనుని భార్య అంది, "వుంచుకుంటే ఆలాంటి జుట్టూ ఆలాంటి పాపిడీ వుంచు కోండి గాని, ఆలాంటివారుమాత్రం కాబోకండి. అతగాడు మగవాడూ నే నాడుదాన్నీ అగుదుమా కాదా! అతడు నాచేయి పట్టుకుంటే నాకు పవిటన్నా సర్దుకోవాలని బుద్ధి పుట్టందే. ఉత్తఆడుది ఆడుదానిచెయి కదిపిన ట్టుండిపోయింది—" అని.

శశిభూషణుడు "అయితే అతగానిఆత్మ ఆడఆత్మయేమో" అన్నాడు. మదన మోహనుడు "ఆత్మల్లోకూడా ఆడఆత్మలు మగఆత్మలూ ఉంటాయిటోయి?" అని అడిగేడు. వెంటనే మదనమోహనునిభార్య అందుకుంది: "ఉండవు మఱీ? నా కెన్నాళ్లనుంచో కుతూ హలం అని తెలుసునుగదా మీకు, జోడు తొడుక్కొని షరాయి తొడుక్కొని వీథంట నడవడానికి—నడవనిస్తున్నారా నన్ను? నడుస్తా నన్నప్పుడల్లా ఆలాంటి దిరీసు వేస్తే ఆడదానికి ఆడహృదయం ఎగిరిపోతుందంటూ నిలేస్తున్నారే. మీపరిభాషలో ఆడహృదయా లుండగాలేంది మఱొకరి పరిభాషలో ఆడఆత్మలు ఉండకూడదూ" అని.

మదనమోహనుడు అన్నాడు: "అయితే నిజంగా ఈవిషయం ఇంకా పరిశోధించ వలసినదే శశిభూషణ్. మీస్నేహితుణ్ణి పొద్దున్నే మాయింటికి కాఫీకి రమ్మన్నామని చెప్పి తీసికొనిరా, నీకు స్నేహితులైనవారు మాయింటికి రాకుండా వెళ్లుటకు వల్లకాదు" అని. మదనమోహనునిభార్య అంది: "మఱచిపొయ్యేవు సుమా, సుజాతను కూడా వెంట బెట్టుకుని రా" అని.

ప్రేమతత్వం

సుజాత యప్పటి కప్పుడే రాత్రి రింటివద్ద తానొక్క_ర్తుకా యుండలేక వచ్చి పోంచుండి సమయంలో ఎదర బడి, "ఈపరిశోధనకు కాఫీ దండగకూడా ఎందుకు మదన్! మగివేషం వేసికొన్నా నీతో చెయిచెయి చాలనం చేస్తువుంటే ఆడదాన్నైపోయి 'తల్లో పూవన్నా లేదే? మెళ్ళో పూసన్నా లేదే' అని తల్లడిల్లిపోయేను. చెప్పొద్దూమరి" అంది. మదన మోహను డదో ఆశ్చర్యంతో చూడసాగినాడు. మదనమోహానునిభార్య వెంటనే "ఎందుకు ఆ ఆశ్చర్యము? ఎంత తెగుగుమీరితేనా మాహృదయాలు మావే. మాపవిత్రత మాదే. మాహృదయా లెక్కడికీ ఎగిరిపోవు. మీరిద్దఱు మగవాళ్లూ వీధిగడప అవతల వుండండి. మేమిద్దఱం ఆడవాళ్లం రహస్యం చెప్పికోవాలి." అని మగవాళ్ల నిద్దఱను అవతలకు వెళ్లి పొయ్యేటట్టు చేసింది. తలుపు గెడవేసి మదనమోహానునిభార్య సుజాత కో కత్తి రిచ్చి, "నాజుత్తు కత్తిరించు. తత్క్షణం కత్తిరించు" అంది. "అబ్బా! ఆ పాపపు పనినేను జేయ లేనమ్మా! అది మగవాడు చేయాలిసిందే." అని సందేహించింది సుజాత.

మదనమోహన శశిభూషణులు కిటికీగుండా చూస్తు వింటూవున్నారు. "అయితే నీజుట్టు నీమగ డిష్టపడి కత్తిరించేను?" అంది మదనమోహానునిభార్య. "కాకుంటే ప్రేమించే మగడే కాడు" అంది సుజాత. "పూర్వం పువ్వుపెట్టి ప్రేమిస్తే యిప్పుడు కత్తిరించి ప్రేమించే డన్నమాట" అంది మదనమోహానునిభార్య. "అవునూ! ప్రేమ ప్రేమే; దానికీ జుట్టుకూ దానికీ పువ్వుకూ సంబంధ మేమిటి? తెలివితక్కువదానా! తలుపు తియ్యి" అని సుజాత తలుపు తీసింది.

మదనమోహానుడు తలుపు తీయగానే లోపలకు వెళ్లినాడు. సుజాత వెలుపలకు వచ్చి శశిభూషణునితో చెట్టాపట్టా వేసికొన్నదై "ప్రేమకు ఇల్లుకూడా అవసరంలే దను కుంటాను. మెత్తని యిసుకతిన్నెలమీద పచ్చని అడవుల్లోను ఎత్తైన పర్వతాలమీద పక్షుల్లాగు, లేళ్లలాగు, గంధర్వుల్లాగు ప్రేమించుకోవచ్చు ననుకుంటాను" అంటూ నడిచింది. వారి ఇంట్లోనుంచి మదనమోహానదంపతులు వీధి నడచు శశిభూషణదంపతుల్ని చూస్తూ ఏమనుకోడానికీ తోచక, "స్త్రీపురుషులకు ప్రధానమైనది ప్రేమ. అది శాశ్వతము" అని అనుకున్నారు. తలుపు వేసుకున్నారు. లోపల దీపము: వెలుపల వెన్నెల.

వీణ

అడివి బాపిరాజు

ఒకటి

ఆనందమూర్తిగళము అన్నిరాగాల ఆనందానికి నిలయం. 'ఏమి పాట పాడతాడండీ!'; 'అది సరస్వతీకంఠము గదాండీ!'; 'కాకలీమృదులం—అహా!' అని సంగీతప్రియులు తన్మయులైపోతూ ఉంటారు. ఇంతవరకు ఏగురువువద్దా శుశ్రూష చేయలేదు. తండ్రిగారి సంగీతం వినిన్ని, గానసభలలో జనించిన సంగీతమహాప్రవాహంలో లయమైపోయిన్ని నేర్చుకున్నపాటే యింత పులకరింపు లైతే, ఏస్వారేశ్వరుల పాదతీరాన్నో ఆనందమూర్తి పూజలు సలిపినట్లయితే అఖిలభారతదేశానికి నాయకమణి మైపోవలసినదే గదా!—అని విద్వాంసుడు భరతశాస్త్రి సంతోషబాష్పాల ఎడమబొటనవ్రేలితో తుడుచుకొన్నాడు.

శుభముహూర్తం చూచి ఆనందమూర్తివైన నిన్ను శ్రీస్వారేశ్వరులమ్రోల మీ తండ్రి శిష్యునిగా అప్పగించి వచ్చినాడు. పదహారుసంవత్సరాల బాలకుడవు. సరస్వతి అవతరించిన శ్రీస్వారేశ్వరుల పీఠముమ్రోల దేహానికి పులకలు, మనస్సుకు మఱపు, ఆత్మకు పరమానందము వరము లిచ్చే ఉత్కృష్టకళ గానవిద్యను అభ్యసించే దీక్ష పూనినావు.

ప్రౌఢరాగాలు ప్రవహించే పరమసౌందర్యప్రదేశాలలో తాండవించినావు. దివ్యగాయకుల కృతిగభీరతలలో తేలినావు. గానకళాసూత్రం, శ్రుతిరహస్యం, గురువులవారు ఆనందమూర్తికి ఉపదేశించే జ్ఞానముద్రను ధరించినారు.

రెండు

స్వరూపపతి వీణానిర్మాత. తరతరాలనుంచి ఆతనికుటుంబమువారు వీణలు రూపొందిస్తూనే ఉన్నారు. స్వరూపపతితండ్రి అకళంకపతి స్వారేశ్వరులవీణ నిర్మించినాడు.

గాయకుడు దినదినము సంగీతలోలుడై ఉండాలె నంట. ఆతని కంఠగతస్వనప్రవాహశ్రుతులతో మేళవించే ధ్వనిరాశి మధురమూర్తిని ఆవీణాకారులు నిర్మించేవారంట. మానవాతీతమయిన ఒకశక్తి ఆవీణాజనకునిచేతిలో ప్రవహించునంట. సంగీతము మూర్తీభవించిన వీణాస్వరూపము ఆమహాకల్పనలోనుంచి ప్రత్యక్షమవునంట.

ఆనందమూర్తి స్వరూపపతిగ్రామానికి విచ్చేసినాడు. ఓ ఆనందమూర్తీ! నీసంగీతము స్వరూపపతి నిమీలితదృష్టితన్మయతలో విన్నాడు. ఆసాయంకాలపు అరుణకాంతులలో నీపాట తీవలై అలముకపోయినది. రాగాలాపనరక్తిమ, రాగస్థాయి విహంగపథము, నీ దివ్యగాంధర్వాన ఓలలాడి, 'జన్మాన్ని అలముకుపోయిన పాపలతలు తెంపబడ్డాయి; నేను

ము క్తుణ్ణి' అనుకున్నాడు స్వరూపపతి. ప్రాణమే రాగప్రవాహ రేఖలో లీనమయిందట. ఉత్కృష్టనాదస్వరూపము, మహోత్తమమైనట్టి వీణామతల్లిని నిర్మించి తన జన్మ పావనం చేసుకుందామని స్వరూపపతి ఉవ్విళ్లూరిపోయినాడు. ఆ దినాన్నుంచి వీణాకారునికీ వైణికునికీ నాదబిందుకళాపూజయే, ఆనందపథవిహారమే. కలశము కలలూరినది. దండము రూపించినది. తుంబీఫలము, మీటలు ప్రత్యక్షమయినాయి. సింహకరాళశిరము రేఖలుతిరిగినది. పండుపనసల పరువాలు, దంతధావళ్యకాంతులు, బంగారుసుదులు, లతాపుష్పవిన్యాస చతురమైన శిల్పసౌందర్యము; సూక్ష్మ, స్థూల, వివిధ విచిత్రతంత్రీవైదగ్ధ్యము తళుక్కుమనే అద్భుతవల్లకీబాల ఒక్క దివ్య ముహూర్తంలో సాక్షాత్కరించింది.

తీగలు సారించి, మీటలు బిగించి, గుళ్లు సవరించి, ఒయారంగా వల్లకిని వలెవాటు వేసి భారతీదేవిని ఆత్మసారూప్యం చేసుకొని, ఆనందమూర్తీ! నీవు శ్రుతులు చూచుకొన్నావు. కంఠ గీతిపరిమళంలో దివ్యనాదాన్ని లయింపజేశావు. స్వరూపపతి ఆనందపరవశుడై మూర్ఛపోయినాడు. ఆతడు వీణలో కలసిపోయినాడు.

మూడు

ఆనందమూర్తీ! నీయశము దేశదేశాల వెలిగిపోయినది. మహారాజులు నిన్ను రప్పించుకున్నారు. కళాద్రష్టలు నీపాటలో త్రసరేణువులైపోయినారు.

ఆనాటి సభ మహాపండితులసభ. వాండ్లను మెప్పించుట కళాబ్రహ్మలకును వెఱపు కలుగజేస్తున్నది. నీవు ఉప్పొంగిపోయినావు. ఈనాటికి నీజన్మ సఫల మయినదో లేదో నీకు వ్యక్తమైపోవు ననుకున్నావు. వీణామతల్లిని హృదయమార పూజించినావు. మహాసభకు నమస్కరించినావు. విద్యుల్లతికలగు నీవేళ్ళు వీణతీగెలపై ప్రసరించినవి.

ఆనాటి శ్రుతి ఓంకారము. మొదట కళాచమత్కృతులు చూపించినావు. కళారసజ్ఞత అల్పమై కళాజ్ఞానరూపమైన గానవిద్వత్త పండితు లంతా హర్షించేటట్లు విజృంభింపచేసినావు. స్వరకల్పన, తాళగతివిచిత్రత, కష్టతమమైనవానిని సునాయాసముగా వెదజల్లినావు.

ఇంతలో ఆనందమూర్తీ, నీవు మైమరచి ఆనందలహరీవేగమవై విజృంభించినావు.

అది మధురాతిమధురమగు రాగవికాసము. అది లయామృతవాహిని. నాలుగు తీగలూ శ్రుతి గళములోని కాకలీప్రేంఖితస్వనవల్లరి.

ఎన్నికాలములు పైకి ఉబికినావో. శ్రుతాశ్రుతములైన కాలాల నెన్నింటి సూక్ష్మమైపోయినావో.

ఆసభ పూర్తిఅయినది. ఆనందరక్తిమల విరిసిఉన్నటువంటి మోముతో ఆనందమూర్తి కన్నుల నీళ్లను తుడిచేవారిని, కళ్లుమూసి ఊగిపోతూఉన్నవారిని, చైతన్యం తప్పి ఏఅదృశ్యలోకాలకో ప్రవహించిపోయిన ప్రాణరహితదేహులను పరికించినాడు.

వాళ్లమధ్య అందాలప్రోవై, బంగారుతీగయై, చెమరించు అమృతాధరోష్ఠయై, గీతావిష్టయైన త్రిభంగాకృతియై, గానలయాకృతార్ధనిమీలితయై, నేపాలదేశ శ్వేతతారా దేవీవిగ్రహయై పదహారేళ్ళ బాలిక తెల్లని కేతకీపన్నగిలా కనబడినది. ఆఅమ్మాయివైపే విస్తుపోతూ చూస్తూ ఆనందమూర్తి సర్వమూ మఱచిపోయినాడు. ఆతనిహృదయం తాళగతులు తప్పినది. ఆతనికోర్కెలు రాగమిశ్రమాలయినవి. ఆతనిబ్రతుకు శ్రుతికోసమై వెర్రిదానిలా తీగలు, గుళ్ళు, మీటలు సవరిస్తూనే ఉన్నది.

నాలుగు

ఆలోచనలతో నిండి, ఆలోచనలు లేని కలలతో ఆనందమూర్తీ, విడిదివరకూ ఏలాగో నడచినావు. దిండ్లు పరిచిన కృష్ణాజినముపై చదికిలంపడి నిట్టూర్పు పుచ్చినావు. సేవకుడు వల్లకిని దాల్చిన పేటిక తీసికొనివచ్చుట యెరుగవు. దీపాలవెలుగులు తెల్లనిగోడలపై నీనీడను ఆడింపజేసినవి. దృష్టిలేని చూపులతో చూసితివి. అంతా నిశ్శబ్దము. గృహయజమాని స్నానానికి లెమ్మని ప్రార్థించుట యెరుగవు. ఆ బాలికే ఎక్కడేని ప్రత్యక్షమవుతున్నది. నీవు ప్రేమతపస్విని అయితివా?

ఏమహారాగము సృష్టించుకొంటున్నావో అని గృహయజమాని చప్పుడు లేని పదాలతో వెనకకు వెళ్లిపోయినాడు.

ఆనందమూర్తికడకు ఒకముదుసలి ఆబాలికను తీసుకొనివచ్చినట్టయినది. ఆనందమూర్తి కంపించిపోయినాడు. బాలిక అర్పించు నమస్కారమును అందుకొనవు, ఋషివంటి ఆవృద్ధునకు నమస్కార మిడవు. నీవు నిలుచుండినావు. మీరు ముమ్వురును అట్లనే నిలుచుండిపోయినారు. ఆబాలికమోము వివర్ణమగుచున్నది, సిగ్గుచే రక్తిమను తాల్చుచున్నది. గృహయజమాని వచ్చి, "స్వామీ! ఈలాగు వచ్చినారు. తమకుమార్తెతో ఈఊరు ఎప్పుడు వేంచేసినారు?" అని ప్రశ్నిస్తే, ఓఆనందమూర్తీ, అది కల కాదనుకొన్నావు. ఆ బాలిక నీవైపు చూస్తూనూ ఉన్నది, అవ్యక్తమధురమగు హాసంతో కన్నులు నేలవైపు వాలుస్తూనూ ఉన్నది.

గృహయజమాని మిమ్మల్నందరినీ ఆసనాలపై అధివసింపచేసినాడు.

ఆవృద్ధుడు నీమొగమై, "బాబూ! ఇది నామనుమరాలు! మాకుటుంబము సంగీత కుటుంబం. ఈబాలికకు గానవిద్య పూర్తిగా నేర్పినాము. ఆమె సర్వకాలమూ స్వయంకృషి

చేస్తూనే ఉంటుంది. ఆబాలికకు తగిన వరుడు నేటివరకున్నూ మాకు గోచరింపలేదు. నాయనా, నీవు దివ్యపురుషునిలా ప్రత్యక్షమైనావు. నీకీర్తిలో జోగి నీ కీబాలికను సమర్పించి ధన్యుణ్ణవుదామని నాగ్రామాన్నుండి ఈనాటిసభకు వచ్చినాను. ఈబాలిక ఫిడేలువాద్యము నందు రాలు కరిగించు విమలగాంధర్వం వినిపించగల కళామూర్తి సుమా" అని మనవిచేసి కొన్నాడు.

ఆనందమూర్తీ, నీమోము ప్రఫుల్లమైపోయింది. విద్యుల్లతలు నిస్సలమైనట్లయింది. ఈవిచిత్రము నమ్మవచ్చునా? ఇది ఐంద్రజాలికమా?

ఐదు

ఆదంపతుల జీవితం మహానదిలోని పడవలా తేలిపోతూఉన్నది.

ఆనందమూర్తివీణ, ప్రేమబాల 'వాయిలీన' (ఫిడెలు), రెండుజంత్రాల సంగమములో అంతర్వాహినియై వారిరువురి ప్రేమయున్నూ చేరిపోయింది.

ఒకళ్ళను మించిన అందం ఒకళ్ళది. ఒకళ్ళప్రేమను మించిన ప్రేమ ఒకళ్ళది.

వారిబ్రతుకు వేయితావుల పూతోట అయింది. వా రందులోని కోయిలలు.

ఆరు

నాటికి నాటికి ప్రేమబాలకు భర్తపై అనురాగం ఎక్కువైపోయింది. 'ఆతని స్వరూపం ఏదివ్యమూర్తి కున్నదీ!' అనుకొన్నది. ఒక్కనిమేషమైనా నాథుణ్ణి చూడలేక మనలేదు. ఎన్నిముహూర్తములైనా ఆతనిమోము తిలకిస్తూ ఆనందామృతములో సొక్కిపోతూఉండేది. ఏదేనివంకతో ఆతనిని స్పృశించేది. ఆతనిముంగురులు దిద్ది పరవశ అయిపోవునది. ఆతనిని చిరుగాలివలె చుట్టివేయునది. ఆతని వెడదఉరాన్ని తనమోము దాచుకొని వణకిపోవునది.

నానాటికి ఆనందమూర్తీ! నీపత్ని గళనర్తితమగు మధురగాంధర్వమే నిన్ను మూలమూట కదల్చివేయునది. నీవీణలోని మహాస్వరప్రసారము నిన్ను యోగముద్రలో నిల్పివేయునది. నీపత్ని నీపాటలోని యొకశ్రుతి యైనది.

ప్రేమబాలకు కాంతునిపై ప్రేమ విజృంభించినది. గానకళాభిరుచి సన్నగిల్లినది. ఆనందమూర్తికి ప్రణయినీవిలాసము చిఱునవ్వుమాత్రము తెచ్చునది. ఆనాటి ప్రేమావిష్టుడు కాడు.

ఏడు

ఆతని పాటకు, ఆతని తపస్సుకు ఆమె ప్రేమావేశము చిన్న అపశ్రుతి అయింది.

ఆమె ప్రణయరాగాలపనంలో నాథుని గానయోగం దోషస్వర మైంది.

♦ ♦ ♦ ♦

ఆనందమూర్తీ! వీణామతల్లికి నమస్కారంచేసి ఆమెను ధరించి నాదప్రవాహం కల్పించుకొని విచిత్రాలైన కృతులు, తానంపోకడలు, లయవిజ్ఞానం స్వనింపచేస్తూ మైమరచిపోతూ ఉంటే, దివ్యసుందరగాత్ర అయిన నీ ప్రేమబాల హృదయం కంటక వృక్షాన్ని కొట్టుకున్న ట్లయ్యేది.

ఆ దినాల్లో నీ చూపులకు ప్రేమబాల అదృశ్య ! ఆమె ప్రేమపూజ నీకు వేడిగాళ్ళు ! ఆమె కౌగిలింతలు ఇనుపసంకెళ్ళు ! పరీమళ చుంబనము నాభీపుష్పమధురము.

♦ ♦ ♦ ♦

"ప్రేమబాలను అనిమేషుడవై చూస్తూ ప్రవహించిపోయిన మధురాతిమధురములగు సంధ్యలు, చంద్రికాయామినులు, నక్షత్రప్రకాశాలు, సౌరభదినాలు మాయమైపోయాయే! ఆనాటి ఆనందమూర్తివేనా ? నాథా, నాలో ఏమిలోపము వచ్చింది ? నా దివ్యసౌందర్యము కలమాత్రమై ఆరతికర్పూరంలా హరించి పోయిందా ? నీ దృఢపరిష్వంగడోలికల్లో దేస లంటానే ప్రభూ !"

ఎనిమిది

ఆనందమూర్తీ! నీహృదయావేదన విచిత్రమైంది. బాలికల గానకళాభ్యాసం భర్తల కొరకా ? నీ జీవితానికి అణువు అణువునా గాంధర్వం నిలపుతా ననుకొన్నావు. గాన మూర్తితో కలిసిపోయి ఐక్యమైపోతుంది నీబ్రతుకు, త్రివేణీ సంగమంలా, అనుకున్నావు. ప్రేమబాల మూడోప్రవాహం అనిన్నీ. తన గానతపస్సులో సంపూర్ణయోగం లేదా ? గానంయొక్క వేరుస్వరూపం అనుకున్న ప్రియకాంత, అత్తరువు రాచిన బంగారుకమలం మాత్రమేనా ? లేక ఆమెను తనసంగీతంలో లయింపచేసుకొనే శక్తి తనకు నశించి పోయిందా ?

ఆమె అందము చూసి నువ్వు లజ్జిస్తున్నా వేమి ? ఆమె పన్నీరు పోసిన వేడినీటిలో సువాసనద్రవ్యాల పిండి నలుగు పెట్టికొని, తళుక్కుమనే నగలు పూవులు చీర ధరించి, చిత్రకారుడికీ కవికీ భావాని కందని అందంతో వస్తే, నువ్వలా పెడమొగం పెడతావు. శుకుడవా ? ఋష్యశృంగుడవా ? రసంలేని విద్వత్తవా ?

వివాహమై రెండుసంవత్సరాలు కాలేదు. ప్రేమరసవాహినిలో ఆ దంపతులు ఇంకా సంపూర్ణస్నాతులు కాలే. ఇంతలో ప్రణయభంగము శూర్పణఖలా వచ్చి పడింది.

వీణ

ప్రేయసిని తీసుకువెళ్లకుండానే ఆనందుడు సభలకు వెళ్లుతున్నాడు. సభలో జరిగిన విచిత్రాలు ఆమెకు చెప్పడు. కొత్తరాగాలూ, పాటలూ వినిపించడు. అసలు నెలకు రెండురోజులన్నా ఇంటిదగ్గిర ఉండడు.

ప్రేమబాల విషాదబాల అయిపోయింది. ఆమె హృదయంలో అపశ్రుతినాదాలు ఒకదాన్ని ఒకటి తరుముకువస్తూవున్నవి. దొడ్డిలో గోపాలకుని కిష్టమ్మపదం, బంగారు పిచికల కలకలస్వనము, వీథిలో ముష్టివాండ్ర తందానపాట, భర్తగారి ఉత్కృష్టమైన వీణాగానం అన్నీ ఆమె జీవితానికి పెళపెళార్భాటాలయి, ఉరుముల ధ్వనులయి, కంపించివేసేవి. అందాలప్రోగయిన ఆప్రేమబాల యీనాడు వడిలి, కవిలిపోయిన పువ్వులా అయిపోయింది. వంటలక్క వచనరహస్యాలల్లో ప్రత్యక్షంచేసే రుచులు ప్రేమబాల నోటికి విషాలయిపోయినవి.

తొమ్మిది

ఓ ఆనందమూర్తీ! నువ్వా వెన్నెలలో వీణను ధరించి ఆ వసంతకాల వనసౌభాగ్యాన్ని స్వరాలల్లోకి మార్చావు. వెన్నెలే రాగమయింది. ఆకుల కలకలలు లయలయ్యాయి. అత్యద్భుతమైనటువంటిన్ని, పరిమళపూరితమయినటువంటిన్ని ఒక క్రొత్తరాగము ఆరోజున సృజించావు. రాగాలాపన ప్రవహింపచేశావు. హృదయ కంఠ శిరఃప్రదేశ జనితాలయిన మూడుస్థాయిలూ "స్వతో రంజయతి శ్రోత్రం స్వరమిత్యభిధీయతే" అన్నట్లు రసస్వరూపాలయిన స్వరాల నన్నీ నిలువుకున్నావు. ఆరాగము మహాఋషి వెంకటమఖి రచించిన డెబ్బదిరెండు మేళాలల్లో శుద్ధధైవతాన్ని ఆధారంచేసుకున్న ఎనిమిదవస్థానంలోనిది అయిఉన్నది. ఆరాగం గ్రహ, అంశ, మంద్ర, తార, న్యాస, అపన్యాస, సన్యాస, విన్యాస, బహుత్వ, అల్పత్వము లనే పదిలక్షణాలను కలిగిఉంది. ఆరాగం పూర్వమేళంలోని ఇందుచక్రంలోనిది. ఆరాగం దేశీయ ఔత్తరాహ సాంప్రదాయాల కలయికలోనిది.

ఆ రాగాలాపన ప్రథమాన్ని ఆక్షిప్తిక మైంది. ఆనందమూర్తీ, రాగవర్ధని చేసినావు. ఆరోహణమై, అవరోహణమై తానంలోకి దిగినావు. వేయిచంద్రు లొక్కసారి పుష్పాలల్లే విరిసిన ట్లయింది. పల్లవి ప్రారంభించి కీర్తనలోకి విజృంభించావు. ఆరాగము 'వసంతచంద్రిక' అని పేరు పెట్టుకొన్నావు. అహా! ఆగానము పరమమాయాసౌందర్యపూరితం అయిపోయింది.

ఉదయాన్నే ప్రాణప్రియుడు తన్ను పలకరించిన పలుకులో, హాస్యరసపూరితమైన నర్మభాషణలో వేయిఅర్థాలు గ్రహించుకొని ప్రేమబాల ఉలిక్కిపడినది. ఆమెను మధుర

తరంగాలు ముంచివేసినవి. ఆమె హృదయంలో వెన్నెలలు పిండి ఆరబోసినవి. ఆ సాయంత్రం పన్నీట జలకమాడింది. కలులూరు చీనాంబరము ధరించినది. ఒకటి రెండు ముద్దుగులుకు నగలతో గంభీరంగా అలంకరించుకున్నది. మల్లెపూలు జడవేసుకున్నది. నెత్తిపై కనకాంబరాలు జరీసూత్రంతో కట్టి, అర్ధచంద్రిక అలంకరించుకున్నది. ఆరాత్రి దీపాలవెలుగుల్లో ఆమె దివ్యసౌందర్యరాశి, ప్రేమతేజస్విని.

తోటలోకి కిటికీలు తెరచిఉన్న వాళ్ల శయనమందిరము శ్రీ శుకులవారి హృదయంకూడా కరిగించివేసేటట్లు ప్రేమబాల అలంకరించింది.

కిటికీలోంచి వెన్నెట్లో సన్నజాజి, గులాబి, మల్లె, తీగెసంపెంగ పొదలమధ్య ఉన్న శిలావేదికపైన కృష్ణాజినం పరచుకుని తన్మయుడయి వీణ పాడుకుంటూఉన్న భర్తను చూచింది, నెమ్మదిగా దొడ్డిగుమ్మంమెట్లు దిగి, నాథుడున్న శిలావేదికదగ్గరకు పోయి, ప్రేమబాల భర్తప్రక్కనే కూర్చున్నది.

పది

ఆ పవిత్రనిశాఘటికల్లో ఆవీణ దివ్యస్వనాలు విరజల్లివేసింది. ఆనందమూర్తి ప్రేమబాలకూడా అట్టి మహాఅద్భుతమయిన బాణి, గంభీరత, మాధుర్యాతి మాధుర్యము ఎన్నడూ చూరగొనియుండలేదు. నిమేషాలు గడియలయ్యాయి, యామమయింది. తుంబుర, నారద, శారదాదేవుల వీణలను అపశ్రుతి భూయిష్ఠాలని అనిపించేటట్టు విజృంభించిపోతూంది.

ఇంతలో ఆవీణ ప్రేమబాలకు ఒక యక్షిణీలా తోచింది. ప్రేమబాలను హేళన చేస్తూ ఆ విచిత్రగానంలో విజృంభించిపోతూఉన్న ట్లయినది. భర్త యీలోకములో లేడు. ఏ గాంధర్వలోకంలోనో! "ప్రేమకన్న ఉత్కృష్టమైన గాంధర్వము వేయిరెట్లు ఎక్కువ; ఓయి వెర్రిబాలికా, యిక్కడనుంచి శీఘ్రంగా నీ పడకటింటిలోకి పో! యీ గానకళాపుంజము నాపతి సుమా! నువ్వు నారాజుకూ నాకూ అడ్డంవచ్చేటట్టు చేశావు కాని నేను నీఆటలు సాగనివ్వలేదు. నీ ఫిడేలుపాట మంత్రంచేసి నా యీ నాథుణ్ణి దూరం చేస్తానని అనుకున్నావా!" అని ఆవీణ ఆ మంత్రగానంలోనే పలికినట్లు అయింది.

ప్రేమబాలకు చెమటలు పట్టినవి. ఆమె గజగజ వణికిపోయింది. ఏలా లేచి నడిచి వెళ్లిందో! శయనగృహందాకానైనా వెళ్లలేదు. "ప్రభూ, యింతేనా" అంటూ కనకాంబరం మొక్కలవద్ద గుభాలున పడి మూర్ఛపోయింది.

ఆనందమూర్తీ! నీ గానతపస్సు పూర్తిఅయినది. ఆ ఆనందముయొక్క పులకలు

నీ మనస్సులో చిరుకెరటాలు కాగా నువ్వు గంధర్వయువరాజులా లేచినావు. నీ హృదయం ఆ యీనాటి నూత్నరాగము, కృతి, తాళము పాడుకుంటూవుండగా, ఆ ధ్యానములో ఏలా చేరావో నీ పడకగది. దారిలో పడివున్న ప్రేమబాల నీకు కనబడలేదు. పల్యంకముపై పత్ని లేదన్న భావమే నీకు కలగలేదు. ఘోరబ్రహ్మచారిలా, సరస మెరగని పరమ మూర్ఖునిలా, ప్రణయంలో పులకరించిపోని బాలకునిలా శయనగృహం అందం కనిపెట్టక, అగరుధూపాలు ఆనందించిపోక, శయనమందిరం నింపివేసిన వివిధపుష్పపరిమళాలల్లో ఓలాడిపోక, శిల్పహృదయ అయిన నీభార్య అలంకరించిన శయనమందిరంయొక్క తల్పం యొక్క సౌందర్యవిన్యాసాలల్లో తోగిపోక, లంబభుజుడులా మంచంమీద పడుకుని నిద్ర పోయినావు. సంగీతము జీవితాన్ని కర్కశంచేస్తుందా ?

ఇంతలో ప్రేమబాలపై ఒక చిరువెన్నెల చెలికత్తెలా వ్రాలి, శీతలోపచారాలు చేసి ఆమెను మృదుహస్తాలతో స్పృశిస్తూ మూర్ఛలోనుంచి లేపింది. ప్రేమబాలకు లోకమంతా యింకా చీకటిగానే ఉంది. కళ్లు నులుముకుంటూ ఏల అక్కడ పడివున్నదో, శయనమందిరంలో ఎందుకు లేదో ? అమెకు అర్థంకాకుండానే తూలుతూ పడకగదిలోకి వెళ్లింది. ఆ దీపాలవెలుతురులో భర్త గుర్రుపెట్టి నిదురపోవటం విసీ చూచీ గబుక్కున సంపూర్ణజ్ఞానం కలుగగా తెల్లబోయి చూచింది. భర్త ఎప్పుడూ గుఱ్ఱుపెట్టలేదు. ఆమెకు అప్పుడు భర్తయొక్క హృదయం ప్రేమరహితమైన మరుభూమిలా తోచింది.

దివ్యాంగనా అనుకున్న వల్లకీబాల తనకీ నాథునికీ తెగతెంపులు కలగిజేయడానికి జన్మించిన రాక్షసి అని తా నెప్పుడూ అనుకోలేదే! నాథుని చేరవచ్చి రెండేండ్లు కాలేదు, ప్రణయస్వరూపమైన వీణామతల్లి పరమశత్రు వయిందా? ఓ వీణాదేవి! నీ కేమిఅపకారం చేసిందమ్మా? తన పతిని నిన్ను ప్రేమించ వద్దన్నదా? నీస్నేహంలో తన్మయుణ్ణి కావ ద్దన్నదా? కళాస్రష్ట ల్లేరా? వాళ్ల హృదయాలల్లో నివసిస్తూఉన్న ప్రాణకాంతల్ని మరిచారా? నీకు దయ లేదు. నీ హృదయం వట్టిగాలి. నీ బ్రతుకు కర్రమొద్దు. నువ్వు తన నాథుణ్ణి లోహపాశాలు వేసి బంధించావు. నువ్వు మామూలువీణవు కావు! నువ్వు రాక్షసివి!! పెనుభూతంలా తన కుటుంబములో ఆవిర్భవించావు. ఈరోజుతో నీ జీవితం సమాప్తి!!

పదకొండు

ప్రేమబాల మహోగ్రబాల అయినది. ఆమె కన్నులు విస్ఫులింగాలు రాల్చినవి. ఆమె కాత్యాయని, మహాకాళీమూర్తి! భయంకర చండీమాత రెండు అంగలలో సంగీత మందిరాన్ని చేరుకుంది. పూజాపీఠంమీద వల్లకీపేటిక తెరిచింది. ఆవీణను మోటుగా

యీవలకు లాగింది. ఆవీణాబాల గజగజ లాడిపోయింది. ప్రేమబాల తీగెలన్నీ ముక్కలు ముక్కలుగా తెంపివేసింది, మీటలు వూడబెరికింది. గుబ్బా, తంత్రీపీఠమూ దూరముగా విసిరివేసింది. తుంబీఫలము లాగివేసింది. సింహాముఖము చితకగొట్టటానికి సిద్ధంపడుతూ ఉండగా, వక్కపరుగున ఆనందమూర్తి "ఆ! ఆ!" అనుకుంటూ వచ్చిపడ్డాడు.

మయిమరచి నిద్రపోతూవున్న ఆనందమూర్తికి చటుక్కున ఓకల వచ్చింది. ఒక మహాశక్తి భయంకరంగా తన్ను తరుముకువస్తూ, "ఓయీ! నీవు నామీద భక్తి మానేశావు. ఇందుకు అంతా నీవీణే కారణం!" అని అంటూ తనవీణను అతని చేతుల్లోంచి లాగి ముక్కలుచేయడానికి ప్రారంభించిందట! ఆనందమూర్తికి గుండె దడదడమంటూ చెమటలు పడుతూఉండగా తటాలున మెలకువ వచ్చింది. "అమ్మయ్యో!" అంటూ శయన మందిరం చేరుకున్నాడు.

ఓ ఆనందమూర్తి! మహోగ్రమూర్తి అయిన భార్యను చూచి వణికిపోయావు. ఆమెచేతులో రూపం మారిపోతూవున్న నీ అనుంగువల్లకిని చూచి కెవ్వన అర్చి ఆవీణ మీద మూర్ఛపోయావు.

ప్రేమబాలకు స్మృతి తెలిసింది. తాను చేసిన పని చూసుకుంది. మూర్ఛలో మునిగిఉన్న భర్తను చూసింది. భర్త అల్లా పడిఉన్నాడేమి? అయ్యో, వారికి ఆపత్తు కలగలేదు కదా? పరమశివా, ఏమి టీ ఘోరం! ఆవీణ తానేనా పాడుచేసింది? నిజమా? నిజమా? భర్తను తనఒళ్లోకి చేర్చుకుంది. అతని తలను తనహృదయాని కద్దుకుంది. ఆయన మోమున పెదవులతో స్పృశించింది. ఆమె లోచనాంచలాల్లోంచి జలజల బిందు ప్రవాహము వెచ్చగా నాథుని తలపై, మోముపై పడి, తడిపివేస్తూ ఆనందమూర్తికి మెలకువ తెప్పించినది.

పన్నెండు

ఆనందమూర్తి కళ్లు తెరవగా ప్రేమపూరితమై, ప్రేమచే విషాదమేఘావృతమై, కోలమై, లలితరేఖాపూర్ణమై, బంగారువెన్నలా స్విన్నమై, వివర్ణమై, ముంగురులు ఆవరించినదియై, విషాదంలోకూడా వింత సౌందర్యయుతమైన ప్రేమబాల తన ప్రేయసియొక్క మోము ప్రత్యక్షమైంది. అతని గుండె పరమకరుణచే దడదడలాడినది. ప్రేమబాల, ఏనాడు తనకూ తనప్రజ్ఞకూ అడ్డంవచ్చింది? ఏనాడు తనవిద్యను ప్రోత్సాహింపలేదు! ఆమె తనజీవితప్రవాహంలో వేరొక శైవాలినీ బాలలా సంగమించినప్పటినుంచీ, తన కళాచాతుర్యం వేయిరెట్లు వృద్ధికాలేదా? ఎందుకూ తనకూ తనప్రేమమూర్తికీ ఈలాంటి హృదయ భేదము వచ్చింది? స్వరూపపతీ, నువ్వు నిర్మించిన వీణ పరమసాధ్వీమతల్లి, దివ్యాంగన.

ఆమెకు హృదయంలో ప్రేమ తప్ప ఇంకేమి ఉంటుంది? ఈ విషాదనాటకం అంతా తమ మనస్సుల్లో జన్మించిందేనా?

ఆతని హృదయంలోని ప్రేమ మహాప్రవాహం, ఉప్పెనలా వచ్చిపడింది. చటుక్కున ఆనందమూర్తి, ప్రేమబాల ఒళ్లోంచి నవ్వు లేచినావు. ఆమెను నిండుతమిమ్మైనీ హృదయాని కదుముకొన్నావు. అశ్రుపూరితనయనాల్ని, చెదిరిన ముంగురులతో నిండిపోయిన మోమును, కలిగిపోయిన పువ్వులతో గజిబిజి అయిన పొంకమైన శిరాన్ని చుంబించినావు. ఆమె సుళ్లుతిరుగు చెక్కిళ్లు, చిరుగడ్డము, తేనెలూరు పెదవులు ముద్దుకొన్నావు.

ప్రేమబాల ఆశ్చర్యచకిత, ఆనందమయి యైపోయింది. ఆమె కన్నుల్లో, ఫాలంలో, కేశసౌభాగ్యంలో, చెక్కిళ్లల్లో, గడ్డంలో, పెదవుల్లో, విచిత్రకాంతులు అలమినవి.

ఇరువురూ వల్లకీబాలను నూత్నతంత్రులతో అలంకరించినారు. అన్నీ సవరించినారు. యథాప్రకారం వీణామతల్లి పరమగాంధర్వమూర్తి యైపోయింది.

నాధునికడ నేర్చుకున్న ఆనాటి విద్వత్తతో ప్రేమబాలవీణను మీటింది. ఆవీణ

"చైతన్యం సర్వభూతానాం వివృతిం జగదాత్మనాం
నాదబ్రహ్మ తదానందం అద్వితీయం"

అయింది.

ఆముగ్గురూ ఒకళ్లల్లో ఒకళ్లయినారు.

దొంగతనం

కొంపెల్ల సూర్యారావు

సోమప్పతాత ఒకనాడు తెల్లారగట్టే పొల మెళ్లి చూసేసరికి ముసు గేసుకుని ఎవడో వంకాయలు కోస్తున్నాడు.

"ఎవడురా నాతోటలో వంకాయలు కోసేవాడూ?"అని గట్టిగా కేకేసేడు సోమప్ప తాత.

ఆ కోసినవంకాయ లన్నీ అక్కడే దిమ్మరించి పారిపోతున్నాడు వీరిగాడు.

సోమప్పతాత "ఆగరా, ఆకాయలు పట్టుకు పోరా"అని కేకలేస్తే వా డక్కడ లేడు. అవన్నీ మూటకట్టి వీరిగాడింటికి కెళ్లేడు తాత.

"ఒరే వీరిగా! ఈకాయలు పుచ్చుకోరా, నే నేమీ అనను"అన్నాడు. ఎందు కొస్తాడు వాడు?

తాత అందరితోటీ "చూశారా! ఎంతో ఆశపడి తిందామని కోసినవాడు 'ఈకాయలు తీసుకోరా' అంటే తీసుకోకండా వున్నాడు. వా డీ కూరొండుకు తినేవరకూ నేను స్నానానికి వెళ్ల"నని కూచున్నాడు.

ఎల్లా అయితే నేమి వీరిగాణ్ణి బతిమాలి కాయ లిచ్చి తాతగార్ని బతిమాలి స్నానానికి పంపేసరికి తాతలు దిగొచ్చేరు.

ఈసంగతి ఊరంతా తెలిసింది.

'వీరిగాడు దొంగ' అంటే 'వీరిగాడు దొంగ' అన్నారు. మర్నాటినుంచి ఊళ్లో అన్నీ పోవడం మొదలెట్టేయి.

కొట్టుకున్న అటుకులు దగ్గిర్నించీ, దాచుకున్న మినపసున్ని దగ్గిర్నించీ పోడమే.

ఓనా డో అత్తగారు కోడలు దొంగతనంగా మినపసున్నివుండ మింగుతోంటే పట్టుకుంది. పెద్ద కజ్జా అయింది. కాని అంతా అన్నారు: అది పెద్ద దొంగతనం అని చెప్పడానికి వీల్లేదు. తినడానికి తీసుకుందేమో ఒకవుండ. అందరిళ్లల్లోనూ పోయీ వన్నీ ఆ అమ్మాయే తీసుకు తింటోందా? ఇంటికోడ లయేక ఇంటో వస్తువ తిండానికి ఆమాత్రం స్వతంత్రం లేదూ?" అన్నారు.

ఆరోజు మొదలుకొని తినుబండా లేమున్నా కోడళ్లు తీసుకు తినేవారు. వెండి, ఇత్తడి సామాను లేం పోయినా వీరిగాడు తీసే డనేవారు.

దొంగతనం

“వీరిగాణ్ణి పట్టుకుంటేనే కాని దొంగతనా లాగవు” అన్నా డొకడు. ఆపళంగా “వీరిగాణ్ణి పట్టుకుంటేనే కాని దొంగతనా లాగవు” అన్నా రంతాను.

“వెంకయ్యగారితో ఆలోచిస్తే మంచిది” అన్నా డొకడు. “వెంకయ్యగారితో ఆలోచిస్తే మంచిది” అన్నా రంతాను. తక్షణం వీరిగాణ్ణి పట్టుకునే ప్రయత్నం విషయం వెంకయ్యగారితో ఆలోచించడానికి వెళ్లేరు కొంతమంది.

“వెంకయ్యగారూ !” అన్నారు.

“ఏం గావాలి” అన్నాడు వెంకయ్యగారు.

ఇల్లా ఇల్లాటి సంగతన్నారు.

“వెంకయ్యగారూ ! వీడి పొగరడిచేమార్గం చూడాలండీ, విదిలిపెడితే ఏదు మనిషి కాదూ !” అన్నారు.

“అదెంత పని ! వెధవకి కఠినవరకం వెయించి పారెయ్యొచ్చు. మీరు నే చెప్పినట్టు సాక్ష్య మిద్దురూ మీ కెందుకు, మూడు నిమషాలూ !” అన్నాడు వెంకయ్య.

“అల్లాగే, చెయ్యండి వెంకయ్యగారూ, మీ రేం జేసినా సరే” అన్నారు.

“వినం ఢయితే—రాత్రికి రాత్రి నా యింట్లో గడ్డిమే టెత్తుకు పోయేడని పోలీసు రిపోర్టు పారేస్తున్నాను. సాయంత్రాని కల్లా వాణ్ణి పట్టుకుపోతారు—మీ రంతా సాక్ష్యం పలకం డంతే” అన్నాడు.

“ఒకటి కాదండీ, రెండో మూడో అని పెడితే ఇంకా ఘాటుగా వుంటుందేమో ?” అన్నాడు సుబ్బయ్య కాబోసు.

పెద్ద న్నన్నాడు: “అబ్బే చాలు. ‘రెం డెల్లా పట్టి కెళ్ళేడు ఒక్క పీనుగ ?’ అని అడగరూ—పదిమంది నమ్మొద్దూ మాటంటే ?” అన్నాడు.

“కాదు పెద్దన్నా ! అదే బాగుంది. ఎం చేతంటే రెం డున్నాక ఒకటి పట్టికెళ్లి ఇంకో టట్టే పెడతాడా, దొం గయేక ! ఎల్లాగో సాయం పట్టేస్తాడు గాని !” అన్నాడు వెంకయ్య.

“పెద్దన్నా ! ను వ్వొరికే తెలిసినట్టు మాట్టాడకు” అన్నా రంతాను.

పోలీసా ళ్లొచ్చేరు. వీరిగాణ్ణి పట్టేరు.

“నిజం చెప్పు వెధవా” అన్నారు.

“నేను గడ్డేం జేసుకోను. నా కేం దూడా, దుడికా ? బాబయ్యా—ఎక్కడ దాచు కుంటాను పోనీ మీరే శిక్షించండి !” అన్నాడు.

"గడ్డేం జేసుకుంటా వేం! మరెందుకు తెచ్చేవురా? మరెందు కెత్తుకొచ్చేవు? తిందామని తెచ్చేవురా? పొడవండి వెధవని" అన్నాడు వెంకయ్య.

"వా డిల్లంతా చూస్తే ఒక్క పరకేనా లేదు, వాణ్ణి ఏమని పట్టుకోం" అని కాస్త తటపటాయించేరు పోలీసు.

"నేనో మా టంటానూ! దొంగతనం చేసిన వస్తువ ఎవడేనా కనపడీ లా దాచు కుంటా ట్టండీ?" అన్నాడు వెంకయ్య.

"ఆ మాట నిజమే. వీడే దొంగ" అన్నా రంతా.

♦ ♦ ♦ ♦

మర్నాడు.

మెల్లిగా ఎవడో ఊదేడు అసలు సంగతి. దానితో పోలీసు చక్కా ఒచ్చేరు.

'ఏం చెప్మా మళ్లీ వొచ్చేరూ!' అని ఏభై మంది చేరేరు. వెంకయ్య ఇల్లంతా పరీక్షగా చూస్తున్నారు పోలీసు.

'ఇదేదో వుంది' అని సగంమంది జారిపోయేరు.

"పెరడే లేదు ఆట్టేను, ఎక్కడేసేవయ్యా నువ్వు గడ్డిమేట్లూ?" అన్నారు పోలీసు వెంకయ్యని.

"వెయ్యొందే వేసే నంటానుటండీ? ఆపెరడు చాలదూ? అక్కడే వేసేను. మీ రెవర్నేనా అడగొచ్చు కావలిస్తేనూ—అదేమిటండోయ్!" అని సమాధానం చెప్పేడు వెంకయ్య.

ఊళ్ళోవాళ్ళు పాతికమందీ ఊరుకున్నా రిటూ అటూ చూస్తూను.

"అయినా—నీకు దూడా దుక్కా లేదుటే! నువ్వు గడ్డెందుకోసం కొన్నావు?" అని గట్టిగా చూసేరు పోలీసు.

ఊళ్ళోవాళ్ళల్లో కొంచెం ఇంచుమించు పదిహేనుగురికి పన్నుండి వెళ్ళిపోయేరు.

"ఏమీ లేకపోతే నేను తినడానికి టండీ గడ్డి? మా పెత్తల్లిగారి వాళ్ళకి లేవూ? వాళ్ళకోసం కొన్నాను—కొని మూడురోజు లవ లేదు. మీరు కావలిస్తే కనుక్కోండి ఎవర్నేనా!" అన్నాడు వెంకయ్య.

పక్కని నించున్న వాళ్ళలో ఒకడు ఇంకోడితోటి, "ఔను. శీతమ్మగారికి ఇయనేగా ......" అని సణిగేడు.

"ఏమో ఎదో ఒకటి మని కెందు కూరుకుందూ" అన్నాడు ఆ ఇంకోడు ఆఒకడితో.

"మధ్యన వీళ్ళ కెందుకూ—ఊరుకోక" అనుకుంటూ కడంవాళ్ళు చక్కాపోయేరు.

"భోజనానికి పోదాం" అన్నాడు ఆ రెండోవాడు గట్టిగా.

"భోజనానికి పోదాం" అన్నాడు ఆ మొదటివాడు ఇంకొంచెం గట్టిగా.

మెల్లిగా నాలు గడుగులు జారేరు. గబుక్కున ఆక లెక్కువై కాబోసు గబాగబా నాలుగిడుగు లేసి సందు మళ్ళేరు. తరవాత వాళ్లిష్టం. ఇంక వెంకయ్యా, పోలీసాళ్ళా మాత్రం వున్నారు. ఇంతట్లో మునసబుగారు చక్కా వొచ్చేరు.

"సరే! మీ పెత్తల్లిగా రిల్లెక్కడయ్యా?" అన్నారు వెంకయ్యని పోలీసు.

మునసబుగారు అడ్డమొచ్చి: "ఇదంతా ఎల్లా వున్నా ఊళ్ళో అన్నీ పోవడమేనండి ఈ మధ్య. ఈయనకి పెరడు లేదే అనుకోండి. గడ్డిమేట్లు వేసేడు—వెయ్యలేదు. ఒకవేళ పెర డుండి గడ్డిమేట్లు వేసిననాడు కూడా వాడు ఎత్తుకు పోయీవాడే. అందులో ఏమీ సందేహం లేదు. వా డంతటివాడు మాత్రం అవును" అన్నాడు.

ఆ పళంగా ఓ పదిమంది పోగడి "ఆ మాట మాత్రం నిజం" అన్నారు.

పోలీసు "సరే. పదిరూపాయి లియ్యండి. లేకపోతే కేసు మీ మీదకి తిరుగుతుంది" అని డబాయించేరు వెంకయ్యని.

పదిమందీ అటు చూసేరు.

వెంకయ్య:—"నా కేం పట్టింది! మధ్యన! ఊళ్లోవా ళ్ళందర్నీ చందావే సిచ్చుకోమనండి కావలిస్తే!"

"తెలివైన వాడివే!" అని చక్కా పోయేరు పదిమందీ.

6

ముక్తి : ప్రేమ

మంగిపూడి పురుషోత్తమశర్మ

ముక్తిపేరిట నీయందలి జీవచైతన్యమును హత్య చేయకుము.

యోగేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణుడే జీవనమును పూర్ణముగా ప్రేమించెను, అవలంబించెను.

శ్రీకృష్ణుని జీవనసారము క్రీడ—జగత్క్రీడ; అంతే కాని, అగాధము, అచింత్యము, పరమైకాంతికము నై సర్వవికాసదమనమగు 'అచలభావము' కాదు.

ఆ యఖండరసమూర్తి తనయందలి యనంతరసములతో, అనంతభావములతో గావించు నిత్యక్రీడయే రాసలీల.

విశ్వరంగమందు ఆ జగదేక నటునితో చేయిచేయి కలిపి, అడుగులో అడుగు వేయు నర్తకబృందమే ధన్యము. ఏమన, జీవితముయొక్క పూర్ణానందము వారిది, పూర్ణఫలము వారిది.

శ్రీకృష్ణుడు జననమాదిగా చంపిన యసురగణమంతయు ఎవ్వరని ప్రశ్నించుకోగా మానవుని యందలి ప్రేమ—ముక్తి స్వరూపుడగు భగవానుని వికాసము నరికట్టు వివిధ తమశ్శక్తులే యని జవాబు వచ్చినది.

శ్రీకృష్ణుడు అనేకాసురసంహారమును జేసి మానవకోటికి మార్గరక్షకు డైనాడు. అయితే ఆతడు సంహరించిన యసురులలో కెల్ల సూక్ష్మరూపుడు, మాయావి, బలీయుడు—ధర్మాసురుడు లేక శాస్త్రాసురుడు.

ఈ ధర్మాసురుని జన్మనివాసములు అహంకార రాజ్యమునందు; ఈ శాస్త్రాసురుని విచార విహారములు అజ్ఞానరాజ్యమందు.

ఈ యసురుడు సర్వదా అప్రాకృతమగు పరిశుద్ధవేషమున గోచరించుచు తన విశిష్టస్వరూప ప్రభావ మాత్రమున మానవహృదయముపై కానరాని యమితాధికారమును గడించి దానిని వశంవదము కావించుకొనును.

ఈ యసురుడు తన 'ఆస్తిక దుస్తులతో' పరమేశ్వరుని జండా చేబూని ఆయన సత్యశక్తులతోనే ముష్కరముగా పోరాడును.

ఈ యసురుడు పరమేశ్వరుని యుత్తమసింహాసనమునే యాక్రమించుకొని, తానే మోక్షనాధుడుగను, ముక్తిప్రదాతగను ప్రకటించుకొని, విశ్వాసము కల్పించి, తన ధర్మ

వాగురలచే ముక్తికై పరితపించు మానవహృదయమును మఱింత నిబద్ధముగా జేయును.

ఈ ధర్మబ్రహ్మ తన కల్పనా ప్రభావముచే మొదట సత్యభ్రాంతి జనకములగు స్వాప్నికస్వర్గములను నిర్మించి అందు మానవాత్మకు సంతుష్టి నొడగూర్చి, క్రమముగా దాని చుట్టును దుర్భేద్యమగు అచలాయతనమును నిర్మించును.

ఈయచలాయతనముయొక్క యినుపద్వారముపై పెద్ద సువర్ణాక్షరములతో 'ముక్తిమందిర' మని చెక్కబడియుండును; కాని యీ పాషాణగృహమున భగవానుని సత్యముక్తి ప్రకాశ మెక్కడ?

ఓ ముక్త్యన్వేషీ! జాగ్రత్త! నీ మోక్షాసక్తిచే, మోక్షాతురతచే నీయాత్మచుట్టును చైతన్య శోభా విలసితమగు ముక్తిసౌధమును రచించుటకు మారుగ, తుదకు నిర్జీవపాషాణ కుహరమును—శ్మశానస్థమగు గోరీని, నిర్మించి అందు నీవే పూడిపోగలవు.

మోక్షేశ్వరుడగు శ్రీకృష్ణు డందుకే సాధకమండలికి ఈ ధర్మాసుర రాజ్యమునుండి తప్పించుకొన్న గాని అసలు ముక్తి లేదని బహువిధములుగా నిదర్శించి చాటినాడు.

చూడుడు, ఎవరు ధన్యులైరి? ధర్మాసురుని నిరంతరోపాసనమున అంధులై, సాక్షాత్ యజ్ఞేశ్వరునికే నియమభంగభయమున అన్నభిక్షమును తిరస్కరించిన యజ్ఞదీక్షితులగు మహాబ్రాహ్మణులా? లేక ఏ ధర్మము, ఏ కర్మము నెఱుగక, ఏ మహావిధి నిషేధముల నభ్యసింపక తమ సహజసరళ హృదయకుసుమముల భగవానుని కర్పించి యాతని తమ మృష్టప్రేమాన్నముచే సంతుష్టుని గావించిన పామర బ్రాహ్మణపత్నులా?

శ్రీకృష్ణభగవాను డీయర్థమునే పండితులకొరకిట్లు ప్రవచించియున్నాడు:—"సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మా మేకం శరణం వ్రజ."

ఏమనగా, ఆయనంతోన్నతుని అందుకొనగల 'ధర్మనిచ్చెనను' తయారుచేయగల బ్రహ్మ యింకను పుట్టవలసియే యున్నాడు.

ముక్తిస్వరూపుడగు భగవానునికి మూర్తికల్పన చేయుటకై చిరతపోమగ్నమైన భారతవర్షము తుదకు తన యన్వేషణయొక్క పూర్ణఫలముగ సంతుష్టి చెంది లోకమునకు సమర్పించినది నిరంజన నిర్గుణబ్రహ్మమును గాదు, నిర్వాణాధిష్ఠితమగు ధ్యానిబుద్ధ మూర్తిని గాదు, శ్మశానవాసియగు జటాశంకరుని గాదు, నిత్యక్రీడాభిరాముడగు బాలగోపాలుని.

ముక్తియొక్క ముఖ్యలక్షణము క్రీడ; క్రీడ బాల్యముయొక్క తావి; అందుచే ముక్తి, క్రీడ, బాల్యము—ఈ మూడును ఏకవస్తువుయొక్క పర్యాయవాచకములు.

రసో వై సః. అదియే రసము; అదియే ప్రేమ; అదియే శ్రీకృష్ణుడు.

భారతరసగర్భమును అమృత పిపాసువులగు దివ్యులు చిరకాలము చిలికి చిలికి తీసి ఘనీభవింపజేసిన 'రసగోలా' శ్రీకృష్ణుడు.

శ్రీకృష్ణుడు భారతవర్షముయొక్క హృదయము; భారతతపస్సుయొక్క పూర్ణఫలము; భారతజగత్తుయొక్క భాగ్యసర్వస్వము.

విశ్వదేవతావలయమునకు శ్రీకృష్ణుడు కేంద్రబిందుస్థానము.

నిత్యలీలామయు డగుటచే శ్రీకృష్ణుడు నిత్యబాలుడు.

* * * *

నియతిని, ధర్మమును, ఆచారమును ఉల్లంఘించుటే బాలుర నియతి, ధర్మము, పద్ధతి. వారికి సర్వధర్మాతివర్తనమందు, విప్లవమందు, అరాజకమందు తీరని వినోదము; అది లౌల్య మనుడు, క్రౌర్య మనుడు, ధార్ష్ట్య మనుడు, కాని యదియే వారి యాట; అదియే వారి యానందము.

బాలురు సర్వధర్మశూన్యులు కారు; వారి రాజ్యమును సుశాసిత మొనర్చు సుందర సుమధుర ధర్మము—ధర్మములకెల్ల పరమధర్మము—ప్రేమ.

యోగభిక్షూ! నీ వా ప్రేమరాజ్యమున, ఆస్వర్గరాజ్యమున, ఆముక్తిరాజ్యమున, ఆ శ్రీకృష్ణుని దివ్యదేహ సామ్రాజ్యమున లీనము కా గోరుదువేని ఆరసవాహినియందు దాగియున్న ధర్మకాళీయుని ముందుగా నిర్జింపుము; అతని సహస్రశిరస్సులపై నిర్దయగా నృత్యము సలుపుము. అప్పుడే నీ వారసతరంగిణిలో స్వేచ్ఛగా ఓలలాడగలవు.

ముక్తియాత్రీ! ముక్తిపేరిట నీవు వెతకునది జీవితమున కవ్వలి శాంతియైనచో నిశ్చయముగా నీవు చేరునది ముక్తి కాదు, మృత్యువు. అది నిత్యశాంతి కావచ్చును, కాని శాశ్వత మృత్యుశాంతి మాత్రమే.

ముక్తి యెప్పుడును సజీవము, సానందము, స్వతంత్రము. అది జీవనముయొక్క యవసానము కాదు, పరిపాకము; విరామము కాదు, వికాసము; నిర్వాణము కాదు, నిత్యజీవన ప్రవేశము; జన్మరాహిత్యమును గాదు, జన్మమరణములు ఆయమృతసాగరవీచికల యుత్థానపతనములు మాత్రమే. అది జన్మబంధమునుండియే కాదు, మరణశృంఖలము

నుండియు విమోచనము. ముక్తి మిథ్య కాదు, సత్యము; శూన్యము కాదు, పూర్ణము; అంధకారము కాదు, జ్యోత్స్న. అది యహంకారమునుండి ముక్తి, అజ్ఞానమునుండి ముక్తి, దుఃఖమునుండి ముక్తి, దౌర్బల్యమునుండి ముక్తి; దేశకాల నిబంధనల నుండి, ఆచారములనుండి ముక్తి; భయమునుండి ముక్తి, దాస్యమునుండి ముక్తి; అది సర్వతోముఖస్వతంత్రము, విశృంఖల విలాసము.

ముక్తికై కన్నులు మూసికొని యట్టులు సాచుకొని యెచటికో పరుగులెత్తు ఓ రిక్తాన్వేషీ! నీ హృదయాంతరమున, నీ పాదతలమున కొనలుసాగుచు నల్లుకొనుచున్న కోమల ముక్తిలతను నీ నిష్ఠురపదాఘాతములక్రింద నేల వృథా నలగ ద్రొక్కెదవు? తెరవుము నీ కన్నులను, అద్దుము నీ పెదవులపై, అదిమికొనుము నీ హృదయమున ఆజ్యోతిర్లతను, ఆయానందవల్లిని; ధన్యుడ వయ్యెదవు.

ముక్తిసాధకుడా! ఇంక తుదిమాట. ఎంతకాలము నీవు మరణమందలి శూన్యమునే ముక్తిగా భ్రమించి శుష్కసైకత పరిభ్రమణము చేయుదువో అంతకాలమును సత్య ముక్తి స్వరూపుడగు శ్రీకృష్ణుడు నీకు కరగతము కానేరడు—ఏమనగా శ్రీకృష్ణుడు మధురజీవన బృందావన విహారి కాని శూన్య సహారా సంచారి కాడు.

తత్ సత్.

ఆనందం

"చలం"

లోకం ఆనందమయం. ఆనందంకోసమే ప్రయత్నిస్తుంది. ప్రతిజీవియొక్క పరమావధీ ఆనందమే. పశువులు, పక్షులు అన్నిటికి బాధనుంచి తప్పించుకోవాలనీ హాయిగా బ్రతకాలనీ వొక్కటే ప్రయత్నం. మనుష్యులు హాయిగా బతకడమే కాకుండా కొన్నివిధాలైన ఆనందాన్నికూడా పొందాలని చూస్తారు. బాధ కావాలని కోరేవారెవరూ లేరు. కోరి బాధలుపడేవాళ్లూ, సుఖాన్ని త్యజించేవాళ్లూ లేకపోలేదు. చచ్చినవాళ్లని మరిచిపోక వూరికే జ్ఞాపకం చేసుకొని యేడ్చేవాళ్లూ, ఇతరులసౌఖ్యంకోసం తమ ఆనందాన్ని వొదులుకొనేవాళ్లూ, నోట్లోంచి కడ్డీలు దూర్చుకొనేవాళ్లూ, పంచాగ్నులమధ్య తపసు చేసేవాళ్లూ వున్నారు. కాని ఆబాధ వాళ్లకి ఆనందం గనక, లేక ఆనందకరమైనది ఆబాధవల్ల సమకూరుతుంది గనక, ఆబాధ పడతారు.

ఆనందం అనేకరకాలు. ముఖ్యం పంచేంద్రియాలవల్ల సంపాయించేది. మనసువల్ల పొందేది. ఉన్నతమైన ఆలోచనలూ, సంభాషణా స్నేహమూ ప్రేమా మొదలైనవీ, సౌందర్యంవల్ల కలిగే ఆనందం, అందమైన కథలూ, నాటకమూ, సంగీతమూ, బొమ్మలూ మొదలైనవాటివల్ల కలిగే ఆనందం. ఈ ఆనందంలోనే ఎక్కువ తక్కువ లున్నాయి. తిని నిద్రపోయి జంతువులవలె బ్రతుకులో పొందే ఆనందం, గంతువేసి నవ్వి అల్లరిగా ఉంటే వొచ్చే ఆనందం, తృప్తిపడి నాకింకేమి అక్కర్లేదని శాంతంగా వుండే ఆనందం, లోకమంతా తనకే కావాలనే అధికారాలకి ధనార్జనకి కష్టపడుతో పొందే ఆనందం, దేశాల్ని సంఘాల్ని బాగుచెయ్యాలనీ, కొత్తవిజ్ఞానాన్ని సంపాయించాలనీ, కొత్తలోకాల్ని కనిపెట్టాలనీ ప్రయత్నిస్తో జీవితా ల్నర్పించే ఆనందం.

ఇవే కాక మనకు తెలీనివీ, తెలుసుకోలేనివీ, యీ భూలోకానికే చెందినవీ, యింకా మనము చూసే ఆకాశానికీ యితర గోళాలకీ చెందినవీ అనేకవిధములైన ఆనందాలు వుండవొచ్చు. చీమ పొందే ఆనందం వుంది, మనం పొందే ఆనందం వుంది. భేదం యింద్రియభేదంవల్ల కలుగుతోంది. దానికళ్లూ మనకళ్లూ ఒకటే కాంతిని చూడవు. చెవులు ఒకటే ధ్వనిని వినవు. అట్లానే మనకే యింకా బలమైన చెవులు,—కళ్లు వుంటే, ఆకాశధ్వనులు,—కాంతులు,—ఆకులు చేసే రహస్యసంగీతాలు,—కీటకాల సంభాషణ—యెన్ని వినగలమో, చూడగలమో! అంతే కాదు, యీ పంచేంద్రియాలు వుండబట్టి యీ ఆనందాన్ని అనుభవిస్తూన్నాము. పది జ్ఞానేంద్రియా లుంటే—పదిరకాలు——యీ అయిదు కాక, యింకోవిధదమైనవి వుంటే——కొంచెం ఆలోచిస్తే తెలుస్తుంది—అనంతమైన ఆనందాలు వుండడానికి వీలుందని. భూలోకంలో యీ విధమైన ఆనందా లున్నయి : చంద్రలోకంలో, అనూరాధలోకంలో, ఆర్ద్రలోకంలో—చెప్పలేము.

ఇవన్నీ శరీరాలకు సంబంధించిన ఆనందాలు. మతాలు యింకో ఆనందాన్ని గురించి చెపుతాయి. ఆ ఆనందాన్ని స్వర్గలోకంలో పొందుతా మంటారు. ఆ ఆనందం రెండువిధాలు. భూలోకపు ఆనందాలవంటివే శరీరానికి సంబంధించినవీ; రెండోది ఈశ్వరుని సాన్నిధ్యంవల్ల గాని, స్తోత్రంవల్ల గాని, లేక ఐక్యంవల్ల గాని, కలిగే ఆనందమూ. ఆస్వర్గానందాలకి భూ— ఆనందాలకి విరోధం. అవి కావాలంటే వీటిని త్యజించాలి; ముఖ్యంగా ఆస్వర్గం సంగతి తెలిసినవాళ్లు కొన్ని నీతుల్నీ చట్టాల్నీ ఏర్పర్చారు. వాటిని అతిక్రమించకుండా సంచరిస్తే ఆ స్వర్గమూ ఈశ్వరుడూ దొరుకుతారు. కాని ఆప్రకారము చేస్తున్న మనుషు లెవరూ కనబడరు. ఎవరికీ అది నిశ్చయం లేదనుకుంటా. ఒకవేళ అందరూ వివేకవంతులై ఆ స్వర్గంకోసం క్షణభంగురమైన యీ భూలోక ఆనందాలని త్యజించి ఆ శాస్త్రప్రకారము ఆచట్టాలు, ఆధర్మాలు అనుష్ఠిస్తా రనుకోండి; ఆ స్వర్గం యెట్లా ఉన్నా యీ భూలోకం ధ్వంసమై పోతుంది. ఇప్పుడున్న తమాషా నవ్వూ, ప్రేమా, స్నేహమూ, అన్నీ నశించి యీ లోకం నివాసయోగ్యం కాకుండా పోతుంది. ప్రజలు ఎంత త్వరలో యీ లోకాన్ని విడిచి ఆలోకానికి వెళితే అంత ఉత్తమంగా తోచాలి. మొత్తానికి ఎవర్ని చూసినా ఈశ్వరుడూ, ఆయనలోకమూ, దానిమార్గమూ, వీటిసంగతి మాట్లాడేవాళ్లే గాని, యీ లోకాన్ని విడిచి ఆలోకానికీ, దాని ఆనందాలకోసము తొరగా ప్రయాణమవుతున్న వాళ్లు యెవరూ కనుపించరు.

ప్రతివాళ్లు బాధనుంచి తప్పించుకొని ఆనందాన్ని పొందుదామని చూస్తారు గాని ఆనేర్పు గలిగి ఆనందాన్ని పొందగలిగేవాళ్లు కొద్దిమందే కనబడతారు. మన 'ఇన్‌స్టింక్టు' ఆనందంకోసం బలీయముగా వుంది. తనకు బాధ కలిగించే పనులనించి మనశరీరం తనంతట తానే తప్పుకుంటుంది కాని మనమనసుకి మాత్రం యింకా ఆ 'ఇన్‌స్టింక్టు' రాలేదు. జ్ఞానము, నేర్పు యింకా సంపాయించలేదు. ఏది తమకు ఆనందం యిస్తుందో, బాధలనించి యెట్లా తప్పుకోగలరో మనుషులు నేర్చుకోలేదు. కనకనే యెవడు వొచ్చి "ఆనందం" అని కేకలు వేసినా వాడివెంట పరుగెత్తుతారు.

ఆనందంవిషయమై కొన్ని నిబంధనలు కనబడుతున్నాయి.

నాకు ఆనందం కావాలి, నేను ఆనందం అనుభవించాలని ప్రయత్నిస్తే వొచ్చేట్టు కనబడదు. ఒక కార్యము ద్వారానే కలుగుతుంది. మనసు ఆకార్యంమీద వుండాలి గాని ఆనందంమీద వుంటే ఆనందం చెదిరిపోతుంది. తీపి కావా లన్నవాడు తీపికోసం వెతికితే ఎక్కడన్నా కనబడుతుందా? తీపి నివ్వగల చెరుకుకోసం వెదకాలి. అట్లానే ఆనందం కావలిస్తే ఒంటరిగా కూచుని ఎవరికీ లేకుండా కొంత ఆనందం సంపాయించుకోవాలంటే అది క్షుద్రరూపాల ప్రసన్నమవుతుంది. ఒక్కనిమిషంలో నశిస్తుంది. మనము జీవిస్తున్నాము, మనకి ఆనందం కావాలి—అనేధ్యాస లేకుండా జీవితాన్ని గొప్పగొప్ప వుద్యమాల్లో,

లోకక్షేమానికి ప్రపంచానందానికి చేసే ఘనప్రయత్నాలలో ఐక్యమయ్యే మనిషి పొందే ఆనందం స్వార్థపరులు పొందనట్టు తోస్తుంది. మొదటిరకపు ఆనందపు స్వభావమే ఉత్తమ మయిందిగా ఉంటుంది. ఒక ఆనందమైన కథను గాని బొమ్మను గాని సృష్టించే ఆనందం తలుచుకోండి!

ఈ ఆనందం ఎవరికీ యివ్వను; నేనే దాచుకుంటాను—అన్న నిమిషాన ఆనందం మాయ మౌతుంది. చెట్టునున్న పువ్వును జేబులో దాచుకొన్నట్టు, ఎవ రెత్తుకుపోతారో అని భార్యల్ని దాచుకొనేవాళ్లు యీ విషయమై కొంచెం ఆలోచిస్తే బావుంటుంది. చక్కగా యోచిస్తే యితరులనించి దాచుకొన్నామనే తృప్తి తప్ప ఏమాత్రమూ వాళ్లు ఆనందాన్ని పొందలేదు.

తనే ఆనందం పొందాలనే కార్యాలకన్న యితరులకి ఆనంద మిద్దామన్న వూహతో చేసేకార్యాలు ఎక్కువ ఆనందా న్నిస్తాయి. తిండి తినడానికీనీ, సంగీతం పాడ్డానికీనీ భేదం ఆలోచించండి. అందువల్లనే ప్రేమవల్ల వొచ్చే ఆనందం అద్వితీయమైనది. ఎందుకంటే ప్రేమ వున్నప్పుడు తనకి ఎంత ఆనందం వొస్తుం దనేధ్యాస వుండదు. ఎంతసేపూ ఇతరులకి ఎంత ఆనందం యివ్వగల మనేయోచనే బలంగా వుంటుంది.

ప్రపంచమంతా ఆనందం పొంగి పొర్లిపోతుంది. దాన్ని అందుకోగలిగిన హృద యాలు వుండాలి. లోకంఅంతా కాంతి వుంది. కాని కన్ను వుంటే గాని ఆకాంతి అర్థం కాదు. ఎంత శక్తిగల కన్ను వుంటే అంత కాంతి ఉపయోగపడుతుంది. లోకమంతా శక్తితో నిండి వుంది. ఆ శక్తిని ఉపయోగపరచుకొనే యంత్రాన్ని పట్టి ఆశక్తి వ్యక్తమౌతుంది—అట్లానే ఆనందము. ఆకాశం, సముద్రము, గాలి, యిసిక, స్నేహితము, తోటలు, నదులు, కీట కాలు, పసిపిల్లలు, నవ్వు అన్నీ ఆనందమే. తెలుసుకొనే హృదయం వుండాలి. ఆ హృదయా నికి ఎంతశక్తి వుంటే అంత ఆనందాన్ని తీసికోగలదు. వెన్నెల అందరికే కాస్తుంది. వెన్నెల రాకుండా కిటికీలు మూసుకునేవా ళ్లున్నారు. వెన్నెల చాలదని ఎలెక్ట్రిక్ లైట్లు పెట్టుకొనేవా ళ్లున్నారు. వెన్నెల వుందని గుర్తులేక చూస్తో నడిచేవా ళ్లున్నారు. ఎంత హాయిగా వుంది వెన్నెల, అనేవా ళ్లున్నారు. వెన్నెలలోని ఆనందాన్ని భరించలేక గీతాల్లోకి ఆ ఆనందాన్ని పొర్లేటట్టు చేసేవా ళ్లున్నారు. ఆ ఆనందం అతీతమై వాళ్లకే తెలీని పిచ్చిబాధలో పడిపొయ్యే ఆత్మ లున్నాయి.

ప్రతిజీవికీ కొంతశక్తి వుంది, కొంతకాలం వుంది. ఈ శక్తినీ కాలాన్నీ ఆనందంలో కూర్చుకొనే తెలివితేటలు లేవు. జీవితము "ఆర్ట్", ఒక కళ. మనము వివేకవంతుల మైతే మనశక్తి నంతా ఆనందంగా మార్చుకోగలం. మనకాలమంతా మన కానంద మిచ్చేట్టు

చెయ్యగలం. ఈ మహాశక్తి మనమనసులోనే వుంది. ఆశక్తి మనపుటకవల్లనో, సంస్కారం వల్లనో కొంత కలుగుతుంది. కొంత మనకి చిన్నప్పుడు యితరులు నేర్పిన "అలవాట్ల"వల్లా, పెద్దై మనకు మన మిచ్చుకొనే శిక్షణవల్లా యేర్పడుతుంది.

లోకంలో మొత్తానికి యెవరు ఆనందవంతులుగ కనబడుతున్నా రంటే, వాటిస్వభావాలకీ, గుణాలకీ వేటివేటిమధ్య వున్నారో ఆపరిస్థితులకీ సమత్వం కలిగించుకున్న వాళ్లు. చేపలు ఎంతమంది మందిరాల్లో వుంటే యేంలాభం? ఏనుగులు సముద్రాలమధ్య తెల్లని యిసుకల్లో పడుకుంటే యేంసౌఖ్యం? తక్కువస్థితిలో వున్నా ఎక్కువస్థితిలో వున్నా, సరిపోవాలి—లోకానికీ వ్యక్తికీ సంధి కుదరాలి. వ్యక్తిలోని శక్తులన్నీ చక్కగా వినియోగమయే పరిస్థితులు వుండాలి. చిత్రకారుని చిత్రించవొద్దని ఆజ్ఞపెట్టి మహారాజుగా చేసినా అతనికి తృప్తి వుండదు. తనకళకోసం బాధలోనే వుంటాడు.

లోకంలో అనేకవిధాలైన ప్రాణు లున్నాయి. కంటికి కగపడని సూక్ష్మజీవులనించి మనుషులవరకూ—అనేకస్థితులలో, "ప్లేన్సు"లో బ్రతికేవి వున్నాయి. వేటిగుణాలు, ఆకారం, కష్టాలు, ఆనందం, ఇంద్రియాలు, బుద్ధి వాటివే. కీటకాల్లో అనేకరకాలు; పక్షుల్లో—చేపల్లో—జంతువుల్లో—అనేకభేదా లున్నాయి. అట్లానే మనుషుల్లోనూ వున్నాయి. దేశంవల్ల, కేవవల్ల, పరిస్థితులవల్ల కలిగే భేదాలు గాక మనిషికి మనిషికి ముఖంలో—కంఠంలో—దేహాకారంలో—రేఖలలో—గుణాలలో—రుచులలో, భేదా లున్నాయి. ఈభేదాల్ని మతప్రవక్తలూ, నీతిప్రవక్తలూ ఒప్పుకోరు. సర్వమానవులకు ఒకటే మతవిశ్వాసమూ, ఒకటే నీతి చట్టమూ విధిస్తారు. ఒకరికి కుదిరిన మందు యింకొకరికి కుదురుతుందనీ, ఒకరికి ఆనంద మిచ్చిన విషయం యింకొకరికి ఆనంద మిచ్చితీరాలనీ మూఢాభిప్రాయం ప్రజల నింకా వదలలేదు. అసంఖ్యాకాలయిన ఆనందాల్నీ, సౌందర్యాలనీ, అభిరుచుల్నీ ఏర్పరచిన సృష్టి కొల్లబోలేదు: వాటి నన్నిటిని వివిధరీతుల అనుభవించేందుకే వివిధాలైన స్వభావాలను యేర్పరచింది. ఏకత్వం, సమానత్వం సృష్టిసూత్రానికే విరుద్ధము.

ఒకకాలంలో దేశాలకీ సంఘాలకీ సరిపడిన నీతీ, ఆచారమూ ఇంకోకాలంలో కూడా సరిపడి తీరాలనీ, ఒకదేశానికి, ఒకజాతికి అనుకూలించిన పరిస్థితులు ఇంకోదేశానికీ, జాతికీ అనుకూలించాలనీ వాదించేవారు అనేకులు. ఎట్లా మనిషిమనిషికి రూపమూ బుద్ధీ మారుతుందో అట్లానే వారిస్వభావాన్నీ, సంస్కారాన్నీ, బుద్ధిని బట్టి నీతీ, ఆనందమూ మారతాయంటే ససేమి అంగీకరించరు.

ఈ మతసిద్ధాంతులూ, నీతి ప్రవక్తలూ, ప్రతివారమూ సాయంత్రమూ వేదికనించి,

రోడ్డుమూలలనించి వుపన్యాసా లిచ్చే దేవభృత్యులూ, ఎవరికి తోచినట్టు వారు యీ బాధ లన్నీ తప్పించుకుని ఆనందపడేవిధాలు ప్రకటిస్తో వుంటారు.

"సత్యం చెప్పండి, బాధలన్నీపోతాయి." "నాగీతాల్ని చదవండి." "క్రీస్తుని నమ్మండి." "యోగం చెయ్యండి." "తొట్టివైద్యం." "కార్కుటిప్పుసిగరెట్లు." "చచ్చినవారితో సంభాషణ." "అపక్వాహారం." "సర్వభ్రాతృత్వం—తలనూనెలు—స్వరాజ్యం—లైబ్రరీలు"—యిట్లాంటివాటిద్వారా వేనవేలు చిరతరానందాన్ని ప్రపంచాలకి ప్రకటిస్తున్నారు.

ఇవన్నీకూడా ఆనందాన్ని యిచ్చేమాట నిజమే కాని కొన్నికొన్ని కొందరికి మాత్రమే యిస్తాయి. కాకి చచ్చినయెలకని తింటే ఆనందమని ఎనుక్కి చెప్పి, చేప నీటిలో యీదమని నక్కకి చెప్పిన ట్లుంటుంది. ప్రతివాడూ తనగుణానికీ తనస్వభావానికీ ఏఆనందం కావాలో అది కనుక్కోవాలి. ఆస్వభావంకు ఆఆనందంవేపు యీడుస్తుంది. కాని యీ ప్రకటనలను చూచి మోసపోతారు. ఈ ప్రకటనల్లో ముఖ్యమైనవి శాస్త్రాలు, నీతులు, ఆచారం, ధనము, అధికారం మొదలైన భ్రాంతులు. ఒక యోగి వొచ్చి ఆసనము చూప గానే అందరు ఆసనాలు ప్రారంభిస్తారు. పండితుడు వొచ్చి జుట్లు గొరిగించ మనగానే గొరి గిస్తారు. శాంతి లేక కొట్టుకొనే ధనవంతుడు భార్యా కావాలని యేడ్చి, పెళ్లి చేసుకుని ఎందుకు చేసుకున్నానని యేడుస్తాడు. పిల్లలు లేరని యేడ్చేవాళ్లు, ఉద్యోగం చేస్తో ఎన్నడూ నవ్వని దురదృష్టవంతుడు, ప్లీడరై కవులవెంట పరుగులెత్తే రసికుడు, పెళ్లి చేసుకుని నమ్మ కంగా నిలవలేని స్త్రీ, చదువుకుని ఆరోగ్యం పోగొట్టుకున్న రోగి, కథలు చదివి సినీమాలు చూసి బ్రమసి యిల్లు వొదిలి పరిగెత్తి తిరిగి వొచ్చిన జోగి—అంగరూ, యిట్లాంటి మూర్ఖులు—తమ ఆనందం తెలీక మాటలు నమ్మి మోసపోయిన దౌర్భాగ్యులు. తనకు లేనివొస్తువ ఆనందం యిస్తుం దనుకోడం యీ భ్రమలలో ముఖ్యమైనది.

"ఈ పెళ్లి నరకంరా" అని యెంతమంది యెన్నివిధాల చెప్పినా బాలబ్రహ్మచారి వనేమి నమ్మడు. నీ పెళ్లాన్ని వదలవేం అంటాడు. "ధనంవల్ల సౌఖ్యం లేదు" అని ధనికు డెంత అరిచినా బీదవాడు నమ్మడు. ధనమంతా నా కియ్యవేం?—అంటాడు. ఆ పెళ్లాన్నీ ధనాన్నీ వొదిలే ఆత్మబలం వాళ్లకి లేదనేసంగతి వీళ్లకి తెలీదు.

కొందరికి దేశవిప్లవం, కొందరికి తిండి, కొందరికి ప్రేమ, కవిత్వం, తగాదాలు,—నిద్ర,—యిట్లా అనేక ఆనందా లున్నాయి—తత్వాన్నిపట్టి మారుతో. ఎవరు చెప్పిన మాటా వినకండా, తన స్వభావాన్నీ యిన్స్టింక్టునీ నమ్ముకుంటే, యే మనిషికి అతని ఆనంద మెదో స్పష్టమాతుంది—యే మృగానికి దాని ఆహార మెదో అర్థమైనట్టు. కాని

యీ మనుషుల్లో జన్మమంతా మాంసము తినే ఆవులూ, గడ్డి మేసే సింహాలూ వున్నాయి— పైగా అజీర్ణ మెందుకా అని ఆవు అనేకరకాలమాంసం రుచిచూస్తుంది, సింహం రకరకాల గడ్డి తెప్పించుకుని మేస్తుంది. కాని ఆ గడ్డిని ఇదీ మాంసాన్ని అదీ వొదిలే తెలివితేటలు గాని ధైర్యం గాని శక్తి గాని వాటికి వుండవు.

కవిత్వం చదివి, "ఆహా, సూర్యాస్తమయం ఎంత అందమైనది! నేను చూడనే లేదే" అని వొకడు సాయంత్రం గోదావరిగట్టున కూచుంటే, ఆ ఆనందం వొస్తుందా? ఆవడలో, యింటితగాదాలో, సినీమాకథో, ఏదో తలచుకుంటో కూచుంటాడు అంతసేపూ!

అట్లానే కొందరికి త్యాగం ఆనందం యిస్తుంది—కొన్ని పరిస్థితులలో. కాని ప్రతి వుపన్యాసకుడూ, గ్రంథకర్తా త్యాగం చెయ్యమనేవాడే—కవిత్వానికనీ, సత్రానికనీ, కొడుకు పెళ్లికనీ, దేశానికనీ, పత్రిక్కి చందాకనీ. త్యాగంవల్ల ఆనందం వొస్తుం దనుకుంటారు. ఆనందంవల్ల త్యాగం కావాలి. అందరి స్వభావాలకూ ఒకేవిధమైన త్యాగం పనికిరాదు. ఏ స్వభావానికి ఏ విధమైన త్యాగం ఆనంద మిస్తుందో అదే అవసరమూ, ఆరోగ్యమూ. కొందరికి అసలు త్యాగమే పనికిరాదు. చాలమంది త్యాగాలు ఏడుస్తో చేస్తారు. మతమూ, ధర్మమూ, 'డ్యూటీ' అని పేర్లు పెట్టి త్యాగాలు చేస్తారు. సాధారణంగా భార్యలూ, తల్లులూ చేసే త్యాగాలన్నీ యిట్లాంటివే. ఎవరి కేత్యాగం అవసరమో అది వాళ్ల ఆనందమే నిర్ణయించాలి. ఒక స్త్రీ తన భర్తని వొదిలి, పిల్లని వొదిలి, ప్రియుడివెంట వెడుతుంది. ఇంకో స్త్రీ పనికిమాలిన భర్తకోసం ప్రియుణ్ణి, లోకాన్ని, పిల్లల్ని వొదులుకుంటుంది. ఇంకో ఆమె బిడ్డకోసం భర్తనీ, సంఘాన్నీ, నీతినీ వొదులుతుంది. వీటిల్లో సంఘానికి నచ్చినవి మెచ్చుకుంటారు. తక్కినవాటిని ఖండిస్తారు. కాని ఏది ధర్మమో ఎవరికి వారు నిర్ణయించుకోవలసిందే గాని మనుషులు గాని, శాస్త్రాలు గాని నిర్ణయించలేవు.

దేశానికి ప్రతివాడూ త్యాగం చెయ్యాలని ఉంటారు. అక్కర్లేదంటే తిడతారు. ఎవరి హృదయం దేశభక్తితో పరవశ మాతుందో వాళ్లసర్వమూ త్యాగం చెయ్యనే చేస్తారు. ఇది మన ధర్మం కనక చెయ్యాలి అనే ప్రసక్తే వుండదు. "ఇది నా ధర్మం" అనుకునేటప్పటికే, ఇతరులు విధించిన ధర్మమని వ్యక్తమాతుంది. అట్లా దేశభక్తివల్ల ఆనందం రానివాళ్లు ధర్మమనీ, కీర్తికనీ, పక్కవాడు చేశాడనీ, చాలమంది చేశారు, త్వరలోనే చింతించారు. వారి స్వభావం ఆత్యాగానికి తగినది కాదు గనక.

సుఖమూ, బాధా పరిస్థితులు తెచ్చిపెడుతో వుంటాయి. చాలామంది ఏమీ ఆలోచించకుండా అనుభవిస్తో బతుకుతారు. తా మెంతవరకు ఆ బాధలకు కారణమో,

తప్పించుకోడానికి తమ ప్రయత్న మెంతవరకు వుపయోగపడుతుందో, యోచించరు. కర్మ లోను, జ్యోతిషంలోనూ నమ్మకం యీ నిద్రకు తోడ్పడి, జోల పాడుతుంది.

జీవితంలో సంతోషం లేనప్పుడు కొత్త సంతోషాలు కల్పించుకోగలం. బాధలు తటస్థించినపుడు నిగ్రహించుకోగలం. బాధని యెదిరించి పోట్లాడితే చాలావరకు లోబడు తుంది. కాని ఆ జ్ఞానమూ శక్తీ చాలా కొద్దిమందికే వుంది.

లోకం సౌందర్యాన్ని కల్పిస్తుంది. కాని అనుభవించుమని బలవంతపెట్టగలదా? అట్లానే జీవితం, కష్టాల్ని కల్పిస్తుంది. కాని అనుభవించుమని బలవంతపెట్టలేదు.

వెయ్యికి తొమ్మిదివందల తొంభై మందికి ప్రత్యేకంగా ఏదో అందరాని ఆనందాన్ని సాధించాలనే 'అర్జి' వుండదు. ఇంకా మృగాల స్థితిలోనే వున్నారు. సుఖంగా తినడమూ, కనడమూ, చావడమూ వాళ్లు చెయ్యవలసినదల్లా. అదే వాళ్ల ఆనందం. కాని ఆ సంగతి గమనించరు. ఘనకార్యాలు చేసినవాళ్లసంగతి వినీ, కనీ, చదివీ, తమకు లేనిశక్తులు వున్నా యనుకుని వారి ననుకరించబోతారు. నరకం, స్వర్గం సంగతులు విని, భయపడి, ఆశపడి భక్తినీ, వైరాగ్యాన్నీ నటిస్తారు. దానివల్ల బాధలు అప్పులు రోగాలు యిన్ని పడతారు. ఎంత తన కున్నా, శాస్త్రిలు ఎంత ఘోషించినా, ఎన్ని తత్వాలు పాడినా, అందరూ విరాగులూ కారు, ధర్మాత్ములూ కారు: ఆ పాడేవాడికే తెలుసు. "ఎన్నాళ్లీ ముచ్చటలు— తనువులు శాశ్వతమా" అని పాడి విరక్తి పుట్టిస్తాడు. కాని ఒక్క గుప్పెడు బియ్యం మీదో, ఒక్క కానీ మీదో మనకి విరక్తి కలిగితే చాలు ఆపూటకి, వాడికి తృప్తి.

తమ జీవితంలో ఆనందం ఎట్లా కలుగుతుందో తెలిసినా ఆ ఆనందంకోసమే ప్రయ త్నం చేసి ఆటంకాలను వొదుల్చుకునేవాళ్లు చాలా కొద్దిమంది. ప్రతి పనివిషయమై కూడా "ఇది నా ఆత్మకి ఆరోగ్యమా కాదా? నాకు లభ్యమైన కాలాన్నీ, శక్తినీ, ధనాన్నీ ఆనందరూపంగా మారుస్తున్నానా లేదా?" అని విమర్శించరు. మొహమాటం, ప్రతిష్టా, భేషజం, కపటమూ యిన్ని అడ్డం వొస్తాయి.

వొంటినిండా చీముతో, చెయ్యి యెత్తలేక వొణికేవాడికి కానీ యివ్వము, మనకి అక్కర్లేని పత్రికకి చందాగా అప్పుడే యింకోడు నాలుగు రూపాయిలు పట్టుకుపోతాడు.

మనం మీటింగులకి ప్రెసిడెంట్లుగా వుండడం, అనుష్టించే కర్మకలాపాలు, తగా దాలు, అన్నీ ఏమాత్రమైనా ఆరోగ్యాన్ని యిస్తాయా? ఉత్తరలోకంలో నమ్మకం లేనివాడు బ్రాహ్మలకాళ్లు కడిగి తద్దినం పెడతాడు —బ్రాహ్మణ్ణి తిట్టే కమ్మబ్రహ్మణ్ణి పూచ్చేసి దక్షిణ లిస్తాడు.

మన వేషం, బట్టలు, జుట్టు, తిండి, మనం పెట్టే భోజనాలు, ఆడేమాటలు, అన్నీ ఏమీ ఆనందం యివ్వని శుష్కమైన ప్రదర్శనాలు—ఎన్ని! జీవన మంతా వాటితోనే వృథాగా గడిచిపోతుంది. మనకి ఆనందం యిచ్చేవాటిని అనుభవించడానికి జంకుతాము—ఎవరు చూస్తున్నారో అనే భయంతో, చక్కని మనిషి నడుస్తోవుంటే తేరి చూడ్డానికి భయం—బోగమాట చూడ్డానికి భయం—బట్టలేని బొమ్మలూ, వెంకటచలంగారి కథలూ ఇవన్నీ రహస్యంగా ఆనందిస్తాము.

ఇట్లా ఏళ్లకి ఏళ్లు గడిచిపోతాయి. మనకి ఆనందం వుందని యితరులు అనుకోడానికి ఆనందాన్ని ధారపోస్తాము. మనము కట్టే డాబైన యిళ్లు, మోసే బంగారునగలు, చేసే గొప్ప పెళ్లిళ్లు, ఖర్చులు, కష్టాలు, ఏడిపించుకు తినే అల్లుళ్లు—అన్నీ ఒక్కరవ్వ ఆనందాన్ని యివ్వవు. కొడుకుని ద్వేషిస్తాము; వొదిలే ధైర్యం లేదు. భార్యలు భర్తల్ని, భర్తలు భార్యల్ని వొదిలే ధైర్యం లేదు. ఇష్టం లేనివాడు వొస్తే వొద్దని చెప్పే ధైర్యం లేదు.

నీ జీవచరితం దేనికి, ఏ ఆనందానికి, ఏర్పడిందో చూడు. ఆ ఆనందం నీతి గానీ కాకపోనీ, ధర్మం కానీ అధర్మం కానీ, ఉన్నతం కానీ కాకపోనీ,—అన్నిటినీ—బంధువుల్ని, కులాన్ని, నీతిని, చివరకి నీ సౌఖ్యాన్ని అన్నిటిని త్యజించి అవసరమైతే ఆ అధర్మాన్ని ఆశ్రయించు. ఆ ప్రయత్నమే, ఆ కష్టమే, ఆ రాపిడే, ఆత్మకి ఆనందాన్ని యిస్తుంది. నీ ఆత్మలో కొత్త విస్తీర్ణం, నీ కళ్లముందు కొత్తలోకాలు వెలుగుతాయి. తప్పు గాని, ఒప్పు గాని, వెనక ముందు చూడకు. తప్పైతే దిద్దుకోడానికి చాలాకాల ముంది. వెనకముందులు యోచించే చచ్చుబతుకుకంటె ధీరత్వంతో ముందుకు సాగి గోతిలో పడేవాడికి యెక్కడి ఆనంద ముంది యీ లోకంలో.

ఈ ఆనందాల్లో డిగ్రీ లున్నాయి. పేడ తింటో సుఖించే పురుగూ, కాంతిలో ఎగురుతో అరిగే చిలకా, డబ్బు లెక్కపెడుతో తన్మయంలో పడే పిసినారీ, దేశంకోసం గుండు దెబ్బ దిని చస్తో ధన్యుణ్ణనుకున్న యోధుడూ, స్త్రీబొమ్మను చెక్కి తను కల్పించిన ఆనందాన్ని తాను చూసి మూర్ఛిల్లే శిల్పీ, అనంతవిశ్వంతో తన ఆత్మని కలిపి సర్వజీవుల సుఖదుఃఖాలు తనలో అనుభవింపగల యోగీ, అందరూ ఆనందాన్నే అనుభవిస్తున్నారు. కాని అన్నీ ఒకటే డిగ్రీలోవి కావు. లోకం చూసిన కొద్దీ యీ అనుభవం విషయంలో కూడా 'లైఫ్' (life) లో గొప్ప 'ఎవల్యూషన్' కలుగుతున్నట్టు తోస్తుంది.

కొత్త ఆనందాలనూ, సగంసగం తోచి తా మందుకోలేని సౌందర్యాలనూ, అనుభవించే విధం తెలీక తపనపడి జీవులు తమ ఇంద్రియాలశక్తిని మార్చుకోవాలని ఒకరూపం నించి యింకోరూపం పొందుతున్నట్టు తోస్తుంది. రెక్కలపురుగు యింకా విస్తీర్ణతను

కోరికోరి చిలక కావచ్చు. పిల్లి యింకా బలాన్నీ, గంభీరాన్నీ కోరి సింహం కావొచ్చు. అట్లానే ఒకడు తనలో లేని శక్తుల్ని కోరికోరి ఏ జన్మలో నైతే నేం, ఏ లోకంలో ఐతే నేం, పాటకుడూ, వస్తాదూ, యోగీ, లేక కిన్నరుడూ, రాక్షసుడూ, గా మారవొచ్చు. అట్లాంటి మార్పు రాకపోతే, నాహృదయంలో చూచాయగా తోచే యీ ఉన్నతానందాలూ, నేను కలలుగనే యీ లోకాలకి సంబంధించని సౌందర్యాలూ, నేను పొందాలని కోరే మానవా తీతమైన శక్తులూ, యివన్నీ అర్థవిహీన మౌతాయి. భోజనమూ, ఆరోగ్యమూ, ధనమూ వుండి కూడా ఆత్మలు ఎందు కిట్లా తమ కే తెలీని ఆరాటాలతో బాధలుపడాలి? పాకేబిడ్డ ఎన్నిసార్లు పడి దెబ్బలు తగిలినా నడవాలని ఎందుకు ప్రయత్నం చెయ్యాలి? అదే నను కుంటా, యీ సృష్టిసూత్రం, మనం అందుకోగలిగినంతవరకు.

"నీ కిం కేం కావాలి, ఎందు కట్లా వెతుకుతా"వంటారు మిత్రులు.

"కారణం లేని యీఆరాటం—యీసృష్టికి, అర్థ మేమిటి, నీతి ఏమిటి, పాప మేమిటి, నేను నమ్మేవి చేసేవి సత్యమా—అనేమీమాంస; కొత్తసౌందర్యాలకోసం, ఎండమావుల కోసంవలె, రెప్ప లార్చుకుంటో పరుగులు; మనకి కానిది, మన ముందుకో లేనిది, మనము miss అయింది, ఎంతో లోకం, ఎంత జీవితం, కాలం, అందం, వృథాపోతుం దనే దిగులు;—ఇవేమీ లేకంటా, తక్కినవారివలె బతికి కూ వోకూడదా?" అని అడుగుతుంది శ్రమపడ్డ ఆత్మ.

కాని యేం లాభం? ఎందు కావిధంగా ఆ రెక్కలు కొట్టుకుంటో పరుగులెత్తుతావు ?, నేను నీకు పళ్లు పెడతాను, ఆడచిలకని తెస్తాను, నాయింటో వుండ మని చిలక నడిగి ఏం లాభం?

ట్రాజడీ

పి. వి. రాజమన్నారు

సహృదయహృదయాహ్లాదకరమైనది సత్కావ్యమని అంగీకరిస్తారు విబుధు లందరు. అందుచేత ఆగుణం ఏకావ్యంలో కనపడినా ఆకావ్యానికి గౌరవం ఇవ్వాలి. అలాగే కావ్యరూపాల్లో ఏరూపమైనా ఆగుణానికి అవకాశం ఇచ్చేటట్టి దైతే దాన్ని కేవలం నవీన మని గర్హించడం సమంజసం కాదు. సహృదయులు మనదేశంలోనే కాక ఇతర దేశాల్లో కూడా ఉంటారనే అభిప్రాయంతో ఇతర వాఙ్మయాలను పరికిస్తే అనేక నూతనకావ్య స్వరూపాలు కనబడక మానవు. మనవాఙ్మయంలో లేని రూపాలు రసోత్కర్షకు అనుగుణంగా ఉండేవి మనము గ్రహించడంవల్ల మనవాఙ్మయము పుష్టి అవుతుంది కాని ఎన్నటికిని క్షీణింపదు.

అట్టి నూతనకావ్యరూపాల్లో ఒకటి 'ట్రాజడీ'. ఏదో నిదర్శనంగా భాసమహాకవి "ఊరుభంగము" ఉన్నప్పటికీ నిజంగా మన పూర్వనాటకపరిణామములో 'ట్రాజడీ'కి స్థానం లేదనే చెప్పాలి. నాటకం మంగళాంతంగా ఉండవలెనన్న సంప్రదాయంచేతనో, విలాసార్థంగా విలోకించుచుండిన రాజపోషకులకు నచ్చకుండుటచేతనో, మరి ఏకారణము చేతనో చెప్పలేము. అయితే పాశ్చాత్యవాఙ్మయాల్లో మాత్రం ఈరూపానికి అత్యున్నత స్థానం ఇచ్చారు.

♦ ♦ ♦ ♦

ట్రాజడీలక్షణా లేవి అన్నప్రశ్నకు ప్రత్యుత్తరం సూక్ష్మంగా ఇవ్వడానికి వీలుకాదు. సంస్కృతంలో అలంకారశాస్త్రాల్లో ప్రతిరూపకభేదానికి లక్షణాలు స్పష్టంగా వర్ణింపబడి ఉంటవి. అట్టిగ్రంథాలు పాశ్చాత్యభాషల్లో అరుదు. ఏవో కొన్ని ఉన్నప్పటికి వాటిని ప్రమాణపదముగ భావించి అందులోని లక్షణాలను అతిక్రమించకపోవడం సంభవించదు. అరిస్టాటల్‌వంటి విబుధులు నిర్ణయించిన నియమాలకు గౌరవము ఒసగినప్పటికిన్నీ అనేక మహాకవులు వాటిని పూర్తిగా నిరాకరించిరి. పాశ్చాత్యనాటకచరిత్రలో బాగా విదితమయ్యే అంశం ఏమిటంటే—కావ్యాల ననుసరించి లక్షణగ్రంథాలు వ్రాయబడతవి గాని లక్షణగ్రంథాల ననుసరించి కావ్యాలు వ్రాయబడవు. స్వతంత్రప్రతిభయే పాశ్చాత్య నాటకవైభవానికి జీవాధారము గాని పూర్వలక్షణపరిపాలన కాదు. ఈకారణముచేత 'ట్రాజడీ' అనే ఒక్కనాటకరూపంలోనే వివిధభిన్నరీతులు కనబడుచున్నవి. పురాతన గ్రీకుట్రాజడీలకున్నూ మధ్యయుగమునందలి షేక్స్పియర్ ట్రాజడీలకున్నూ, ఇబ్సన్ మొదలగు నవీనుల ట్రాజడీలకున్నూ అనేకవిషయాల్లో భేదాలు కనబడుచున్నవి. అయినప్పటికి

సామాన్యగుణాలు, ముఖ్యలక్షణాలు, ప్రధానాంశాలు కొన్ని ఉండక మానవు గదా. వాటిని విపులంగా వర్ణించడానికి పూనుకోనక, క్లుప్తంగా సూచించడానికి ప్రయత్నిస్తాను ఇప్పుడు.

'ట్రాజడీ' అన్నపదాన్ని తెలుగులో 'విషాదాంతనాటకం' అని తర్జుమాచేస్తు న్నాము. 'ట్రాజడీ' అనేపదం వ్యుత్పత్తి దానిలక్షణాలను విదితంచెయ్యదు గాని తెలుగు పదం మాత్రం దానిరూపాన్ని కొంత నిరూపిస్తున్నది. అనగా, అంతంలో విషాదముగల నాటకం ట్రాజడీ అని స్ఫురిస్తుంది. ఈ నామధేయం ఎలా సార్థకమో చూతాము. "విషాదము" అంటే సరిపోదు. విషాదం ఎవరికి? నాటకంలోని పాత్రలకా, సభలోని సామాజికులకా? నాటకంలోని పాత్రల కంటే—ఎట్టిపాత్ర కైనా సరేనా? విషాదం ఎన్నో కారణాలవల్ల కలుగవచ్చును గదా, ఏకారణ మైనా యుక్తమేనా, కాక కొన్నిమాత్రమే రసాశ్రయంగా ఉండుటచే ఉచితములుగా గణింపబడునా?... లేదు, సభ్యుల కంటిరా,— వారు అనుభవించు విషాదము లోకసాధారణ మైనదా—భిన్నమా? నిజంగా విషాదప్రతి పాదక మైన కృతికి కళాప్రపంచకంలో చేరడానికి అర్హత ఉంటుందా?—అని ఇత్యాది ప్రశ్నలు అనేకములు బయలుదేరుతవి.

సర్వకాల సర్వదేశ సర్వపరిస్థితులందును లలితకళలు ఆనందదాయకములే. ఆస్వా దించే ఇంద్రియములలో భేద మున్నప్పటికీ, జనించే భావాల్లో భేదా లున్నప్పటికీ కళా ప్రపంచానికి చెందిన కృతికి—పాట కానిండు, కావ్యం కానిండు, పటము కానిండు—ఆహ్లాదకర త్వము సామాన్యలక్షణము. ఇది సర్వజనీనమై సర్వసమ్మత మైన సంగతి. అందుచేత విషాద కరత్వం గుణంగా గలకృతి కళాప్రపంచానికి చెందజాలదు. అయితే 'ట్రాజడీ' నిస్సం శయంగా కళాప్రపంచంలో ఉచ్చస్థానాన్ని అలంకరిస్తున్నది. ఈసమస్య కేమి సమా ధానం? ఆలోచిస్తే స్ఫురిస్తుంది. ప్రదర్శింపబడే వస్తువు ఎట్టి దైనప్పటికీ, పోషింపబడే రసము ఏదైనప్పటికీ నాటకం మంచి దైతే సభ్యులు ఆనందమే అనుభవిస్తారు. కనుక, 'విషాదాంత' మనడంలో విషాదమే ఆఖరున అనుభవిస్తారని అన్వయించుకోనడం తప్పు. ప్రదర్శింపబడునది విషాదము. సభ్యు లనుభవించునది ఆనందము. అనగా ట్రాజడీ విషాదాంత మైనా ఆనందదాయకమే. ఇది నిర్వివాదాంశము.

అయితే, రంగముమీద ప్రదర్శింపబడే వస్తువు, కథాసంవిధానము, ఏవిధంగా విషాదకర మైనప్పటికీ కళాపర మైన ఆహ్లాదానికి కారక మవుతుందా? మరిన్ని, నాటకంలో ఏపాత్రకు విషాదం సంప్రాప్తించినా సమానమేనా? కాదు.

మరణం విషాదకర మైనదే. అయినా నాటకాంతంలో తొంభై యేళ్ల వృద్ధుడు పుత్ర పౌత్రాదులు చుట్టూ చేరి కొలుస్తూఉంటే, పరంపదించడం ప్రదర్శిస్తే విషాదకరంగా

ఉంటుందా? బందిపోటుదొంగ గోడ దూకి కాలు జారి మెడ విరిగి చస్తే విషాదరసం ఉప్పతిల్లుతుందా? ఇలాగే ఉదాహరణాలు ఊహించుకోవచ్చు.

కానీ, రసపోషణకు యుక్తమైన విషాదకారణాల జాబితా తయారు చేశారా ఎవరైనా అని ప్రశ్నించకండి. అలా చెయ్యడం అసాధ్యం. అలా చేసి అందులోవి తప్ప మరేవీ ఉపయోగించకూడదని చట్టం ఏర్పరచడం అక్రమం. క్రొత్తక్రొత్త కారణాలు, భావాలు, సంఘటనలు, స్పర్ధలు, సమస్యలు చమత్కారంగా అల్లి రసము చిప్పిల్ల చేయగలవారు మహాకవులు. వారు నిరంకుశులు. ఒక్క షేక్స్పియర్ నాటకాలని నిదర్శనంగా తీసుకొని చూస్తే తెలుస్తుంది, స్వప్రతిభ ప్రకటించడానికి ఎంత అవకాశం ఉంటుందో.

ఇక ట్రాజడీ తత్వాన్ని నాకు తోచినరీతిని వర్ణించడానికి యత్నిస్తాను. ట్రాజడీవల్ల కలిగే ఆనందానుభవానికి మూలము కరుణరస నిష్పత్తి. అథవా కొన్నిసమయములలో శాంతరస నిష్పత్తి. నాటకంలోని పాత్రకు విషాదం సంభవించడంవల్ల కరుణ, శాంత రసాలు నిష్పత్తి అవడానికి ముఖ్యంగా రెండు అంశాలు ఆవశ్యకములు. ఒకటి, ఆపాత్ర యెడల సహృదయులకు సానుభూతి జనింపవలెను. రెండు, సంభవించిన విషాదము లోక న్యాయాదర్శాలకు విరుద్ధంగా కనబడవలెను.

కేవలం సజ్జనులుగా నుండువారు, అనగా నిష్కళంకులు లోకంలో అరుదు. నాటకం లోకవృత్త్యనుకరణమే గనుక నాటకాలలోని పాత్రలును అట్లే. సుగుణ దుర్గుణ సంకలితమగు మానవప్రకృతి ఎన్నికోట్ల రూపములు దాల్చుచున్నదో మన మెరుగుదుము. వీటిలో ఒక ప్రత్యేకరూపమును సృజించి ఆ పాత్రయందు సహృదయుల సానుభూతి కలుగునట్లు చేయగలశక్తి కవీంద్రులది. అవగుణములు ఎక్కువ యుండినను కొందరియెడ మనకు సానుభూతి జనింపచేయగల శక్తి వారియొద్ద నున్నది. రూపము లనంతములు గనుకనే ప్రతియుగమునను గొప్పనాటకములు రచింపబడుచున్నవి.

పదుగురిచే మంచివాడనిపించుకొన్నవానికి సహితం ఏదో ఒక దుర్గుణం ఉండవచ్చును. ఆ దుర్గుణంవల్ల అతడు దుర్గతికి రావచ్చును. అంతవరకు ధర్మమే, న్యాయమే. కాని తత్కారణం వల్ల లోకాభిప్రాయానికి అతీతమైన కష్టము సంభవించినపుడు లోకాదర్శానికి విరుద్ధ మనిపించును. అన్యాయ మనిపించును. అప్పుడే సాత్వికమైన జాలి, కరుణ రసము, ఉద్భవిల్లగలదు. ఒతెల్లోకు ఈర్ష్య అను దుర్గుణ మున్నది, నిజమే. అకారణంగా భార్య పాతివ్రత్యాన్ని సంశయించాడు. అయినా అంత మాత్రానికి స్త్రీహత్య, ఆత్మహత్య వంటి ఘోరవిపత్తులకు పాలవడం ధర్మవిరుద్ధంగానే కనబడుతుంది. ఇది ఒక తీరు.

ఉ ద యి ని

కొందరు మహాకవులు తమ ట్రాజడీలలో ధర్మవిరుద్ధమైన విషాదం ఇంకొక తీరుగా ప్రదర్శించారు. అకారణంగా—అనగా మనుష్యమాత్రులు ఊహింపగల కారణం లేకుండా—మానవులు దుఃఖ మనుభవించడం చిత్రించి కరుణతో గూడా శాంతరసమును పోషించి యున్నారు. ఈ శాంతరసము లోకవిముఖత్వము, ఐహికవిషయ నిరసన—వీటిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. సంఘము నెదుర్కొని ప్రవర్తించే సత్పురుషునికి సైతము సంఘ దౌర్జన్యముచే కలుగు కష్టనష్టములు ప్రదర్శించినప్పుడును ఈ రసమే పోషింపబడును. ఇబ్సన్ ట్రాజడీలు కొన్ని ఈ తరగతికి చెందినవి.

ఏవో కొన్ని ఈలాంటివి ముఖ్యాంశాలు సూచించాను గాని భావి నాటకకర్తలకు లక్షణాలను, నిబంధనలను ఎవరు నియమించగలరు? నిరంకుశులు కవులు. ప్రతిభావిష్కరణము స్వతంత్రసిద్ధము. ఉపన్యాసాలకన్నా ఉత్సాహానికే శక్తి. సృష్టి మొదలు; విమర్శ తర్వాత. ఆంధ్రనాటక పరిణామంలో ట్రాజడీ వికసించవలె నంటే పరిషత్తులు తోడు గావు, తీర్మానాలు ఉపకరింపవు. కవీంద్రుల ప్రతిభ—సహృదయుల ఆసక్తి—ఇవియే అవసరములు.

మాతృభాష

జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి, ఎం.ఏ., బి.ఎల్.

సాహితికి అమరత్వము నిచ్చునది సహజభావము. ఇది యాత్మతేజమున వృద్ధినందును. పతితమనసున నవతరించుట కిది సరాసరి తెన్నునే కాంక్షించును. సహజోచ్చారణమే ఈ స్పష్టపథము.

సహజభావ మెం దుండునో సహజోచ్చారణమును నందే యుండును. పూవురేఖలు పూవుభాష. పూఁదావి పూవుతలఁపు. చల్లనితలఁపు చక్కనిదళమున నున్నదని భాష్యకారుఁ డొకఁడు దాఁపల నిలిచి తెలుపవలెనా? ఒకరివకాలత్‌కై ఆశపడక తనమన సిట్టిదని ద్రష్ట హృదయమునకు పువ్వురేఖ తెలిపివేయదా? సహజభావమునుండి సహజభాషను చించివేయు టెవ్వరితరము? ఒక్కండు రెండురీతుల ట్లగపడు అద్భుతము వానియందు లేదా?

పువ్వుకను కలలు పూవుమోమున మంచుతుంపురులందు తళ్కొత్తును. కవికలలు కవికన్నులందే ఇంద్రధనువులు చిత్రించును. పువ్వుమానసమునుండి వెడలు బుడిబుడినుడువులు కేసరములట్లు గోచరించును. సహజసాహితి కుసుమసదృశము. దానిభావము గుప్పున నుప్పొంగును. దాని చక్కందనము తావికెరటాలతో లేచు భావవాతూలమై మనసున సోఁకును.

ఒకరి ఉద్బోధముః గాని ప్రేరణ గాని లేక పువ్వు ఆత్మవికసన మందును. పుష్పహృదయమున నిదురించు సొబగు కిరణస్పర్శ నందినంతన లేచి పక్కున నవ్వును. మనుజుని హృదయమందలి సహజశక్తి ప్రకృతిస్పర్శ నంది పుష్పించును. కళలకు ప్రాపు సహజశక్తి. కళాకుశలులు స్వయంభువులు, స్వీయబోధకులు. వీరిలో సాహిత్యోపాసకులు ముఖ్యులు. వీరిభావములు, వీరిభాష వీరికి సహజమై, ప్రత్యేకమై యుండును. వీరిసహజశక్తి వీరిస్వాతంత్ర్యమునకు కన్నతల్లి యగును.

తలఁపునకును, భాషకును అవినాభావసంబంధ మున్నదనియు అంతరంగమందైనను భాషయందే భావము జాలువారు ననియు మనశ్శాస్త్రము వాకొనుచున్నది. తల్లితలఁపులందును తల్లిజీవమందును తొమ్మిదినెలలు పెరిఁగిన శిశువు తల్లికి ప్రతిబింబమై యుండి, జిలిబిలి పలుకులు తల్లియక్కున నేర్చి, తల్లినీడయందే భావిజీవనస్వప్నము లల్లికొనును. సాహిత్యము సహజమై యుండవలె ననిన తల్లిమాటయందే అది యవతరింపవలెను. ఆత్మబీజమునుండి యుద్భవించినభావము అంటుమొక్కవలె గుజ్జుగఁ బడియుండక అనంతకాలమునఁ దనశాఖలు

చూఁపుచు అద్భుతవృద్ధి నందును. శతాబ్దులును సహస్రాబ్దులును దీనిశీతలచ్ఛాయయందు ఎంతేని హాయి నందును.

మాతృభాషమహత్త్వమును గుర్తించిన భారతీయులలో మొదటివారు వంగీయులు. ఆంగ్లమందు అభిజ్ఞత సంపాదించి, దానిని వంగమాతృకయందు గుమ్మరించుకొనినారు. పందొమ్మిదవ శతాబ్దమునకు తొలుత తోఁచిన ఆంగ్లకవులు వీరి కెంతేని భావనావేశమును కలిగించిరి.

"ఐరోపాయందు లేటిన్‌భాష గ్రంథభాషగా నున్నపుడు ఐరోపాయందు సాహిత్యవృద్ధి లేదు. ప్రత్యేకభాషలు ప్రత్యేకసాహిత్యమును వృద్ధిచేసినపిదప బహుళసాహిత్యశక్తి నంది ఆఖండ మెంతేని ఉన్నతిని వడసినది. వివిధభాషలతో వెలయు భారతదేశమున నిట్టియభివృద్ధి గోచరించునుగాక. యావద్భారతమున కొక్కభాష యనువాక్కునందు నాకు నమ్మకము లేదు. రాజకీయముగ నట్టి దొకటి అనసరమై యుండవచ్చును. భావవ్యక్తీకరణమునకు సహజమైనభాష మాతృభాషయే. ఆంగ్లమున పద్యము లల్లి,అభిప్రాయమునకై అపుడపుడు కొందఱు తమరచనలను నా కంపుచుందురు. వీరు ఒక్క మద్రాసురాజధానిలోనివారే. వీరు మాతృభాషలోనే తమ గ్రంథములు వ్రాసి స్వీయప్రజల తీర్మానము నందుట మేలు. వీరిభాషయందు గొప్పందన ముండుచో దానిని నేర్చికొనియో భాషాంతరీకరణములందు దానిసత్త్వను గ్రహించియో ఒరు లానందింతురు. అమూల్యనిక్షేపము గలిగిన దయ్యు వాడుకమాట కాని సంస్కృతము నేఁడు మనకు సాహిత్యోచ్చారణము కాఁజాలదు. ఇంగ్లీషును తొలుత చేఁబట్టినది మేము. అందలిశక్తి నెఱిఁగి మాభాషను వృద్ధిచేసికొంటిమి. ప్రపంచమహాసాహిత్యములలో వంగసాహితి ఒక్కటైనది." అని రవీంద్రుఁ డిటీవల మేరీకళాశాలయందు (ఈ యంశములు పత్రికలలో వెలువడలేదు) తెలిపినాఁడు. ఇట్టి యుద్బోధనమును రవీంద్రుఁడు పెక్కెండ్లనుండి పెక్కుచోటులందు చేయుచున్నాఁడు.* రవీంద్రునినుడువులను ప్రతిదక్షిణసీమస్థుఁడును మననముచేసికొనవలెను. మన

* సింహళవాసుల నుద్దేశించి రవీంద్రుఁ డిట్లనినాఁడు:"... You have not yet been inevitably urged to take up that living instrument, your own language. You have not yet fully strung her and tuned her. You would have surely felt the necessity of it, if your soul were fully awake and if it responded to the ceaseless messages of beauty that come to you from your horizon and blessings that meet you from the bosom of your earth. You indulge in the vanity of mastering a language which is not of your heart and of your birth-right, which does not belong to your past nor to your future and owing to that obsession in her children, your country is waiting in vain for her wealth of literature which only can help her to discover her own

రాజధానిలో నేఁడు సాహిత్యమే లేదను భావము ఆతని హృదయమున తలసూపెనని తెలిపిన తప్పు కాదని తలఁతును. మాతృభాషకు మనము పెక్కుఆమడలదూరమం దుంటిమని ఆతఁడు గ్రహించినాఁడు.

భాషావిషయకప్రసంగము సలుపుచు ఆంధ్రదేశమందలి ఒకానొక చోటును పేర్కొని అందు సాహిత్యవాతావరణము లేదని నే ననినపుడు, "కొథాయ్ ఆఛే?" ("ఎందున్నది?") అని రవీంద్రుఁ డనినాఁడు. "అది హృదయమందుండవలెను.—మీమాటయం దడఁగియున్న

---

soul and to bring out the treasure lying hidden in the lightless corner of her mind......I hope that my coming to your country will not end in an ephemeral sensationalism, that even when I leave your shore the memory of it will speak to you about the greatest of your problems, which is that of finding your own true voice—not that of your master—in your own language. In order to justify your existence, you must make yourself heard to your own self and to others. Do not waste your time and intellect in carefully imitating other people, however great they may be, imitating their idioms and being utterly lost in a vagueness of futile inanity. I shall consider myself as having failed in my message if I have not sufficiently impressed you with the truism that you cannot belong to yourself if you do not produce your own literature as the truest document of the mastery of your mind, and also if I have not persuaded you to believe that you must have a continental background of your culture, which is the Indian background that will vitalize your thoughts and enrich your imagination." సింధు రాష్ట్రీయులను గురించి ఆతఁ డిట్లు తెలిపినాఁడు:"......Modern Sind has contributed so little to the cultural renaissance that is sweeping over India to-day. This poverty is traceable, it seems to me, to the Sindhees looking for inspiration where only demoralization is to be had. Sindhees are under the shadow of a cheap, foreign, imported culture. It is a sight at once ludicrous and pathetic to see their young men strutting about in foreign dresses, muttering foreign accents, imitating foreign gestures. We in Bengal were the first to come under the foreign fascination, but we soon strove to free ourselves and in the process of refinding ourselves, we released forces which have given us a new pride, entirely our own. *We may learn from other people but we can get inspiration only from within ourselves.* My advice to modern Sindhees is to remember and by remembering to recapture the glory that once flourished on the banks of the Indus. Let them be themselves true to life that has nourished them for centuries and their old glory will blossom again."

చెన్నపురియందున్న పదమూడుదినములలో దాక్షిణాత్యుల కీపాఠము నాతఁడు పలుమారు ఉద్బోధించినాఁడు. "మీవిజ్ఞాన"మను తీవను మీటి "ఇదియే నాతుదివా" క్కని పలికి, రవీంద్రుఁడు చెన్నపురియుపకుల నుండి తరలిపోయినాఁడు.

భావమును గ్రహించితిని. మీరు నిక్కము వాకొంటి"రని నే నంటిని. మాతృభాషమీఁది అభిమానము మనలో సున్నయని నే నెఱుఁగుదును. ఆంధ్రు లందఱును నెఱుఁగుదురు. సారస్వతమునకు గంగోత్తరియగు హృదయమును విదేశపుసరుకులో పూఁడ్చిపెట్టిన మనము సాహితీసేవకులమనియు,మాతృదేవి నారాధించు మహనీయుల మనియు రవికవితో నెట్లుతెలుపుదును? కవిమాటలు భావగర్భితములు. అందు మోమోట ముండదు. మోటుగ నాతఁడు మాటలాడఁడు. రవీంద్రుని"కొథాయ్ ఆఛే"అనువాక్యమందు నే నెంతేని ప్రబోధ మందితిని. మాతృభాషపైఁగల నిరాదరము కడతేఱినపుడును, ఆంధ్రు లాత్మవికాస మందినపుడును, శక్తిగల సారస్వతసేవకులు ప్రజలచే గుర్తింపఁబడుదురు. స్త్రీలను సంబోధించుచు రవీంద్రుఁడింకను ఇట్లు తెలిపినాఁడు: "మహారాష్ట్రములలో తొలుత మాతృభాషయెడల నిర్లక్ష్యము చూపినవారు పురుషులు. స్త్రీలే తల్లిమాటలపై నభిమానముఁ జూపి దానిని నిలువంబెట్టిరి. ఇచటఁగూడ మాతృభాషను స్త్రీలు కాపాడఁజాలుదురని తలంతును." చదువు పేరిట నేఁ డెందఱెందఱో పాశ్చాత్త్యవిద్యావ్యామోహమునందును, ప్రతీచీసభ్యతానుకరణమందును సమయమును వ్యర్థముచేయుచున్నారు. మేరీకళాశాలయందలి బాలిక లనేకలు ఆంగ్లమునందే ఈఁదులాడుదురు. రవీంద్రుఁడు వీరి కొనరించిన ఉద్బోధనము సముచితమైనది.

చెన్నపురి విద్యార్థులసభయందు రవీంద్రుఁడు వంగభాషోద్ధరణమునుగుఱించియు, ఆయుద్యమముతో తనకుఁగల జోక్యమునుగుఱించియు వివరించినాఁడు. "రాజకీయ, మత, సారస్వతోద్యమములు నదీమతల్లులట్లు బంగాళమునఁ గలిసినవి. నే నపుడే జన్మించితిని. మితిమీఱిన అలంకారములు భాషకు సంకెలలై యున్నపుడును, ప్రాంతపద్ధతులమోల పలువురు బద్ధాంజలులై యున్నపుడును, బంకించంద్రుఁడు భాషావిప్లవమును దెచ్చి నవీన రచనావిధానమును నిర్మించినాఁడు. మతవిప్లవమున నాతండ్రి పాల్గొని వెలియైనాఁడు. పిన్ననాఁడే భాషోద్యమముతో నేను జోక్యము గలిగించుకొన్నాను. ఒకరు చెప్పినది వేదమని నే నెన్నఁడును నమ్మలేదు. నాకు తోఁచినరీతిని, నాస్వాతంత్ర్యకాంక్షను పురస్కరించుకొని పండ్రెండవయేఁటనే కవిత చెప్పఁదొడఁగితిని. రానురాను పలువురు నన్ను వెక్కిరించిరి. నారచనలందు చిక్కు లున్నవనియు, అవి ఎవ్వరికిని బోధపడవనియు పలికి పలువురు మూఁతులు విఱిచిరి. వంగవైష్ణవకవిత్వమును కొంత చదివి, దానిని మనసునకు పట్టించుకొంటిని. వెలియైతిని. నావెలి నాకు స్వేచ్ఛ నొసఁగినది...నాపద్యములు వంగపుష్పములు నిలుచునంతకాలము నిలువఁదగిన వైనవి......కాలానుసారమైన మార్పు నందనిభాష వృద్ధిఁ గనఁజాలదు." అని యాతఁ డనినాడు. సాహిత్యవిషయమున చెప్పఁగలవాఁడు

రవీంద్రుని మించినఘనుఁడు నేఁడు పృథ్వియందు లేఁడు. ఆంధ్రభాషోద్ధరణమునకై శ్రమించు బుద్ధిమంతులకు రవీంద్రునిమువ్వులు చక్కనిదివ్వెలై యుండునని నా తలంపు.

సహజశక్తికి సహజమైన కాయము మాతృభాష యగుట శక్తివృద్ధినిబట్టి యదియుఁ బెంపొందుచుండును. మనుజునిమానసము జడము కాదు. అనుక్షణ మది వృద్ధి నందుచుండును. పరిపూర్ణత్వమును చేరఁ దలఁచు యాత్రికుఁడు మానవుఁడు. నిలుకడగ నిలుచు మానవుఁడు జీవము లేనివాఁడే. ఎడతెగక ముందడుగు వేయునాతఁడు మనుష్యత్వమునకు చేటు తేకుండ నుండును. తన గమ్యస్థానమును—వివిధజన్మఘట్టములు దాటియైనను— చేరఁగలఁడు. ఈతని హృదయమందు ప్రస్ఫుటించుశక్తి ఈతనియాత్ర ముగియువఱకు క్రొత్తదళముల నీనుచు వికసించుచునే యుండును. హృదయప్రసవమున తొలుకాడు మరందమే సారస్వతమునకు జీవమిచ్చు అమృతము. ఇది యమరేంద్రునుండి ఖగనాథుఁడు తెచ్చి యిచ్చినది కాదు. ఆత్మనందనమున మనుజుఁ డందఁజాలు సుధ యిది.

ప్రపంచసాహిత్యాచారులు ఆత్మనందనమును కనుఁగొనఁ దప మొనరించి, ఉద్దేశసిద్ధి నందుదురు. సాహితీసేవకుఁడు సంయమి కాఁడు కాని తపసి. ఇంద్రియములకు తాళ్ళములు బిగించి ఇతఁ డంతరంగమందు ఎందో కట్టువడి యుండఁడు. హృదయనిభృతమున కొండొకవడి తడసినను, అందుండి అపూర్వధనము నీతఁడు కొల్లఁగొట్టుకొని వచ్చును. సాహిత్యోపాసకుఁడు రసహృదయుఁడైన 'మునిముచ్చు'. కళాకామిని కొంపోవు మేఘవీథులం దీతఁడు తూఁగుటుయ్యాలనూఁగును. తారకలతో సయ్యాటలాడును. స్వాతంత్ర్యప్రియుఁడై ఎట్లు కావలయునని నీతఁ డట్లగును. ఒకపరి పరమహంసయై ఆత్మదక్షిణేశ్వరమున తన్మయనృత్యమొనరించును. వేఱొకపరి నటరాజై వెలయును. ఇంకొకమాఱు జగన్మోహినియై దిక్కులందు వలపులు మేల్కొలుపును. మఱొకమాఱు మానసమానససరోవరమున రాజహంసయై తేలియాడును. ఇంకొకతూరి అపూర్వవారిచరమై ఆత్మరత్నాకరమునఁ గ్రుంకులిడి, వెలలేని మానికములు చేఁబట్టును. హృదయకుంజమున నాత్మభావనాసంశ్లేషమున నాత్మవిస్మృతుఁడై యున్నతఱి తనయల్లికయం దీతఁ డెన్నేని భువనములఁ జేర్చుకొనును. నిభృతయోజనమున నిమగ్నుఁడై యుండ అద్భుతభావవిద్యోతములు తళుక్కొత్తి ఈతని కనులెదుట దివ్యదృశ్యములు ప్రదర్శించును. వీనిని కాంచినంతన యీతఁడు నూతనావతారమందిన తేజస్వి యగును. సహజశక్తి చేయఁజాలని కార్య మేది? చేరఁజాలని తావల మేది? ఎరువుసొమ్ము బరువైనది. ఎంగిలికూడు నీచమైనది. ఆత్మనిర్భరత్వమో! ఇది ఆమ్నాయచతుష్టయమట్లు గురుగంభీరమైనది! వియత్తలము దీనికి గొడుగై దిగ్వలయమున వంగి దీనికి జోహారొనరించును. దీని కుఱుఁగల నిలుచునది స్వాతంత్ర్యము. సృష్టికి ప్రతిసృష్టి చేయఁ గలుగునది, దృఢనిశ్చయ ఇచ్ఛాశక్తులను తన స్పందనముపై నిలుపునది స్వాతంత్ర్యము.

సహజశక్తికి స్వాతంత్ర్యము కుడిబుజము. ఇవి రెండును సాహిత్యమునకు ప్రాపులై, నూతన భువననిర్మాణమున దానికి సాయపడును. సాహిత్యోపాసకుఁడు సృష్టికర్త ఏల యగు చున్నాఁడో ఎఱుఁగమా?

సాహితీవ్రతుఁడు జగన్మోహిని యగు నంటిని కదా! జగన్మోహిని ఏజాతిజవ్వని యని అడుగువా రెవ్వరు? కళకు వర్ణవిభేదములును స్థలకాలములును అడ్డుగట్టు లగునా? కళాహృదయమునుండియు, కళావదనమునుండియు వెడలు దివ్యతేజము అస్తమయము నెఱుఁగునా? ఆశయములకు ఆకసమున చిల్లు చుక్కలు ముత్తెపుచిప్పలకు, మహావృక్షములకు, కళలకు మనుష్యసులభ వ్యత్యాసము లెట్లు సోఁకును? కళాకాంతకు భాషాబాధకము తేఁగల కట్టెడి కట్టుబాటేది? కొండొక మాతృభాషయందు అవతరించి, దానియందు బృందావనమాధుర్యము ప్రవహింపఁజేసిన శక్తి అందే కైదీయై యుండక విశ్వరూపసందర్శనమున నిజతేజమును విజృంభింపఁజేసి జ్ఞానధనంజయులను విజయక్షేత్రమునఁ బురికొల్పును. పుట్టినచోటునఁ గైదీయై యుండు భాష భాష కాదు. గొడ్డుమోతు గొడ్డేయైన నిది సాహిత్యము నెట్లీనును? ఇది పలువురతో సంబంధబాంధవ్యముల నెట్లేర్పఱుచుకొనును? గ్రీక్, ఫ్రెంచ్, లేటిన్, ఆంగ్ల సారస్వతములు ఒక్కచో బిఱ్ఱబిగిసి నిలిచినవా? వీనియందలి విభూతి ఒకరు దాఁచఁబెట్టుకొనిన సొమ్మయినదా? నేఁటి వంగసాహిత్యము? అన్నికడలందలి అర్వాచీన సాహిత్యోపాసకుల కారాధ్యదేవత కాలేదా? నేఁటి వంగ సాహిత్యమును, రవీంద్రుఁడును ఎల్లరహృదయపేటికలందు నాదరస్థానము నందలేదా? "ఒహో! బిహంగి! ఒరే! బిహంగమా!!" యని ఆవేశపూరితుఁడై రవీంద్రుఁ డుచ్చరించినపుడు దశదిశ లాతని శకుంతముడెస నెగయలేదా?

రవీంద్రుని ఆవేశమునుండియే ఆతనికవిత్వ ముబికినది. నిలిచి ఉపన్యసింపుమనిన, ఆతఁడు నిట్టూరుపు విడుచును. "చెట్లును పక్షులును ఉపన్యసించునా?" యనును. కవిచంద్రుని హృదయము జగదీశునిచేతి వీణె. వీణియ మీటు అంగుళి యున్నపుడే అందలి అమృతస్రవంతి పొంగి పొరలును. అదృశ్యుఁడై బృందావనవిహారి సారస్వతవ్రతుని హృదయతంత్రిని మీటినపుడే ఆతఁడు విశ్వమోహన గీతికలు పాడును. సాహిత్యోపాసకులు విశ్వవిద్యాలయమందును, పాఠముల కొలుములందును తయారుకారు. దీర్ఘపఠనము పాండిత్యమును ప్రసాదించునేమో కాని సాహితీ విభూతిని కాదు. పువ్వులును, కాంతులును, గీతములును మనుష్య కర్మాగారమందు నిర్మింపఁబడు వస్తువులు కానట్లే సాహిత్యమును మనుష్యనిర్మిత వ్యవస్థలందు నిర్మాణ మందదు. దివితేజ మొక్కొకపుడు ఒక్కొక మనుజుని వాక్కులను తూరగొట్టములు చేసికొని భూతలమున ప్రవహించి సాహిత్య కేదారములు తనుపును. ప్రతి సాహితీవ్రతుని హృదయమునుండియు దివ్యశక్తి "నిమిత్తమాత్రమ్ భవ సవ్యసాచి"

యనుచు, మరీచీపంక్తుల నాతని లేఖినినుండి ప్రసరింపఁజేయును. జగదీశుఁడు ప్రత్యక్షమై పోతనను భాగవతము వ్రాయుమనెనఁట. మఱియొక మహాకవిని నిద్దురపోనిచ్చి శారదాంబ నిశీథినీనిస్తబ్ధతయందు ఉద్గ్రంథమును లిఖించెనఁట. ఆధ్యాత్మికమైన ఆవేశము మనుష్య మానసము నాటపందిరి గావించుకొనినపుడే, అందుఁ జెవులపండువొనరించుచు కనులకు విందుసేయుచు సాహిత్యనృత్తగీతోత్సవము గోచరించును. కవియంతరంగము 'కమలభవ నర్తను'నిచేతి జవనిక. మఱుంగుననుండి వెడలు కవితాభామిని దివ్యనర్తనుని మధురమంజుల నిస్వనమునకు తనగీతమును తనగమనికను మేళగించును.

ఆవేశము ఐహికమైనదనుట తప్పు. అది జాహ్నవీపూరమువంటిది. ఉపాసకుని హృదయశిఖరమునుండి యుఱుకుతఱి అది స్వర్గమును తనయెడందయందిడికొనియే యుం డును. ఆవేశఝరియందు అద్భుతదివ్యభావములు కొట్టుకొనివచ్చి కవిముఖమునుండి వెల వడును. గురుగంభీరకార్యములును, గురుతర కావ్యములును ఈశక్తివలననే నివ్వటిల్లును. రాశిరాసులుగ విన్నుపై ప్రోవగు సాంధ్యరాగములును, ప్రకృతిముఖమున చిప్పిలు అందంపు టలలును ఆవేశసముద్భూతములే. గగనమునంతను దనరెక్కలమఱుంగునఁ జుట్టివేయ గమ కించుచు రివ్వురివ్వున వాతూలమున నెగయు విహంగమునందు పరిఢవిల్లుశక్తి ఆవేశము కాక మఱేది ? వికిరగీతికలను రేపకడ వసుమతీముఖమున వెదఁజల్లునది దియే కదా ! దీనికతనవే కదా అనంతవారాశి అనంతకీర్తనము నాలాపించును ! దీనికతననే కదా తమబొజ్జల దిముడ్చుకొనిన రతనపుకణికలను మేఘము లింద్రధనువులని క్రక్కివేయును ! దీనికతనవే కదా వనలక్ష్మి కిలకిల నగును ! దీనికతననే కదా మనుష్యహృదయమందు నిద్దురవోవు సహజశక్తి వేయిపడగ లెత్తి వేయిమణుల మరీచీగుచ్ఛమును సాహిత్యమున కప్పన మొనరించును !

ఆవేశ మెఱుఁగనివాఁడు కళారాధకుఁడు కాలేఁడు; మనుజుఁడే కాలేఁడు. లలిత కళలందును మనుష్యత్వప్రతిపాదనమందును వంగీయులు సిద్ధహస్తులై తమమాతృదేవి కంధరసీమయందు మహాపురుషులమాల్యమునొందు చూపఁజాలుటకు హేతువు వా రావేశ పూరితు లగుటయే. వెలుతురుకల చోటున చీకటికి చోటు లేనట్లు, ఆవేశమున్న నెలవున భయమునకుఁ గాని సంశయమునకుఁ గాని బ్రతుకు లేదు.

అరువదేండ్లకు మున్ను ఊరు పే రెఱుఁగని వంగభాష నేఁడు దివ్యసింహాసన మేల యధిష్ఠించెనో పాఠకులు గ్రహించియుందురు. ఇందు నేఁ దెలిపిన రవీంద్రుని నుడువులు నా కథనమునకు చేదోడగును. ఇఁక మనమో ? వంగీయులహృదయశక్తిని, ద్రవిడుల మేధాశక్తిని మనయందిముడ్చుకొనియుండియు, మనలను మనము గుర్తించుకొనక స్వీయ సముద్ధరణమును కాంక్షింపక, సాహిత్యవృద్ధినుండియే జాతీయవృద్ధి గోచరించునని ఎఱుఁగిక

ఆత్మవిస్మృతులమై పడియుంటిమి. మనభాషయో? ప్రాచ్యఇటాలియన్ అని ప్రసిద్ధినందిన భాష మనయది; అనేకశతాబ్దులకు మున్నే విజయ—విశానముల నంబరవీథి నేగి ఏపఁజాలిన భాష మనయది! సౌందర్యమాధుర్యములకు పెన్నిధానము కాఁజాలుదునని నిరూపించిన భాష మనయది! నేఁడు మూలఁబడియున్న భాషయు మనయదియే! ఏల? పగ్గములు చేతఁ బుచ్చుకొని మూతులు బిగించుకొని, భాషాసతిని విజెచికట్టు పండితప్రకాండులే యుత్తరమీయవలెను. కాలానుసారమైన గమనికను జూపని భాషనుగుఱించి రవీంద్రుఁడనిన వాక్కు ఎల్లెడల వర్తించు సిద్ధాంతమే కద! రాతిసగలందు నిలిచిన తెలుఁగు సర్వాంగసుందరియై ఎట్లు చూపట్టును? ఎట్లాంధ్రభాషాయోషముందులకు జరుగును? ఆంధ్ర హృదయమందలి సహజశక్తి విజృంభింపవలె ననిన, ఆంధ్రసాహిత్యము పునరుద్ధరణము నంద వలెననిన, ఆంధ్రభాష స్వాతంత్ర్య మందితీరవలెను. వంగసీమయందువలెనే మనసీమయందును భాషావిప్లవము తలసూపవలెను. శతాబ్దులకు ముందు శిలాగ్రంథములందు చెక్కఁబడిన లక్షణసూత్రములును వ్యాకరణనియమములును నేఁటికాగితములందు పునర్ముద్రణ మందినంతనే తమరాతిరూపును, తమకటికిమనసును మాపుచేసికొనునా? భాషాస్రోతమునకు ఆనకట్ట యగుటకై వ్యాకరణము నిర్మింపఁబడదు. అట్లిది నిలిచెనేని, దీనిని దెగఁగొట్టుటకు కాల విలంబనము కారాదు.

వంగీయులరాష్ట్రాభిమానము, భాషాభిమానము జోడుచెలిమికత్తెలై వృద్ధి నందినవి. ఈ రెంటిని హృదయసింహాసనమున నిలిపి, వంగీయుఁడు భక్తిపరవశుఁడై భజనచేయును. "అమార్ సోనార్ బంగ్లా" (నా బంగారు బంగాళము) అనియు, "అమారి బంగ్లాభాషా" యనియు ఆవేశపూరితుఁడై ఒకేస్వరమున నీతఁడు గీతాలపన మొనరించును. రవీంద్రుని హృదయమునుండి వెడలిన గీతాపంక్తులు మొన్న చెన్నపురిరేడియోగుండా వెల్లివిరిసినవి:

"తుమారి కొలే, తుమారి బోలే, కొతోయి శాంతి, భాలోభాషా

అమారి బంగ్లా భాషా,

ముదేరీ గరబ్, ముదేరీ భాషా!"

(కొతోయి=ఎంత; భాలోభాషా=ప్రేమ; తుమారికొలే=నీయూరున; తుమారి బోలే=నీ పలుకున; ముదేరీ గరబ్, ముదేరీ భాషా=మా గర్వము, మా భాష.)

రాష్ట్రాంతరప్రదేశములందలి ప్రజాహృదయములను రేడియోలు గావించుకొని మనకవులు, "మా బంగారు ఆంధ్రభూమి" యనియు, "శాంతిమయి ప్రేమమయి మా ఆంధ్రవాణి"యనియు నావేశపూరితులై యాలాపించిన దినమందే తెలుగుతల్లి జగద్ధాత్రియై శోభిల్లును. అట్టిశుభదినము ప్రభాకలితప్రభాతవిభూతిని ఆంధ్రభూమియం దెపుడు క్రమ్మరించునో కదా!

వాఙ్మయ వీథి

భాగవతావతరణము (పద్యనాటిక). కవి: నోరి నరసింహశాస్త్రి. సాహితీసమితి, గుంటూరు.

నరసింహశాస్త్రిగారి చేయి మరొక్క కళాకుశలమైన కృతి ప్రసవించింది. కావ్యవిలాసాలు పాత్రౌచితిని ముంచక, పద్యాత్మకమని వట్టి సంభాషణమే ఛందస్సుకట్టడమూ కాక, ఇంపైన 'నాట్యకావ్యము' గా కవి తెలివితో వస్తునిర్వహణము నెఱపినాడు.

'ఘోరారణ్యమువోలె దుర్గమము నై కోలాహలంబట్టుల
ర్థారూఢస్వరవాక్యహీనమయి పారావారసంకాశ దు
ష్పారంబౌ శ్రుతి'—

దానిని ఉద్ధరించి వ్యాసించి 'గంభీరోజ్జ్వలదివ్యరూపమయి' పరేశుని 'కంఠోద్గతంబౌ శ్రుతి' గా—తాను తెలుసుకొన్నరీతిని—సంభావించ శక్తి చాలని మనుష్యవ్రాతములను 'సత్క్రియారంభోదర్కుల జేయ భారత మహాగ్రంథానుసంధానము' చేసి; చాతుర్వర్ణ్యాన్ని ధర్మసూత్రాలతో సంధించి బంధించడానికి, 'శ్రౌతస్మార్త విధానజాతమును శిష్యవ్రాతముం గూర్చి యాథాతథ్యంబు...తద్ధర్మంబు వేర్వేరుగా' పఠింపజేసి—ఇన్ని చేసిన వ్యాసునికి ఇన్ని సంరంభాలలో ఎన్నడూ లేనిది యిప్పుడు అశాంతి తనమనస్సును పీడించడం చూచి, జగద్రక్షకుని కేదో కొరత కలిగిఉన్న దనుకొన్నాడు: అతనివంకకు భగ్నమయింది వ్యాసునిమనస్సు. కాని: 'సంక్షోభంబె వేధంగి విస్రబ్ధంబై ప్రతిశబ్ద మీనెడి' సమయాన, ఏకైకముగా ప్రత్యేకవిద్యలు పఠించి, కర్మలు చేపట్టి, ఆ అర్థములు వశ్యములై ఉండేనిమిత్తమై గురువువద్ద వాగ్వాదాలు నేర్చిన శిష్యవ్రాతమందు రేగిన వివాదనాదంలో వ్యాసునికి లోకమంతా కలత చెంది కలంకితమై కన్పట్టింది—తనవిద్యలో సమన్వయము లేక శాంతి చెడినట్టు. ఆ శిష్యులకు తానొక హితోపదేశం చేయగలిగినాడు: కర్మ లెన్నిగా ఉన్నా ధర్మమన్నది;ఒక్కటే, అదే జగతికి మూలం, దానితత్త్వం తెలుసుకోండి—అని. కాని అతనికే తెలుసు, అతని ఉపదేశవాక్యాలు వారి చిత్తాలలో 'నానామార్గముల్ పొందెడిన్'—

'ద్యావాభూమిసమస్తభూతతతి చింతావ్యాకులంబయ్యె నా
భావంబం దుదయించి తెల్పగదవే వక్తవ్యకర్తవ్యముల్'

అని దేవుని వేడుకొంటాడు. ముల్లోకములూ తిరిగే నారదుడు అవతరిస్తాడు—నారాయణుడే అరూపాన వచ్చినట్టు. వేదము విభజించి ఐతిహ్యములు కూర్చినా మదిని వేదన విడువని వ్యాసునిమొర విని నారదుడు చేయగలిగినా డొకఉపదేశం—ధర్మాధిక్యాన్ని ఉపదేశించిన వ్యాసునికి: 'ధర్మములన్నీ వివరించినావు కాని, నిష్కర్ములు యోగులు అకారణంగా నిరంతరమూ మ్రొక్కి కీర్తించుకొనే మాధవుని సన్నుతి చేసినావు కావు; నిజస్తుతివల్ల కాని అతడు ప్రీతుడు కాడు; అతడు ప్రీతుడు కాక మనశ్శాంతి లేదు. ధర్మకర్మములు వివరించేటప్పుడు, "వర్ణనప్రేరిత రూపనామముల భేదము లెంతురు మూఢమానవుల్; వారవి యీశ్వరార్పణశుభంకరబుద్ధి నొనర్చునట్లు" నేర్పవలెను. భాగవతసంహిత పలుకు' మన్నాడు. ఆ నారాయణపుణ్యకథాప్రారంభతవల్ల ఆత్మ ఆనందముతో నిండి, వెంటనే వ్యాసునికి భాగవతం ప్రత్యక్షమై, జిహ్వా

గ్రముమీద వాక్స్రోతస్సు గంగాప్రవాహంవలె ఉప్పొంగింది: 'గంగాధరు డెవ్వడు?' అన్నాడు. నారదుడు శుకుని చెప్పి, 'మోక్షకాంక్షాగురుబుద్ధి నీదుమది గాంచినవెంటనె తా గ్రహించు' నన్నాడు. శుకుడు, వ్యాసుని ఆత్మజుడు, హరికీర్తనలోలుడై, వ్యాసునివిద్యను పెక్కువిద్యలుగా వహించిన శిష్యులను భక్త్యావేశములో నడిపించుకొని, అటు వేంచేసినాడు భాగవతప్రభావంవల్ల; భాగవతిజాహ్నవిని వ్యాసునిమనస్సునుండే తనహరి కీర్తనంలో, హరిలీలాప్రసంగంలో, ప్రవర్తింపచేసినాడు. నారాయణుడు 'వ్యాసభాగవతవర్ణితలీలా' శాలి అయినాడు. (వ్యాసుని విద్యలో సమన్వయం సిద్ధించింది.) భాగవతం అవతరించిన దయింది.

వ్యాసునికి మొదట వేదం దుర్గమంగా, కోలాహలంగా, దుస్పారంగా కన్పించి, అవగాహనచేసుకొన్న వెనుకటిఅవస్థలో గంభీరోజ్జ్వలదివ్యరూపంగా అతడు పలికినట్టు చూపి, వ్యాసునిమనోవికాస క్రమం చిత్రించిన సౌందర్యం రచనతుదివరకూ పదను చెడక నిలిచింది. మానుషమనఃప్రవృత్తికి ప్రతినిధిప్రాయమైన వ్యాసునికథ కావ్యానికి హృద్యత లేవడ మటుండగా, వ్యాసుని మనోగతులకు, భావాలకు, రూపమీయడానికే ఏపాత్రమైనా మొలిచి, వస్తురచనకు, కావ్యత్వసంపత్తికి తీర్పుమెరిసింది. సందర్భోచితంగా ఛందోగతి మార్చుకొని వంచుకొనడమూ, శైలిధారాళతా గుణాలలో చెప్పక విడువరాదు. హరిలీలాకథనభాగం భక్తిసంపాదకమైన గేయసౌందర్యం చూపుతుంది. రేకులువిరిగే వికాసం కులకకపోయినా, భాషాప్రయోగంలో—కొంత సాంస్కృతికమైన—మనోజ్ఞత ఉండనే ఉన్నది. శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారి పద్యనాటికలు జ్ఞప్తికి రాకమానవు. వృత్తిచాకచక్యంలో శాస్త్రిగారు అందవేసిన దెప్పుడూ తక్కువే; కాని మనస్వితకు, వస్తువిన్యాస కౌశలానికి వారు చూపుతూవచ్చిన పరిచయం ఇక్కడా వారికి గౌరవం సంపాదిస్తూనే ఉన్నది.

కొంపెల్ల జనార్దనరావు

శృంగాటకం

ఈ సంచికలో శ్రీమతి చావలి బంగారమ్మగారు వ్రాసిన 'పుంతలో ముసలమ్మ' అనే కావ్యం సందర్భ వివరణం అపేక్షిస్తుంది. పుంత అనేమాట (ఉపరథ్యకు) గోదావరీప్రాంతంలో వాడుకలో ఉన్నట్టు అనేకచోట్ల లేనట్టు తెలుస్తుంది. 'పుంతలో ముసలమ్మ' అన్నదీ అలాటిదే. ఆపేరు పెట్టి ఒకరాతిని—ఏ మైలు రాతినో, సర్వేరాతినో—పూజిస్తారు.

*   *   *   *

టాగూరు కవి యీనడుమ మద్రాసులో కళాప్రసంగాలు విరజిమ్మి, ప్రదర్శనాలలో తన కళావర్ణాలకు మచ్చులు చూపి పోయినాడు. ఆతని లాలిత్యాలూ గాంభీర్యాలూ ఆనందం కలగజేయడం 'లోకవార్త' అయిపోయింది. సందేశ మీయడమంటే ఆయనకు సరదా. సాహిత్యవైభవం మాతృభాషలోనే చిలికి తీయమని ఆయన యిచ్చిన సందేశం విలువైనదే. (దానిని గురించి శ్రీ జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణ మూర్తిగారు ఈ సంచికలో ముచ్చటించి ఉన్నారు.) కాని, తాను నేర్వని ప్రాంతీయభాషల సాహిత్యాన్ని గురించి—ఆ సాహిత్యం ఏ ఆంగ్లభాషనో పరివర్తితమై తాను చూడగలిగితే తప్ప, కాక, సరియైన భోగట్టా తనకు దొరికితే తప్ప,—విమర్శములు భావిస్తే సమర్థించడం కష్టం. మనభాషలో మన సాహిత్యాన్ని పెంపొందించుకొమ్మన్నపుడు, ఇప్పటికి ఆలాగు ఎంతవరకు జరిగి ఉంటుందో గమనించడానికి కూడా పూనుకొంటే, తన 'సందేశాని'కే గౌరవం.

*   *   *   *

ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తువారి నాటకరచన పోటీనిబంధనలు సంస్కారాపేక్షంగా కానవస్తాయి. నాటకం ప్రదర్శనోచితంగా ఉండవలెనని పరిషత్తువారు అపేక్షించడం అనుచితం కాదు గాని, ఆ ప్రదర్శనానుకూల్యం తమ దృష్టిలోనో చేతిలోనో కానవచ్చే వీళ్లనుబట్టి కుదించుకొనక, సాహిత్యకళారీతిగా నాటకంతాలూకు స్వాతంత్ర్యం ఒప్పుకొని, రంగం ప్రతిభాన్వితమైన రచనను నిరూపించుకొనే యత్నంలో పరిణతి చెందడం లక్ష్యంగా నిలుపుకొంటుందని గమనిస్తే ఇన్ని నిబంధనలు అక్కరలేకపోను. రచించిన నాటకం ఎల్లరికీ ప్రదర్శనానుకూలంగా ఉండవలెననీ, ఒకానొక నాటకం ఆలాగు ఉండగలదనీ భావించడానికి ఆస్కారం లేదు; వస్తువుకంటె రంగం ముందుగా నిలిచి రచనకుమాత్రం కుదింపులు మిగులుతాయి. (కొందరికి ముగ్గురుస్త్రీలూ దొరకరు! వారా నాటకం మానివేస్తారు. అలాగే దేనికీని!) సంగీతం భావప్రకటనానికి వినియోగపరచరానప్పుడు, మూడుగంటల వ్యవధికి హక్కు పొందిన నాటకం రెండుగంటలకు వచనభాగం మించరాదన్న నిబంధనకు అనవసరమైన నిర్బంధముగా లొంగవలసివస్తుంది. బహుమతి పొందిన నాటకంతాలూకు ప్రథమముద్రణాధికారం పరిషత్తువారు నిలుపుకొన్నప్పుడు, ఇంతకాలంలో ప్రకటిస్తామని కూడా వాగ్దానం చెయ్యడం వారికి ధర్మం. లేదా, ఏదో రెండుమూడు సంవత్సరాలు దాటినవెనుక గ్రంథాధికారాలు రచయితకు వదలితే బాగుంటుంది. ఈ నిబంధనలు సంస్కరించి తిరుగ ప్రకటిస్తే రచయితలకు న్యాయమూ ప్రోత్సాహమూ మరింత చేకూరగలవు.

*   *   *   *

నాటకకళాపరిషత్తువారి యీ పోటీవల్ల నాటకరచనకు ప్రోత్సాహం ఏర్పడి కొన్ని మంచినాటకాలు సిద్ధమవుతాయని ఆశించవచ్చు. ఉత్తమమైనదానికి రు ౧౧౧౬ చాలా ప్రశస్తమైన బహుమతి అనేమాట

అటుండగా, ప్రథమముద్రణాధికారం పరిషత్తువారు నిలుపుకొనడంలో ఒకవిధంగా ఉపకారమే జరుగుతుంది: రచించిన గ్రంథం ప్రకటించుకొనే బరువుకూడా గ్రంథకర్తకు తప్పుతుంది. ఎటొచ్చీ ఆఅధికారం నిలుపుకొన్న పరిషత్తు గ్రంథకర్తను ప్రకటించుకోనీయకపోవడానికి అధికారం ప్రయోగించి ఊరకుండక తప్పక తమరు ప్రకటిస్తారనే నిశ్చయత వెల్లడిస్తూ ఫలానగడువని చెప్పడం, (ఆ గడువులో గ్రంథకర్త ఆశా, జనుల ఆశా నెరవేర్చి గ్రంథంవల్ల తమకు జరగగల వ్యాపారం సాగించుకోడం,) అన్ని నిబంధనలు చేసిన పరిషత్తుపట్ల, తప్పక అపేక్షణీయం.

*   *   *   *

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తువారి బహుమానాలవల్లా అనేక శాఖల వాఙ్మయరచన ఉత్సాహము కొన్నది, చిత్రకళకుకూడా సహవాస మిచ్చి. గ్రంథాల—అధమం ఉత్తమగ్రంథాల—ప్రకటనం విషయమై విశ్వకళాపరిషత్తువారు పూనుకొనడం సముచితం కాకపోదు. అటువంటిది, ఆ ప్రకటనభారం రచయితలకు వదలడమే కాక ప్రకటనం జరిగేవరకూ పారితోషికంలో కొంత నిలుపుచేయడం—మంచి ఆశయముతోనే అయినా—అసంతుష్టి యిస్తున్నది. గ్రంథం త్వరలో వెలువడేస్థితి యేర్పడుతున్నది, నిజమే. కాని, వారివల్ల రచయితలకు ముట్టిన పారితోషికం గ్రంథ ప్రకటనానికి సరిపోతుందని నిశ్చయంగా చెప్ప వీలులేని సందర్భంలో ఆపారితోషికం అచ్చుపనికిగాను చేసిన కొంతసాయంమాత్రమే అవుతుంది. ఈయేర్పాటు రచనాక్రమాన్ని నిర్బంధించేది కానందుకు సంతోషించవచ్చు. కాని అలాగు రచనకు నిర్బంధమూ తిక్కన చిత్రరచనవిషయమై జరిగిందని అసంతుష్టి జనించి పత్రికలూ, లోకులూ విమర్శములు విసరకపోలేదు. ఏమైనా, ఈయీసందర్భాల జనాభిప్రాయాలు గమనించి విశ్వకళాపరిషత్తువారు పరుసైన ఒక తెలుగుపత్రికలో లేఖరూపంగా తమ ఉద్దేశాలు వివరిస్తే చాలామనస్సులకు ఒకవిధంగా శ్రమ తగ్గించినవా రవుతారు.

విరాళములు

అభిమానుల విరాళములకు కృతజ్ఞత. వందరూపాయలు ఇచ్చినవారు శాశ్వత గ్రాహకులు.

శాశ్వత గ్రాహకులు :

శ్రీ వట్టూరి శోభనాద్రిరావుగారు
పఞ్చాయత్ ఆఫీసరు, శాలం

,, గంటి సీతారామయ్యగారు
డైయింగ్ ఎక్స్‌పర్టు, దాదర్, బొంబాయి

ఒకమిత్రులు

			రు
శ్రీ జనమంచి కామేశ్వరరావుగారు, బి.ఎస్ సి. రాజమహేంద్రవరము	...	...	౧౦
,, గురుభాగవతుల ధర్మారావుగారు, ఎమ్.ఏ., ఎల్.టి. బరంపురం	...	...	౨౫
,, కృష్ణచంద్ర పాత్రోగారు, బి.ఏ.,బి. ఇ డి. తిక్కబలి, గంజామ్	...	...	౧౦
,, డాక్టరు కొరళ్ల రాజారావుగారు కాకినాడ	...	...	౧౦
,, ఈమని సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు కానూరు అగ్రహారం, పశ్చిమగోదావరి		...	౧౦
,, తాతా కృష్ణమూర్తిగారు, ఎమ్.ఏ., ఎల్.టి. పర్లాకిమిడి, గంజామ్	...	...	౧౦

'ఉదయిని' కార్యకర్త

అమృతాంజనము

దీని కిడియే సాటి

హెచ్చరిక

వేలకొలది బూటకపు అంజనములు నీటిబుడగలవలె ప్రతినిత్యము వృద్ధియగుచున్నవి. కాని నీటిబుడగ లెంతకాల ముండును? ఇవియు నంతియే.

ఈ నకలు మందులపేర్లను విని మోసపోకుండుటకై మాడబ్బీమీద నుండు ట్రేడ్‌మార్కు గుర్తులను సరిగా పరికించ గోరెదము. అట్లు చేసినచో మోసము కలుగదు.

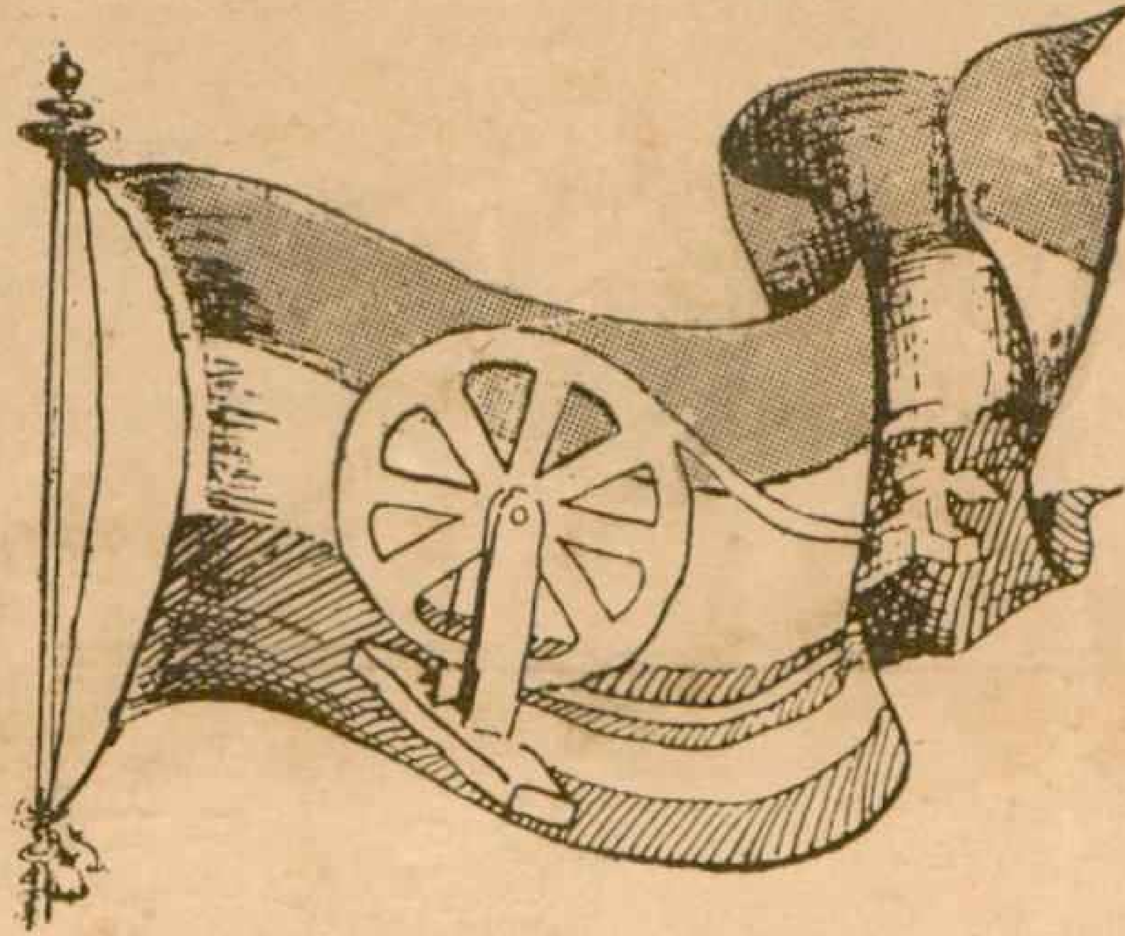
ఇంకను మీ సందేహ నివర్తికై డబ్బీపై నుండు సన్ననికాగితము, పైన క్రింద అతికియుండు పచ్చని సీళ్ల కాగితములను తీసి లోనుండు మందు నుపయోగించుటను తెలుపు 13 భాషలుగల కాగితమును, మందు సీసామీద నుండు త్రిప్పుడుమూతమీద ఊదా యెర్రరంగులతో ముద్రించియున్న మూతలను చూచిన దీనితో మీ యనుమానము పూర్తిగా తొలగగలదు.

నకలు మందులను చేయువారు ట్రేడ్‌మార్కు రిజిష్టర్డు రూల్సు ప్రకారము శిక్షింపబడుదురు గాన మీ రెవ్వరైనను వాటికి మోసపోయినచో మాకు వివరములతో తెలిపిన, మేము తగుచర్య తీసుకొనగలము. అందువలన మరెవరును ఇదేమాదిరి మోసపోకుండునట్లు సహాయము చేసినవారగుదురు.

అమృతాంజనం డిపో,

మద్రాసు, బొంబాయి, కలకత్తా, రంగూన్.

ప్రతి స్త్రీకి

ప్రతి పురుషునకు

స్వారాజ్యము జన్మహక్కు

దీనికి చరిత్రయే ప్రబలమైన తార్కాణము

స్వరాజ్యమునకై ప్రతి ప్రాణియు ప్రతి జాతియు పోరాడవలెను. అది మానవధర్మము—విధ్యుక్తధర్మను.

ఇందులకు కృతనిశ్చయము, బలము, ఆరోగ్యము అవసరము. కృతనిశ్చయము బలముమీదను, బలము అరోగ్యముమీదను ఆధారపడియున్నది.

ఉష్ణరక్తముగల పురుషులు, ఆరోగ్యవంతులగు స్త్రీలు జన్మహక్కగు స్వరాజ్యమునకు కృతనిశ్చయులై పోరాడవలెను. కాని స్త్రీ పురుషులలో ఇందులకు అర్హతగలవారు తక్కువ. అటులని జన్మహక్కును వదలుటయా? అది మానవత్వమునకు విరుద్ధము కాదా?

మానవులు ఉపాయముల నన్వేషింపవలయును.

పురుషుడు పట్టుదల నిచ్చు బలమునకు—స్థైర్యము నిచ్చు కండరముల శక్తికి మార్గముల నరయవలెను.

స్త్రీ ఆరోగ్యమునుగూర్చి—అందునను ముఖ్యముగ గర్భాశయ రోగములను దూరముచేయు సాధనములను వెతుకవలయును.

పురుషులకు బలమును అర్హతను ఇచ్చునది అమృత.

స్త్రీలను పీడించు గర్భాశయరోగములను నివర్తించి పూర్ణాయురారోగ్యములను ప్రసాదించునది లోధ్ర. ఇవి అన్ని మందులషాపులలో దొరకును.

Printed at Lodhra Press, Egmore & Published by K. Janardana Rao
at 15, Adiappa Mudali Street, Vepery, Madras.

20

మనసు ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA134M104
పుస్తకం పేరు	అన్నదాత
తారీఖు	31/10/24
ముందు అట్ట	no
వెనుక అట్ట	no
మొత్తం పేజీలు	79
పెద్ద సైజు పేజీలు	no
ఖాళీ పేజీలు	2
లేని పేజీలు	no
తయారు చేసినది	Triveni
పేజీలు విడదీసినది	Triveni
స్కాన్ చేసినది	Ch. Ramya
పరీక్ష చేసినది	RUKSANA
పేజీలు సరిచూసినది	
బైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
పరిస్థితి	good